

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Restauroinnin koulutusohjelma / Restaurointi

Elika Muur ja Henna Välipakka

SELVITYS TEOLLISUUSYMPÄRISTÖJEN HISTORIASTA JA KÄYTTÖTAR-
KOITUKSEN MUUTOKSISTA

Opinnäytetyö 2012

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Restaurointi

VÄLIPAKKA, HENNA

MUUR, ELIKA

Selvitys teollisuusympäristöjen historiasta ja käyttötarkoituksen muutoksista

Opinnäytetyö

96 sivua + 25 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Anne Räsänen

Toimeksiantaja

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

Huhtikuu 2012

Avainsanat

teollisuusalueet, rakennussuojelu, tehtaiden käyttötarkoituksen muutos, teollisuusarkkitehtuuri

Opinnäytetyön aiheena ovat teollisuusrakennukset, niiden historia Kymenlaakson alueella ja selvitys teollisuuden rakennussuojelusta, arvoista sekä rakennuksen käyttötarkoituksen muutoksista yleisellä tasolla. Työssä käydään myös läpi teollisuusrakennusten arkkitehtuuria yleisesti Suomessa viitaten Kymenlaaksoon ja selvitämme käyttötarkoituksen muutosten ongelmia, menetelmiä ja toteutusta. Tavoitteena on kartoittaa ja saada kokonaisvaltainen kuva edellä mainitun alueen tehdasrakennuksista ja perehtyä uusiokäytön nykytilanteeseen.

Yhteiskunnan kehityksen myötä teollisuusalueita on jouduttu siirtämään ja jopa purkamaan ihmisten tarpeiden mukaan. Huomattavasti merkittäviä, niin arkkitehtonisesti kuin myös kansalle tunnearvoja herättäviä rakennuksia on suojeltu ja keskeisillä alueilla niitä on myös otettu uudiskäyttöön. Tutkimus perustuu kirjallisiin ja elektronisiin lähteisiin ja siihen on kerätty oleellimmat seikat teollisuusperinnöstämme.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Restoration

ELIKA, MUUR,

VÄLIPAKKA, HENNA

The study of the industrial environments history and industrial buildings adaptation into a modern society.

Bachelor's Thesis

96 pages + 25 pages of appendices

Supervisor

Anne Räsänen, lecturer

Commissioned by

April 2012

Keywords

industrial areas, protection of buildings, change of use of factories, industrial architecture

The theme of this thesis is industrial buildings, its history in Kymenlaakso territory and to inquire the protection of the buildings, the values and the changes in the use of buildings, all in a general way. The research will also take place through the industrial architecture and it will examine the problems, methods and rehabilitation in a newly-way-transformed old building. This thesis aims to identify and obtain a comprehensive picture of factory buildings in Kymenlaakso and to learn about reuse of the existing buildings.

Because of the social development industrial districts have been relocated and some have even been demolished to correspond into people's needs. Some buildings that are significantly important, having an architectural and inspiring values, have been protected and in well located areas they have also gotten a new use. The study is based on the written and electronic sources and it consists of the most essential elements of our industry heritage.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	HISTORIA	8
2.1	Teollistumisen historiaa Kymenlaaksossa	10
2.2	Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden teollisuusrakennusten kartoitus Kymenlaaksossa	13
2.2.1	Teollisuusalueet Kotkassa	15
2.2.2	Teollisuusalueet Kouvolassa	19
2.3	Arkkitehtuuri	24
2.3.1	Ruukkien arkkitehtuuri	26
2.3.2	Puunjalostusteollisuuden arkkitehtuuri	27
2.3.3	Voimalaitosarkkitehtuuri	30
2.3.4	Tekstiiliteollisuuden arkkitehtuuri	31
2.3.5	Elintarvike ja nautintoaineteollisuuden arkkitehtuuri	32
2.4	Kaavoitus ja ympäristövaikutukset	34
2.5	Tehtaan lopettaminen	37
2.5.1	Puretut tehtaat	38
2.5.2	Kierrätys	42
2.6	Kymenlaakson teollisuus nykypäivänä	43
3	SUOJELUN LÄHTÖKOHDAT	45
3.1	Arvostus	45
3.2	Arvot	47
3.3	Rakennussuojelu - Rakennuksen omista ehdoista lähtevä tavoite.	49
3.3.1	Suojelukeinot	51
3.3.2	Kohteet ja suojeluperusteet	53
3.3.3	Rakennussuojelu ulkomailla	56
4	NYKYPÄIVÄN TILANNE	58
4.1	Tehtaiden autioituminen nykypäivänä	58
4.2	Käyttötarkoituksen muutos	59

4.2.1	Vanhan teollisuusrakennuksen piirteet	60
4.2.2	Säilytetäänkö vai puretaanko?	61
4.2.3	Ongelmat	62
4.2.4	Huomioitavat tekijät	63
4.2.5	Korjaushanke	63
	4.2.5.1 Suunnittelu	64
	4.2.5.2 Dokumentointi ja inventointi	65
4.3	Käyttötarkoituksen valinta teollisuus- ja varistorakennukselle	66
	4.3.1 Erilaisia kohteita Suomessa	69
	4.3.1.1 Hirvihaaran tulitikkutehdas, Mäntsälä	72
	4.3.1.2 Oy Kone Ab ja Primulan tehdas, Helsinki	73
	4.3.2 Erilaisia kohteita ulkomailla	74
5	HYLÄTYLLE TEHTAALLE UUSI ELÄMÄ – OMA NÄKÖKULMA	75
	5.1 Vanhasta uutta	75
	5.2 Uusi käyttötarkoitus mielessä - Kansalaiset HOI!	79
6	YHTEENVETO	82
	LÄHTEET	84
	LIITTEET	
	Liite 1. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusrakennukset Kymenlaaksossa	
	Liite 2. Arkkitehtuuri	
	Liite 3. Puretut tehtaat	
	Liite 4. Kuvia tehtaiden ominaispiirteistä	
	Liite 5. Porin puuvillatehdas, tehdas P	
	Liite 6. Kymintehdas	
	Liite 7. Lassilan Vaneritehdas	
	Liite 8. Hirvihaaran tulitikkutehdas	
	Liite 9. Tehtaat uudessa käytössä, kollaasi	
	Liite 10. Tehtaiden ilmeisiin vehreyttä, kollaasi	
	Liite 11. Tulevaisuuden jättiläiset, kollaasi	

1 JOHDANTO

Aihetta valitessamme halusimme molemmat tehdä jostain ajankohtaisesta ja puhuttelevasta aiheesta. Tehdasrakennukset ovat täynnä historiaa ja täynnä rankan työnteon jälkiä. Erityisesti kaupunkien keskustoista löytyy paljon toimintansa lopettaneita tehdashalleja, jotka keskeisen sijaintinsa ansiosta ovat olleet edullisia ja halpoja ottaa uuteen käyttöön sellaisenaan. Miksi purkaa historiaa, kun siihen voi rakentaa sitä lisää? Mielenkiinto tehdasrakennusten historiaa ja uudelleen käytön monipuolisuutta kohtaan sai meidät siis valitsemaan tämän aiheen. Tiesimme aiheesta löytyvät paljon tietoa, mutta hyvin nopeasti huomasimme suurimman osan tiedosta olevan 70–80-luvulta ja päivitettyä tietoa löytyi vain muutamista kirjoista sekä Internetistä.

Tutkielmamme koostuu Henna Välipakan osuudesta, johon kuuluu historia- ja arkkitehtuuriolosuhteet ja Erika Muurin osuuteen, johon kuuluu lähtökohdat ja nykypäivän tilanne. Historia-osuudessa selvitämme lyhyesti etenkin Kymenlaakson teollisuuden historiaa teollistumisen alkuvuosilta eteenpäin ja keskitymme kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden teollisuusrakennusten kartoittamiseen Kymenlaakson alueella. Käymme läpi myös teollisuuden arkkitehtuuria ensimmäisistä rautaruukeista aina puunjalostusteollisuuden mahtavimpiin taidonnäytteisiin saakka. Katsomme Kymenlaakson teollisuuden nykypäivän tilannetta sekä viime aikojen rationalisointien tuloksena syntyneitä lakkautettuja ja purettuja tehtaita, niiden kierrätystä unohtamatta.

Lähtökohdissa käydään läpi tehdasrakennusten uudelleen käytön arvostus, kerrotaan arvoista ja rakennussuojelusta yleisesti viittaamalla kuitenkin teollisuusrakennusten tilanteeseen. Tässä kohdassa kerrotaan myös hiukan erilaisista suojelukohteista ja niiden perusteista. Nykypäivän tilanteessa käsitellään joitakin tehdasrakennuksen autioitumisen syitä sekä kerrotaan tehtaiden käyttötarkoituksen muutoksesta. Suunnittelu on tällaisten projektien kulmakivenä, kuten myös yksilölliselle rakennukselle oikeanlaisen käyttötarkoituksen löytyminen. Lopussa tutustutaan erilaisiin kohteisiin, joita löytyy niin Suomesta kuin myös ulkomailta.

Opinnäytetyömme siis keskittyy hyvin vahvasti tutkimukseen historiasta sekä nykytilanteesta, mutta halusimme antaa myös oman panoksen ideoimalla tehtaiden uudelleen käytön mahdollisuuksista. Olemme kummatkin sitä mieltä, että tehdasrakennuksissa on paljon kaunista ja sen historia on vain rikkautta. Säästämällä vanhoja tehdasalueita saadaan kaupunkikuvaan monipuolisuutta, niin arkkitehtuurisesti, kuin myös kontras-

tina täysin moderneille rakennuksille. Ihmisiä pitäisi auttaa näkemään näiden upeiden rakennusten käyttömahdollisuudet, joten pohdimme keinoja sen saavuttamiseksi.

2 HISTORIA

Teollisuus on muokannut aikojen kuluessa aineellista kulttuuriperintöömme merkittävästi. Teollisuusrakennuksilla ja teollisen toiminnan muokkaamilla yhdyskunnilla on arvostettu sija arkkitehtuurin ja yhteiskuntasuunnittelun historiassa. Teollisuus on vakiinnuttanut viime vuosikymmeninä paikkansa kulttuuriympäristöinä ja suomalaista identiteettiä rakentavina kansallismaisemina. Teollisuusympäristöihin lasketaan niin toiminnassa olevat, kuin jo lakkautetut teollisuusympäristöt. Alun perin teollisuusympäristöt ovat rakentuneet työvoiman ja käyttövoiman läheisyyteen. Merkittävässä osassa rakennuspaikan valinnassa on ollut myös raaka-aineiden saatavuus ja kuljetuksen järjestettävyys. Valmistusprosessi loi ehdot teollisuusalueiden arkkitehtuurille, rakennuksille ja rakenteille, sekä niiden sijoittelulle. Teollisuusympäristö käsittää kaikki tuotantoketjuun liittyvät rakennukset ja rakenteet, tämän takia ne ovatkin usein pinta-alaltaan suuria kokonaisuuksia. Kartanot, työväen asunnot ja kirkko muodostivat kokonaisuuden, josta muodostui myöhempien teollisuusyhdyskuntien malli. (Lounatuori et al. 2001:112–114.)

Suomi teollistui melko myöhään, mutta kuitenkin verrattain nopeasti verrattuna moiniin Euroopan maihin. Suomen ensimmäinen teollistumisen kausi katkesi ensimmäiseen maailman sotaan, mutta jatkui itsenäisen Suomen olojen vakiinnuttua. 1800-luvun loppupuolella Suomalaista kaupunkikehitystä leimasi erilaistuminen, pieniä työpajoja ja teollisuuslaitoksia syntyi asutuksen lomaan. Teollisuuden syntyä pääasiallisesti kuitenkin kaupunkien laidoille, usein ilman erityistä asemakaavallista suunnittelua. 1860-luvulla teollisuusyritysten määrä kasvoi elinkeinojen vapauttamisen myötä. Kaupungit vetivät puoleensa yrityksiä, koska niissä markkinat olivat lähellä ja työvoimaa oli saatavilla. Kaupungit muuttuivat niin teollisuusrakentamisen kuin työläisille rakennettujen asuinalueiden myötä. (Teollisuuskaupungit, 2012; Lounatuori et al. 2001: 81.)

Teollistuminen vaikutti myös uusien rakennusten, kuten vakuutuslaitosten ja pankkien sekä liike- ja toimistotilojen rakentamiseen. Kaupungit kasvoivat nopeaan tahtiin teollisuuden kasvun myötä 1900-luvun alussa, Helsingissä teollisuusrakennukset sopeutettiin kaupunkirakenteeseen. Vasta myöhemmin uusia alueita kaavoitettiin teollisuuden käyttöön, esimerkkinä Salmisaari, jonne Nokia rakensi uuden kaapelitehtaansa ja Alko oman tehtaansa. Myös Tampereella teollisuus syntyi kaupungin keskustaan, jossa

Tammerkoski toimi teollisuuden käyttövoimana. Kantakaupunkiin sijoittuivat suuret tehtaat kuten Finlayson, Tampella ja Verkatehdas. Kaupunkien teollisuusrakennuksissa toimi kirjapainoja, panimoja, tupakkatehtaita, kenkätehtaita, konepajoja ja elintarviketeollisuutta. Maaseudun teollisuus oli tyypillisesti raaka-aineteollisuutta kuten kaivos-, tiili-, saha- ja paperiteollisuutta. (Teollisuuskaupungit, 2012.)

Monet nykyisistä kaupungeistamme, mukaan lukien Kouvolaan kuuluva Kuusankoski, ovat alun perin 1800-luvun lopulla syntyneitä teollisuusyhdyskuntia. Tuotantorakennusten ja yhdyskunnan suunnitteluun on käytetty maan nimekkäimpiä arkkitehteja. Moderni arkkitehtuuri ja yhdyskuntasuunnittelu ovat saaneet kansainvälistä arvostusta. Kymenlaakson alueella (kuva 1) suunnittelun korkeatasoisuudesta kertovat 1920-luvulla rakennetut monumentaaliset voimalat Imatralla ja Anjalankosken Inkeröisissä sekä puunjalostusteollisuuden nousun teollisuusympäristöt Sunila Kotkassa ja Kaukopää Imatralla. Nykypäivän rakennemuutokset ovat tuoneet mukanaan taantuvia teollisuusyhdyskuntia, tyhjentyviä tuotantolaitoksia ja muutospaineita toimivissa tehtaissa. Tämä kaikki johtaa uudistuksiin sekä lakkautettavien ja jo lakkautettujen tehtaiden käyttötarkoituksen muutoksiin. (Lounatvuori et al. 2001: 112–114.)

Kuva 1. Kymenlaakso kuntaliitosten jälkeen vuonna 2012 (Seutukartta, 2012).

2.1 Teollistumisen historiaa Kymenlaaksossa

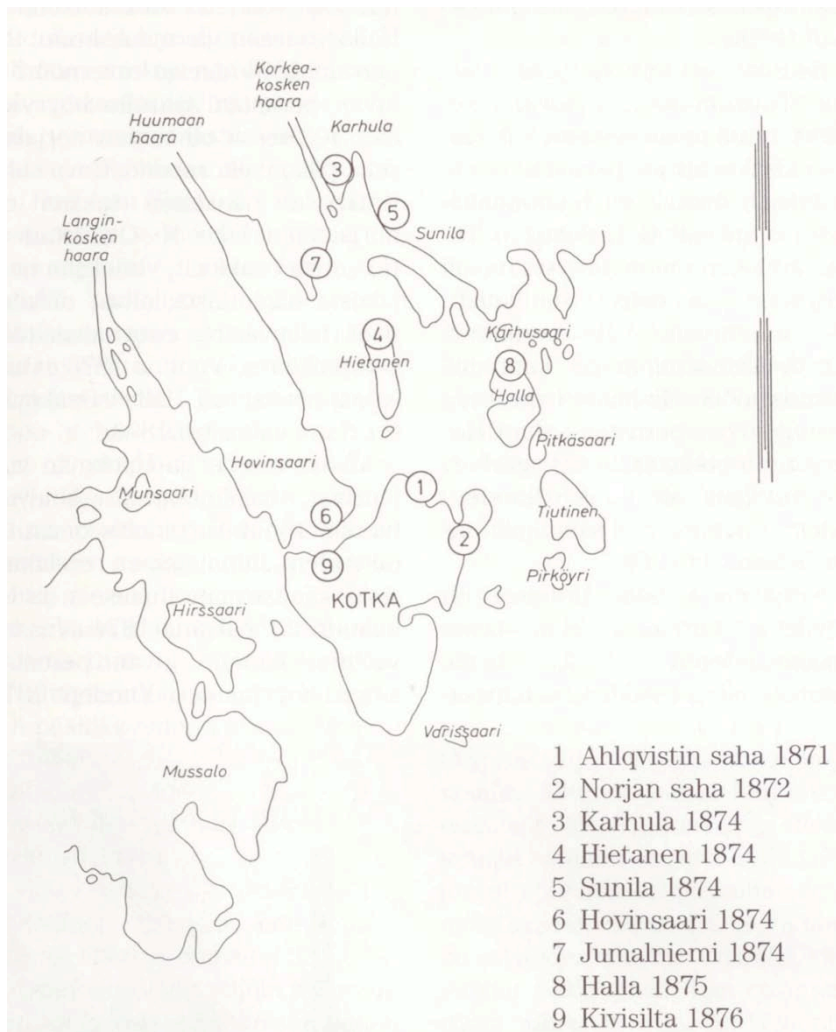
Teollisuus on ollut merkittävässä asemassa Kymenlaakson taajamien kehityksessä. Alueen vanhimmat teollisuuslaitokset ovat olleet 1600-luvun rautaruukit. Kymenlaaksossa on ollut rautateollisuuden ylläpitämiseen tarvittavaa vesivoimaa ja raudan valmistukseen käytettyä puuhiilen raaka-ainetta, mutta omat malmivarat ovat puuttuneet. Kuljetusetäisyydet osaltaan estivät rautateollisuuden laajemman leviämisen Kymijoen varsille. Alueen ainoita edustajia on ollut 1600-luvulla perustettu Stömforsin kankirauta- ja naulapaja Ruotsinkylässä. Sen sijaan puutavaran puoliteollinen valmistus on Kymenlaaksossa tunnettu jo 1500-luvulla. Historian kirjoissa ensimmäisenä mainitaan Korkeakosken sahamylly ja sen toiminnan jatkuminen pitkälle 1800-luvulle saakka. (Knapas 1971: 12.)

Entinen Kymin kunta, johon on kuulunut lähinnä nykyisen Kotkan alue, koki taloudellisen nousun alkuvaiheet 1860-luvulla. Sahatavaran vientitarve kasvoi valtavasti ulkomaisen kysynnän ja kotimaassa toteutuneiden lainsäädännöllisten toimien vuoksi, jotka sisälsivät muun muassa vapaamman tullitoiminnan Englantiin. Sahateollisuudelle tärkeä edistysaskel oli sallia höyrysahojen perustaminen Suomeen vuonna 1857 sekä vuonna 1861 säädetty metsäasetus, joka antoi täydet toimintamahdollisuudet sahailaitoksille. Eriyisen tärkeää oli saada Kymenlaakson kuljetusyhteydet toimimaan, koska Keski-Suomen suuret metsät olivat Päijänteen ja Kymijoen vesistöjen alueen vaikutuspiirissä. Satamapaikkana Kotkansaari oli erinomainen sahojen perustamiselle. Puiden uittaminen pitkin Kymijokea aloitettiin 1600-luvulla, mikä muutti koko kuljetuksen luonteen. Kymijoen varressa oli 1700-luvun lopulla useita sahoja ja joessa tapahtuva puu-uitto oli vilkasta. (Kallio 1990: 59–61.)

Koko Suomen mittakaavassa 1860-lukua pidetään vedenjakajana, joka erottaa maatalousvaltaisen ja pysähtyneen Suomen, teollistuvasta ja kaupungistuvasta Suomesta. Tärkeimpiä teollistumisen edellytyksiä on riittävä pääomien saanti, mutta teollistumisen alkuvaiheessa pääomien niukkuus hidasti teollisuuden leviämistä, hiljalleen tilanne muuttui kuitenkin parempaan suuntaan. Sahateollisuus oli teollistumisvaiheen keskeisin ala ja sen toimeentulo suhteellisen pienellä pääomalla helpotti liikkeelle lähtöä. Suomen Pankki helpotti luotonantoon 1850-luvun lopulla ja vuonna 1860 Suomi sai oman rahayksikön, markan. Pian tämän jälkeen aloitti moni liikepankki toimintansa ja kasvavan teollisuuden tarpeisiin alkoi löytyä pääomaa. Tärkein edistäjä teollistumis-

le oli kuitenkin vuoden 1864 osakeyhtiölaki, joka nousi nopeasti hallitsevaksi omistumuodoksi Suomen teollisuudessa. (Suomen historia, 2012.)

Kymin kehitykselle 1870-luku oli merkittävä, Kotkansaarella rakennettiin nopeaan tahtiin sahalaitoksia ja pian alettiin puhua menestyvien liikemiesten Kotkasta. Kotkassa perustettiin vuosina 1871–1876 kaikkiaan 9 höyrysaahalaitosta (kuva 2), näillä sahoilla sahattiin vuonna 1878 keskimäärin 1 100 000 tukkia, mikä on noin viidennes maan sahaustoiminnasta. Sahatavaran vienti keskittyi 1870-luvulla entistä enemmän läntisille markkinoille, Saksaan, Ranskaan ja Englantiin. Sahojen ympärille syntyi nopeasti muuta teollisuutta, muun muassa Ahlqvistin ja Hackmanin yhteinen lasitehdas, joka käytti rakennusvaiheessa hyväkseen sahoilta syntyvää sahausjätettä. (Kallio 1990: 78–79.)

Kuva 2. Kotkassa vuosina 1871 - 1876 perustetut sahalaitokset (Kallio 1990: 78).

Pian sahojen rakentamisen jälkeen, vuonna 1878, iski ennennäkemätön lama, kun maailman talouden suhdanteet ravistelivat Suomea. Tämä oli seurausta vuoden 1873 kesän pörssiromahduksesta Wienissä, ja kun saman vuoden syksyllä romahti New York, noidankehä syveni entisestään. Suomessa vaikutukset eivät näkyneet heti ja sahatavaralla oli myyntiä, mutta vuonna 1878 vaikutukset näkyivät Kymijoen sahateollisuudessa. Laman kokivat raskaimmin luonnollisesti työläisperheet, joiden oli lähdettävä muualle työnhakuun. Talvella 1878 Kymin suualueen sahat olivat yhtä lukuun ottamatta seisahduksissa. (Kallio 1990: 79–83; Suomen historia, 2012.)

Vuosikymmenen lopussa ja seuraavan alussa tapahtui pääoman puutteen takia konkursseja ja omistajamuutosten myötä, sahat kasautuivat yhä harvempien omistajien haltuun. Ainoa saha, joka näytti 1870-luvun lopun laman jotakuinkin kestävän, oli norjalaisten omistama Hallan saha. Kymin asukasluku oli kasvanut 1870-luvulla 56,6 %. Rajun kasvun seurauksena mukaan astuivat ongelmat, muun muassa alkoholin tuottamat tappelut, jotka olivat kuin itsestäänselvyys esikaupungistumisen aikana. Lama järjesti Suomen sahateollisuutta uuteen uskoon: ne yritykset, jotka siitä selvisivät, olivat vahvoja toimijoita. Maailmankauppa kehittyi hiljalleen, 1870-luvun maailmantalouden romahdus ja pitkä 1880-luvulta 1890-luvun alkupuolelle kestänyt lama laskivat raaka-aineiden ja elintarviketeollisuuden hintoja. Parantuneet kuljetusyhteydet toivat yhä uusia edullisia tuotantoalueita markkinoille. (Kallio 1990: 79–83; Suomen historia, 2012.)

Maailmasotien aikaan Suomen teollisuus oli pysähdyksissä. Sotien jälkeen vuosina 1945–52 teollisuus, etunenässä metalliteollisuus, joutui keskittämään kaiken tarmonsota korvaustuotteiden valmistamiseen. Sotakorvausten jälkeen Suomi alkoi uusia koneitaan, laitteitaan ja rakennuksiaan, Neuvostoliiton ollessa edelleen tärkeä vientimaa. Elettiin jälleenrakentamisen aikaa: metsäteollisuudesta alkanut uudistaminen laajeni pian metalli- ja rakennusteollisuuteen ja siitä muuhun teollisuuteen. 1960-luvulla maa ja metsäteollisuudesta siirryttiin jalostus- ja palveluelinkeinoihin. Suomen taloudellinen kasvu oli voimakasta 1970–1980 -luvuilla, viennin ollessa voimakasta Neuvostoliittoon ja länteen. Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991 merkitsi monelle teolliselle toiminnalle loppua, muun muassa tekstiiliteollisuuden toimijoille. 1990-luvulla kehittyi teknologiateollisuus ja suuryhtiö Nokia, mutta sekään ei saanut pelastettua Suomea lamalta. (Seppänen 1999: 4, 50; Yle, 2012; Edgren et al. 2003: 418, 430, 435)

2.2 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden teollisuusrakennusten kartoitus Kymenlaaksossa

Teollisuuspaikkakuntia leimaavat suuret tehdaslaitokset, valtavat hallit ja tupruttavat savupiiput virtaavien koskien läheisyydessä. Viime vuosikymmeninä ne ovat kuitenkin joutuneet kokemaan teollisuuden rakennemuutokset, joiden seurauksena teolliset prosessit kulkeutuvat pois kaupunkien keskustoista ja jopa koko maasta. Teollisuusympäristö kattaa tuotantoketjun rakennukset ja työväen asuntoalueet, ja monesti teollisuusyritys on vastannutkin alueensa yhteiskuntasuunnittelusta sekä asuntoihin ja vapaa-aikaan liittyvästä rakentamisesta pitkälle 1900-luvulle. Teollisuus käytti hyviä arkkitehtejä ja teollisuusyhdyskuntien joukosta löytyy myös rakennustaiteemme huipukohteita. (Teollisuusympäristöt, 2012.)

Sanalla kulttuuriympäristö tarkoitetaan ympäristöä, joka ilmentää kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt liittyy myös olennaisesti kulttuuriympäristöön sekä sille annettuihin merkityksiin, tulkintoihin ja erilaisiin nimityksiin. Uudet rakenteet ja rakennukset, täydennysrakentaminen, purkaminen tai käytön muutokset muuttavat ja luovat kulttuuriympäristöä. Se on tärkeä maakuntien ja kuntien imago- ja identiteettitekijä sekä aluekehityksen voimavara. Kulttuuriympäristössä kiteyttää maakunnan keskeisiä merkityksiä ja arvoja sekä taloudellisia arvoja maakunnan kilpailukyvyyn parantamisessa ja vetovoimaisuuden lisäämisessä, se on myös inhimillinen ja sosiaalinen voimavara. Kulttuuriympäristöön ja sen tulevaisuuteen vaikutetaan maakunnan liiton kaikella toiminnalla. Maakuntasuunnitelmassa määritetään kulttuuriympäristön merkitys ja asema maakunnan kehittämistä sekä sitä koskevat yleiset tavoitteet. Maakuntakaavassa puolestaan konkretisoidaan ja sovitaan yhteen maakuntasuunnitelman ja valtakunnallisen alueiden käyttötavoitteiden kulttuuriympäristöä koskevia tavoitteet alueiden käytön suunnitelmana. Välitetään tietoa kulttuuriympäristöistä sekä ohjataan alueiden käyttöä ja yksityiskohtaisempaa suunnittelua kulttuuriympäristöasioissa. (Ympäristöministeriö 2011: 9-10.)

Museovirasto laati vuonna 2009 selvityksen valtakunnallisesti merkittävien rakennetuista kulttuuriympäristön alueista ja kohteista, joista moni löytyy Kymenlaakson alueelta. Kotkassa on kaikkiaan viisi kohdetta: Hovisaaren sellutehdas, Karhulan teollisuusympäristö, Korkeakosken teollisuusympäristö, Stora Enson tehtaot ja Sunilan tehtaot. Kouvolassa löytyy puolestaan kuusi arvokasta teollisuuskulttuuriympäristöä: An-

jalan paperitehdas sekä Inkeröisen kartonkitehdas ja yhdyskunta, Kuusankosken Kymintehdastaan teollisuusympäristö, Myllykosken teollisuusympäristö, Verlan teollisuusympäristö sekä Voikkaan tehtaot. Teollisuusympäristöjen runsas määrä kertoo alueen olleen tärkeässä osassa Suomen teollistumisesta, seuraavissa kappaleissa esitellään Kymenlaakson merkittävimmät teollisuusalueet Kotkassa ja Kouvolassa (taulukko 1). (Kulttuuriympäristöt, 2012; Ympäristöministeriö 2011: 58)

Taulukko 1. Kymenlaakson kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusrakennukset.

Rakennusvuosi	Alue	Tehdas	Toiminta	Lopetettu
1907	Kotka, Hovinsaari	Hovinsaari, Wal-kisoft/Kotkan paperitehdas	Sellu/paperi	1945/1999
1902	Kotka, Karhula	Karhulan teollisuusympäristö	Useita	-
1930	Kotka, Korkeakoski	Korkeakosken teollisuusympäristö		-
1907	Kotka, Portunlahti	Stora Enso/Kotka Mills	Paperi, sahatavara	-
1938	Kotka, Sunila	Sunila, Stora Enso	Sellu	-
1938	Kouvola, Anjala	Anjalan paperitehdas, Stora Enso	Paperi	-
1887	Kouvola, Inkeröinen	Inkeröisen kartonkitehdas, Stora Enso	Kartonki	-
1972	Kouvola, Kuusankoski	Kymintehdas	Puuhiomo	2005
1905	Kouvola, Myllykoski	Myllykoski Oy, UPM-Kymmene	Paperi	2011
1895	Kouvola, Mäntyharju	Verla	Puuhiomo, pahvi	1964
1897	Kouvola, Voikkaa	Voikkaan tehdas/UPM-Kymmene	Paperi	2006

2.2.1 Teollisuusalueet Kotkassa

Kotkan Hovinsaaren sellutehdas perustettiin vuonna 1907. Tehdas on Suomen sulfaattiselluloosateollisuuden varhainen, mutta hyvin säilynyt ja rakennusteknillisesti merkittävä rakennusmuistomerkki (liite 1/1). Tehtaan rautabetonisiet tynnyriakatot katto- tuoleineen ja tukijalkoineen ovat ensimmäisiä Suomessa toteutettuja. Tehtaaseen on myöhemmin lisätty keitto-, pesu-, sihti- ja kuivausosasto, jotka on sovitettu alkuperäiseen rakennustyyliin sopiviksi. Tehtaan pohjoispuolella on arkkitehti W. Thomén piirtämä jugendtyylinen konttori vuodelta 1906, sen rakennusvaiheissa on käytetty osaksi tiiltä, osaksi sahausjätettä. Konttorin alakerta on edelleen alkuperäistä vastaavassa asussa. Sellun valmistus lopetettiin tehtaalla vuonna 1945 ja samalla tehdas muutettiin paperitehtaaksi, joka suljettiin lopullisesti vuonna 1999. (Hovinsaari, 2012.)

Karhulan teollisuusympäristö (kuva 3) on merkittävä osa Kymijoen varteen syntynyttä teollisuutta. Teollisuusrakennukset ja niiden ympärille syntyneet työtekijöiden asuin- alueet ja tehtaankartano muodostavat yhdessä kulttuurihistoriallisesti merkittävimmän osan teollisuuslaitoksesta (liite 1/1). Alueella säilyneet vanhimmat rakennukset, entinen lasitehtaan savutupa ja rautamuottipaja, ovat 1800-luvun lopulta. Karhulan teollistuminen alkoi vuonna 1874, jolloin alueelle perustettiin ensimmäinen saha. Vuosisadan loppuun mennessä paikalla toimi sahan ohella puuhiomo sekä sen jättepuuta polttoaineenaan käyttäneet lasitehdas- ja konepaja. Vilkkain rakennuskausi oli kuitenkin vuosina 1888–1893, jolloin valmistuivat konepaja, viisiraaminen saha, tiilitehdas ja valimo. Samaan aikaan alueelle valmistui kansakoulu ja 48 työväen asuntoa. Vuonna 1902 William Ruth muodosti tehtaista Karhulan Osakeyhtiön. 1920-luvulla tehdaslaitoksia laajennettiin ja alueelle rakennettiin voimalaitos, vuosikymmen eteenpäin tehdaslaitoksia laajennettiin uudelleen. Alvar Aalto toimi Karhulan tehtaiden suunnittelijana 1940-luvulla. Tältä ajalta ovat muun muassa konttori- ja konepajarakennus sekä yksikerroksinen lasivarasto. (Karhula, 2012.)

Kuva 3. Karhulan teollisuusalueella kartonkitehtaan rakennuksia 1900-luvun alkupuolella (Kallio 1990: 95).

Karhulan teollisuusympäristön globalisoituminen alkoi 1980-luvun alussa, jonka seurauksena nykypäivänä alueen yksiköt ovat monien eri kansainvälisten suuryhtiöiden omistuksessa. Tämä on varmistanut Karhula teollisuusympäristön teollisuuden toimintakyvyn ja työpaikkojen säilymisen. Teollisuuspuisto on nykypäivänäkin vireä, tehokas ja yhteen hiileen puhaltava yhteisö, jossa toimivat hyvässä yhteishengessä eri alojen valtakunnalliset ja kansainväliset, pienet ja suuret yritykset. Alueelle on perustettu Karhulan Teollisuuspuistoyhdistys ry, joka kehittää alueella toimivien yritysten yh-

teistyötä ja keskinäistä vuorovaikutusta sekä teollisuuspuiston toimintaa yhteisenä kokonaisuutena. Karhulan teollisuuspuisto on Suomen suurin, 2010-luvulla siellä työskentelee yli 2000 ihmistä ja yli 30 yritystä. (Karhula, 2012; Karhulan teollisuuspuisto, 2012.)

Kotkan Korkeakosken teollisuusympäristö on syntynyt historialliselle mylly- ja saha paikalle, jossa on toiminut yksi maamme varhaisimmista teollisuuslaitoksista (liite 1/2). Paikalla toimi tiettävästi Kymenlaakson ensimmäinen vesisaha jo 1550-luvulla. Vanhimmat tehdasrakennukset ovat tehdasalueen perustamisen ajoilta 1880-luvulta ja 1900-luvun alusta. Karhulan sahan omistaja William Ruth osti Korkeakosken koskisuudet ja aloitti puuhiomon rakentamisen vuonna 1887. Alueella on kaksi vesivoimalaa, joista vanhempi on rakennettu vuonna 1906 ja uudempi vuonna 1926 Karl Lindalin suunnittelemana. Korkeakoskella on Suomen vanhin vuonna 1930 perustettu kuitulevytehdas The Insulite Company of Finland. Nykyisin teollisuusalueella ovat A. Ahlström Osakeyhtiön Korkeakosken tehtaat ja niiden vieressä entinen Enso-Gutzeit Insuliittitehdas asuntoalueineen. (Korkeakoski, 2012.)

Kotkan Portunlahella sijaitsevat Stora Enson tehtaat ovat olleet tärkeässä osassa Kaakkois-Suomen vesistöjen puunjalostusteollisuutta (liite 1/2). Teollisuusalue käsittää laajaa rakennuskantaa monesta kehitys- ja laajentumisvaiheesta aina 1900-luvun alusta lähtien. Sulfaattitehdas perustettiin vuonna 1907 ja raaka-aineenaan se hyödynsi norjalaisen liikemiehen Hans Gutzeitin vuonna 1873 perustaman höyrysahan sahausjätettä. Pari vuotta aikaisemmin, vuonna 1903, rakennettiin arkkitehtitoimisto Lindahl & Thomén suunnittelema konttorirakennus, joka kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Vuonna 1927 valtio osti tehtaan osakeenemmistön ja tehtaan nimi muuttui Enso-Gutzeit Oy:ksi. Tehtaassa tapahtui uudistuksia 1930-luvulla: hankittiin uudet eräkeittimet ja rakennettiin höyryvoimalaitos sekä uusi Väinö Vähäkallion suunnittelema konttori. (Stora Enson Kotkan tehtaat, 2012; Kymenlaakso, 2012)

Sota teki paljon tuhoa tehdasalueella ja uudempi 1950-luvun arkkitehtuuri on Alvar Aallon käsialaa. Aluetta hallitsee Aallon vuonna 1952 suunnittelema paperitehdas siihen liittyvine laajennuksineen, sen toiminta alkoi vuonna 1953. Tehdasalueella on kaksi luhtikäytävällistä asuinrakennusta, Kirkkopytinki ja Herrojenpytinki, jotka ovat ainoita laatuaan Suomessa. Tehtaassa on toteutettu uudistustöitä 1940–1950-luvuilla

sekä myöhemmin vuosina 1980 ja 1993. Punatiilisestä 1900-luvun alun sulfaattiselluloosatehtaasta on nykypäivänä jäljellä ainoastaan osia. Kotkan tehtaot ovat olleet vuodesta 1998 osa Stora Enso-metsäyhtiötä. Stora Enso ilmoitti vuonna 2007 aikovansa myydä Kotkan tehtaot, mutta ostajaa ei löytynyt. Vuoden 2010 heinäkuussa tehtaon osti Open Gate Capital ja tehtaon nimestä tuli Kotka Mills. Tehtaon toiminta ei ole juuri muuttunut, paperin ja sahatavaran tuotanto pyörii kuten ennenkin, tehtaalla on lisätty kierrätysmateriaalien käyttöä laminaattipaperin valmistuksessa. (Stora Enson Kotkan tehtaot, 2012; Kymenlaakso, 2012; Tiedote, 2012.)

Kotkassa, Kymijoen itäisimmässä suuhaarassa, sijaitsevat Sunilan tehtaot ovat Alvar Aallon suunnittelemat ja ne ovat vanhin säilynyt sulfaattiselluloosatehdas Suomessa (liite 1/3). Alvar Aalto suunnitteli tehdasrakennukset, asuntoalueen asemakaavan ja asuinrakennukset. Vuonna 1938 toimintansa aloittaneen tehtaon tuotantorakennukset on julkisivultaan osin puhtaaksi muurattua punatiiltä ja osin valkeaksi rapattuja sekä niiden teräsbetonirakenteet ovat osittain paljaana. Tehdasrakennuksia on laajennettu jatkuvasti sen käytön aikana, 1950-luvun laajennuksissa Alvar Aalto oli itse mukana, jolloin laajennukset on pyritty sovittamaan alkuperäiseen arkkitehtuuriin sopiviksi. Tehtaon ympärille rakennettiin asuinalue (kuva 4), jonka ensimmäiset asunnot valmistuivat vuonna 1937 ja viimeisimmät vuonna 1953, samaan aikaan alueelle rakennettiin myös palveluita ja aputiloja. Asuinalue on toteutettu funktionalismin suunnitteluperiaattein sekä osin Alvar Aallon omien ideoiden mukaan. Asemakaavan edistyksellinen toteutus perustuu maaston muotoihin ja luonnonoloihin; se on ollut valmistuessaan erittäin korkeatasoinen ja suunnittelussa keskeistä on ollut työväen elinolojen parantaminen ja sosiaalisen hierarkian pienentäminen. Perinteinen hierarkia on väistynyt, virkailijoiden ja työväen asunnot ovat samalla alueella, ainoastaan asuntojen koko kertoo asukkaan aseman yrityksessä. Tehdas päätti luopua asunnoista 1960-luvulla. (Sunila, 2012.)

Kuva 4. Alvar Aallon suunnittelema Sunilan asuinalue 1980-luvulla (Putkonen 4/1988: 28).

Sunilan tehtaalla suurten investointien aikaa oli 1990-luku: hankittiin happivalkaisu, uusi valkaisu, biologinen jäteveden puhdistamo ja uusi puunkäsittely haketuksineen ja seuloineen. Pro Sunila-yhdistys perustettiin vuonna 2000 nostamaan ja hoitamaan alueen arvostusta asukkaiden ja palvelujen vähenemisen vuoksi, samaan aikaan Sunilan tehtaan tuotantoprosessi painottui kuitulinjalle. Sunilan tehtaan toiminta lopetettiin huhtikuussa 2009 tehtaan toiminnan käännyttyä tappiolliseksi, syynä tähän oli puun korkea hinta ja sellun alhaiset hinnat. Vuoden lopussa tehdas kuitenkin käynnistettiin uudelleen ja sen toiminta jatkuu edelleen. Vuoden 2012 alussa uutisoitiin Stora Enson sijoittavan 4 miljoonaa euroa tehtaaseen. Metsäyhtiö investoi laitteeseen, jolla erotetaan mustalipeästä ligniiniä, jota puolestaan käytetään energianlähteenä maakaasun sijaan. Investoinnin mahdollistaa työ- ja elinkeinoministeriöltä saatu energiatuki. Kansainvälinen DOCOMOMO-järjestö on valinnut Sunilan tehtaat ja sen asuinalueen modernin arkkitehtuurin merkkiteosvalikoimaan. (Sunila, 2012; Sunilan tehdas, 2012; Sunilan tehtaan neuvottelut, 2012; Sunilan investointi, 2012.)

2.2.2 Teollisuusalueet Kouvolassa

Kouvolassa sijaitsevat Anjalan paperitehdas ja Inkeröisen kartonkitehdas teollisuuslaitoksineen ovat teollisuushistorian ja modernin arkkitehtuurin muistomerkkejä (liite 1/3). Alueen yhtenäinen ja monikerroksinen yhdyskuntakunta on syntynyt teollisuus-

den kasvun myötä vuosikymmenten aikana. Kymijoen varteen Ankkapurhan koskelle rakennettiin Inkeröisten puuhiomo vuonna 1872, vuotta myöhemmin tehtaaseen hankittiin kaksi paperikonetta, joiden tuotanto keskittyi silkki- ja sanomalehtipaperiin. Tehdas kuitenkin paloi vuonna 1881 ja sen koneet tuhoutuivat tulipalossa. Uusi tiilinen kartonkitehdas valmistui vuonna 1887 ja se tuotti puumassaa sekä puu- ja lumpupuhvia. Tehdasta laajennettiin 1890-luvulla, jolloin sinne hankittiin muun muassa Suomen ensimmäinen kartonkikone. Seuraava muutostyö Inkeröisten kartonkitehtaaseen toteutettiin vuosina 1921–1922, jolloin vanhat hiomo-osastot korvattiin yhdestä rakennuksesta koostuvalla uudella hiomolla. (Anjala, 2012)

Anjalan paperitehtaat rakennettiin Inkeröisen kartonkitehtaan kupeeseen vuosina 1937–1938. Alvar Aalto suunnitteli funktionalismin mukaan tehtaan julkisivun ja ulkoasun, selluosaston korjaamon ja sosiaalitalan sekä jälkikäsittely- ja tuotevaraston. Alvar Aalto suunnitteli myös Inkeröisissä 1930-luvulla ja 1950-luvulla merkittäviä asuinalueita: niin sanotut Mestaritalot, Insinööritalot ja Tervaslinja, sekä Tehtaanmäen kunnallinen kansakoulun vuonna 1939. Inkeröisiin rakennettiin uusi kartonkitehdas 1960-luvulla. Vuoden 1887 vanha kartonkitehdas on säilynyt näihin päiviin saakka sisätiloiltaan alkuperäisessä kunnossa ja tehtaasta löytyy maamme ensimmäinen jatkuvatoiminen satavuotinen kartonkikone kunnostettuna, mikä on yleisön nähtävissä. Tehdasta laajennettiin 1980-luvulla. Vuonna 2008 Anjalan tehtaalla lisättiin kulunvalvontaa hankkimalla RFID -henkilö- ja ajoneuvojärjestelmä, joka on tietävästi tässä muodossa ensimmäinen maailmassa. (Anjala, 2012; Anjalan kulunvalvonta, 2012.)

Kymin ja Kuusankosken paperitehtaat perustettiin molemmiin puolin Kymijokea vuonna 1872. Kymin ja Kuusankosken paperitehtaat yhdistyivät vuonna 1904 Kymi-yhtiöiksi, joihin kuuluu kolmantena osapuolena Voikkaan tehdas. Kymintehtaat ovat vaikuttaneet voimakkaasti koko Kuusankosken paperiteollisuusyhteiskunnan rakenteeseen aina 1950-luvulle saakka. Yhteiskunta kasvoi molemmille puolille Kymijokea, keskustan palveluineen jäädessä laveasti Kuusaansaaren luoteispuolelle. Kuusaansaaren tuotantoalueen rakennukset ovat rakentuneet 1880-luvulta aina 1940-luvulle, mainittakoon Kymintehtaan puolella sijaitsevat vesivoimalaitokset ja 1930-luvun pääkonttori (liite 1/4). Yhtiön julkisia rakennushankkeita ovat olleet muun muassa monumentaalinen kaupungintalo ja yhtiön ammattikoulu. Valtaosa entisestä Kymiyhtiöstä alkoi toimia vuonna 1996 osana UPM-Kymmästä. Kymintehtaiden viimeinen puuhiomo lopetettiin vuonna 1998, mutta rakennukset ovat kuitenkin suojeltuja. Kymin-

tehdas lopetti toimintansa vuonna 2005 ja tehtaalle on suunniteltu uusiokäyttöä. Taiteilijat ovat suunnitelleet tehtaan vanhoihin paperisaleihin kulttuurikeidasta ja pienien tapahtumien järjestyspaikkaa, mutta toistaiseksi hankkeet ovat kaatuneet virkamiesbyrokratiaan. Vuonna 2011 Kymintehtaat olivat TV-ohjelmassa *Suojele minua!*, jossa esiteltiin vanhoja rakennuksia ja pohdittiin vanhoille kohteille uusia käyttötarkoituksia. (Kymintehdas, 2012; Suojele minua, 2012.)

Myllykosken vanhalle myllypaikalle perustettiin Ummeljoen saha 1950-luvulla. Sahan sijainti oli oivallinen, koska sinne pystyi uittamaan puutavaraa Päijänteeltä asti ilman patoja. Varsinainen teollistuminen Kymijoella laajeni Inkeroisilta virran yläjuoksulle Myllykoskelle 1880-luvulla molemmin puolin jokea perustettujen sahojen ja pienten puuhiomoiden myötä. Nykyisen Myllykoski Oy:n edeltäjänä pidetään vuonna 1892 perustettua Björnberg-suvun yhtiötä. Myllykoski Oy aloitti paperin valmistuksen 1905 ja samaan aikaan Ummeljoen hiomo lakkautettiin. Tehdas ja sen asuinalueet uudelleen rakennettiin perusteellisesti 1920- ja 1930-luvulla. Rakennuksia leimaa yhtenäinen W.G. Palmqvistin klassistinen arkkitehtuuri, johon yhdistyy myös funktionalismin vaikutus (liite 1/4). (Myllykoski, 2012)

Tehdasta laajennettiin vuonna 1935. Palmqvist suunnitteli paperitehtaan sekä lukuisia muita rakennuksia muun muassa puuhiomon, korjauspajan, tehtaan vesi- ja höyryvoimalaitoksen, pääkonttorin, virkailijaklubin ja asuinrakennuksia. Myllykosken, Simpeleen ja Jämsänkosken paperitehtaat yhdistettiin Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiöksi vuonna 1920, johon liitettiin myöhemmin vielä Valkeakoski. Suuryhtiön keskuspaikka oli Myllykoskella, mutta Myllykosken tehdas erosi omaksi yhtiökseen vuonna 1952. Myllykosken teollisuuslaitos muodostaa kokonaisen teollisuusympäristön kirkkoiineen, kouluineen ja 1920–1930-luvun asuntoalueineen. Tehdas toimi vuosina 1952–2011 osana Myllykoski-konsernia, mutta vuonna 2011 UPM-Kymmene Oyj osti tehtaan. Elokuussa 2011 UPM ilmoitti sulkevansa tehtaan vuoden loppuun mennessä. (Myllykoski, 2012; Myllykoski YT-neuvottelut, 2012.)

Verlan tehdas on ainutlaatuinen 1800- ja 1900-luvun vaihteen teollisuusympäristö (liite 1/5). Puuhiomo ja pahvitehdas muodostavat Suomen metsäteollisuuden varhaisvuosilta eheän teollisuuskokonaisuuden. Verlan puuhiomon perusti insinööri Hugo Neuman vuonna 1872. Puuhiomo perustettiin Mäntyharjun uittoreittien alajuoksulle runsaiden käyttämättömien metsävarojen läheisyyteen. Tehdas paloi neljän vuoden

kuluttua perustamisesta, mutta sen toimintaa jatkettiin taas pian uudelleen. Mäntyharjulle perustettiin uusi yhtiö vuonna 1882. Tehtaan uusi puuhiomo ja pahvitehdas rakennettiin puusta, mutta vuoden 1892 tulipalossa pahvikuivaamo tuhoutui. Tilalle rakennettiin Carl Edward Dippellin suunnittelema nelikerroksinen punatiilinen kuivaamorakennus. Palovaaran takia vuonna 1895 myös puuhiomo ja pahvitehdas muurattiin punatiilestä. Tuotanto voitiin kuitenkin pitää koko rakennusajan käynnissä, koska seinät rakennettiin vanhan puisen tehdasrakennuksen ympärille. (Verla, 2012; Verlan historia, 2012.)

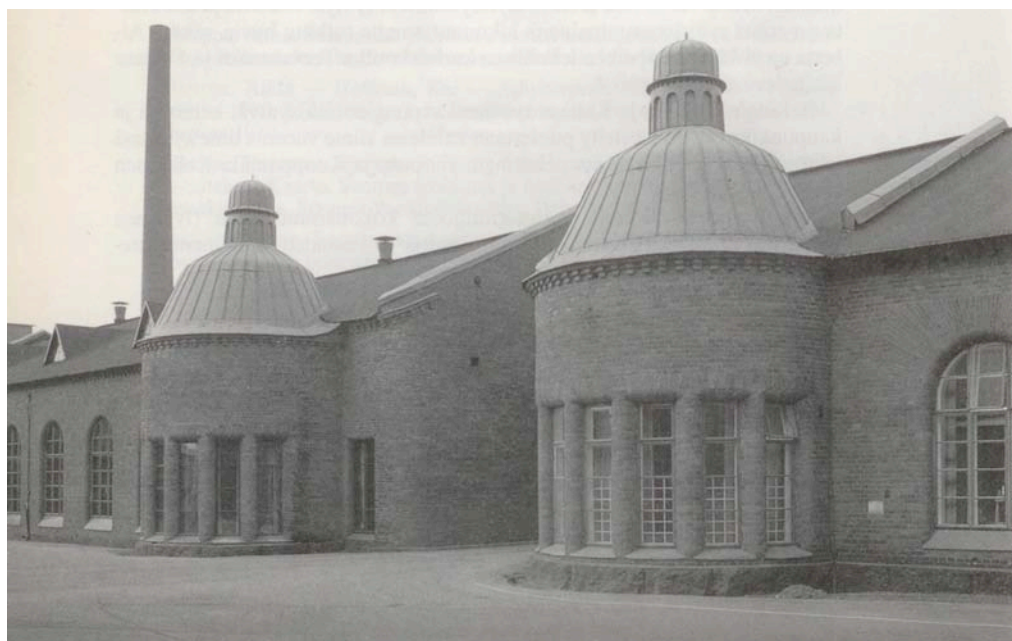
Tehdas on säilynyt nykypäivään pääosin 1800- ja 1900-luvun vaihteen asussa (kuva 5), mikä antaa alkuperäisine koneineen ainutlaatuisen kuvan aikansa teollisuusympäristöstä. Tehtaalla toiminta lopetettiin vuonna 1964 ja se avattiin museokäyttöön vuonna 1972. Verlan teollisuusympäristö on valittu vuonna 1996 UNESCO:n maailman perintölistalle. Teollisuusyhteiskuntaan kuuluvat maantien varrelle kasvanut Jaalan kylä kosken länsipuolella sekä osaksi virran itäpuolella sijaitsevat työväestön asuntoalueet. Verlan padotun kosken yläpuolella on kallioseinämässä punavärillä tehtyjä kivistä maalauksia, joissa on kuvattu muun muassa hirviä ja ihmishahmoja. (Verla, 2012; Verlan historia, 2012.)

Kuva 5. Verlan teollisuusalue (Verla, 2012).

Savon radan avaaminen vuonna 1889 vauhditti uusien tuotantolaitosten syntyä Kymi-joen varteen. Yksi näistä tuotantolaitoksista oli vuonna 1897 Rudolf Elving perustama, arkkitehtitoimisto Gesellius-Lindgren-Saarisen suunnittelema Voikkaan tehdas (liite 1/5). Tehdas aloitti toimintansa vuonna 1898; hiomon ja paperitehtaan käsittävää tuotantotoimintaa laajennettiin vuonna 1904 sulfaattiselluloosatehtaalla. Kuusankosken kolme kilpailevaa tehdasta Kymiyhtiö, Kuusankoski-yhtiö ja Voikkaa yhdistyivät Kymin osakeyhtiöksi vuonna 1904. Tämä oli sen ajan Suomen suurin osakeyhtiö ja pohjoismaiden suurin paperinvalmistaja. (Voikkaa, 2012.)

Pääosa Kymiyhtiön tuotantolaitoksista alkoi toimia vuodesta 1996 alkaen osana UPM-Kymmenettä. Paperituotanto loppui Voikkaan tehtaalla vuonna 2006 ja tehtaalta irtisanottiin 575 henkilöä. Teollisuusalueen vanhimmat tuotantorakennukset ovat tehtaan perustamisen ajoilta vuodelta 1897, jotka yhdessä uusimpien teollisuusrakennusten kanssa muodostavat monipuolisen ja rakennuskulttuuriltaan rikkaan kokonaisuuden. Vuonna 1902 valmistuneesta paperitehtaasta on tulipalon jäljiltä säilynyt vain itäjulki-sivu pyöreine kulmatorneineen (kuva 6). Vanha selluloosatehdas on vuosilta 1912–36 ja sulfaattispriitehdas vuodelta 1919. Uusimmat tuotantorakennukset ovat 1950-luvun korkeatasoista teollisuusarkkitehtuuria. Vuonna 2012 Kuusankoskelainen rakennustoimisto Rasto Oy aloitti puurakennuselementtituotannon Voikkaan paperitehtaan tiloissa osana Woodinno hanketta, jonka tavoitteena on luoda uusia työpaikkoja alueelle. (Voikkaa, 2012.)

Kuva 6. Voikkaan tehdas 1980-luvulla (Putkonen 4/1988: 27).

2.3 Arkkitehtuuri

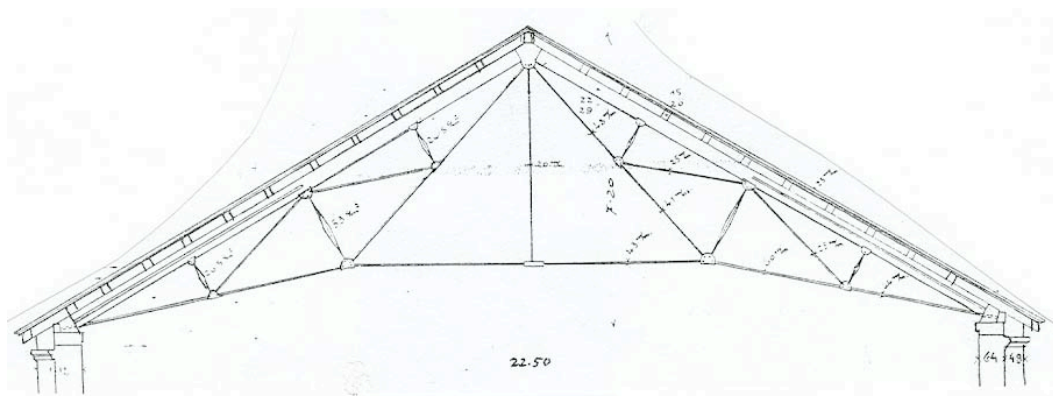
Maamme huomattavimmat arkkitehdit ovat olleet kautta aikojen mukana luomassa tehdasrakennuksia ja kokonaisia teollisuusympäristöjä. Teollisuusrakennusten arkkitehtuuriin on panostettu ja teollisuusympäristön hoito on ollut keskeinen osa luotettavaa yrityskuvaa. Suomalainen teollisuus omaksui nopeasti teollistuneempien maiden kokemukset uusimmasta tekniikasta ja juuri teollisuusrakentamisessa otettiin ensimmäisenä käyttöön monet rakenteelliset uutuudet ja tekniset innovaatiot. Esimerkkinä mainittakoon Finlaysonin valurautakolonniin kannattamat puiset välipohjat sekä rautabetoni, jotka otettiin nopeasti käyttöön myös muussa julkisessa rakentamisessa ja asuinarkkitehtuurissa. (Teollisuuskaupungit, 2012.)

Teollisuuden alkuvaiheissa tuotantorakennukset valmistettiin puusta, mutta 1880-luvulta alkaen rakennusmateriaaliksi vaihtui punatiili. Teollisuusrakennusten rakennustyyppi erosi jo varhaisessa vaiheessa muusta rakentamisesta, mutta vielä 1800-luvun lopullakin saattoi moni teollisuusyritys aloittaa toimintansa asuinrakennuksissa ja monet teollisuusrakennukset saattoivat jäljitellä asuinrakennuksia. Suurteollisuuden synty kuitenkin vaati teollisuusrakennusten eriytymistä muusta rakennustyylistä. Vasta rakennustekniikan kehittyessä pystyttiin tyydyttämään teollisuusrakennusten paloturvallisuuden, voiman, valon ja suurien yhtenäisten tilojen tarve. Teollisuusrakentamisessa testattiin monia uusia rakennustapoja. Tampereen Finlaysonin tehdas vuodelta 1837 oli ensimmäinen suomalainen rakennus, jossa konstruktio perustui valurautapylväiden kannattamiin puisiin välipohjiin. 1800-luvun keskivaiheen jälkeen yleistyivät kiskojen varaan muuratut tiiliset kappaholvit, joita valurautapylväät kannattivat (kuva 7). Pian kuitenkin valurauta osoittautui paloturvallisuudeltaan jopa hirsipilareita heikommaksi. Valurautapylväiden, teräskiskojen ja kappaholvien avulla voitiin konstruoida itsekantavia rakenteita, jolloin seinämuurien merkitys väheni ja seinät voitiin varustaa suurilla ikkuna-aukoilla, jotka puolestaan lisäsivät sisätiloissa luonnonvalon määrää huomattavasti. (Putkonen 4/1988: 19.)

Kuva 7. Vuoden 1840 Fiskarsin konepajan valetut rautapylväät kannattavat tehtaan puista välipohjaa (Putkonen 4/1988: 20).

1800-luvun jälkipuolella otettiin käyttöön teräksiset kattotuolit, yleisimpänä järjestelmänä oli polonceau-kattotuolit, jotka mahdollistivat varsin suurien jänneväliden käytön (kuva 8). Polonceau-järjestelmä liitettiin kantavaan seinärakenteeseen eli joko tiilimuuriin tai puiseen ristikkorakenteeseen seinään. Erityisesti konepaja- ja saharakennuksien arkkitehtuurille polonceau-järjestelmällä oli suuri merkitys. Rautabetonin käyttöönotto 1900-luvun vaihteessa tarjosi mahdollisuudet suurten paloturvallisten teollisuustilojen rakentamiseen. Betonia oli käytetty aikaisemmin lähinnä lattiamateriaalina, mutta raudoitusmenetelmien kehitys vuosisadan lopulla merkitsi kokonaan uuden aikakauden alkua teollisuusarkkitehtuurille. Ensimmäinen täysin rautabetonitekniikalla rakennettu suurempi teollisuusrakennus on Helsingin Suvilahden voimala vuodelta 1908. Rautabetoni hyväksyttiin nopeasti teollisuusarkkitehtuurissa ja sen avulla ratkaistiin monia aiemmin ongelmallisia rakennekysymyksiä. Erityisesti saha- ja varastorakennusten kattamisessa yleistyi puisten kaaripalkkien käyttö 1930-luvulla. Jännitettyjä betonirakenteita käytettiin vuonna 1949 ensikertaa Suomessa Pikisaaren sahan kattopalkkeihin ja pian menetelmä yleistyi vaikuttaen voimakkaasti koko teollisuusarkkitehtuurin kehitykseen. (Putkonen 4/1988: 19.)

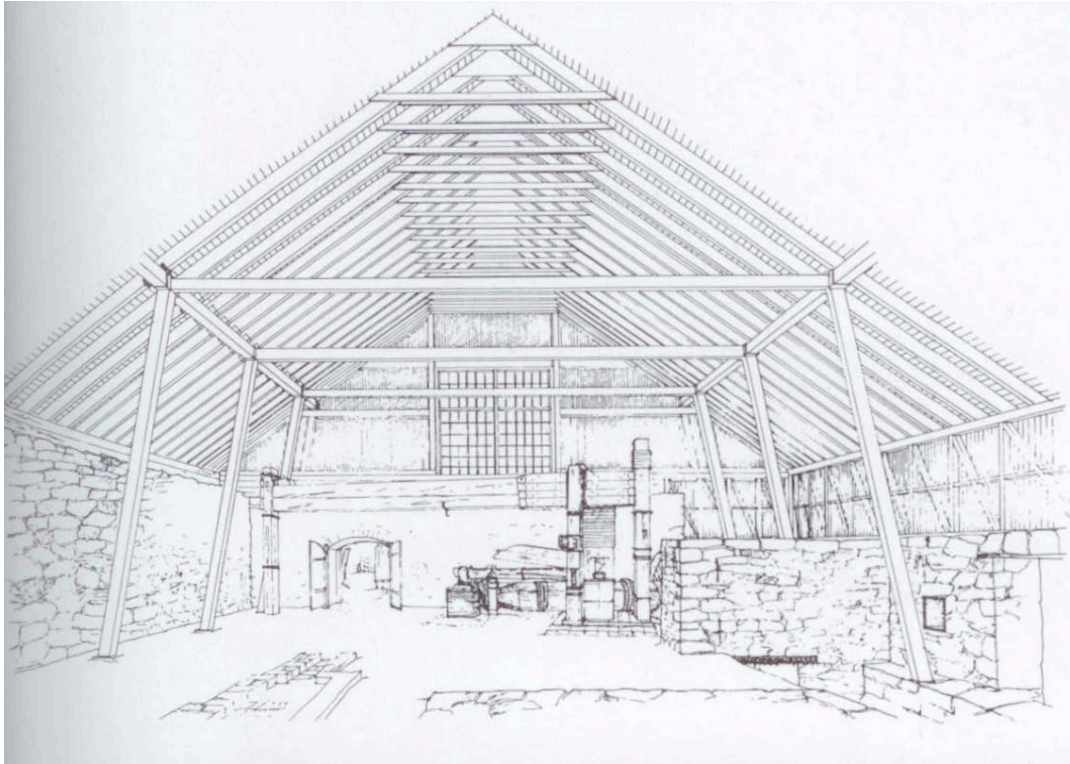

Kuva 8. Polonceau-kattotuolien rakenne (Polonceau, 2012).

2.3.1 Ruukkien arkkitehtuuri

Suomen vanhimmat teollisuuslaitokset olivat 1500-luvun ruukit. Suomessa on Museoviraston inventoinnin mukaan luetteloitu 82 ruukkia, jotka voidaan karkeasti jakaa kahteen ryhmään: eteläisen Suomen rautaruukkeihin ja itäisen Suomen järvimalmi-ruukkeihin. Maamme varhaisin ruukkiteollisuus keskittyi läntiselle Uudellemaalle. Vanhimpana esiteollisena raudanvalmistuspaikkana pidetään 1530-luvun Suitian ruukkia. Ruukin varsinaisia tuotantorakennuksia olivat kanki- ja nippuvasarapajat sekä niihin liittyvät masuunit ja harkkoyhtit. Näiden välittömässä läheisyydessä sijaitsivat hiilihuoneet. 1800-luvun puolella välissä yleistyivät hiiliuunit, jotka muurattiin kuonatiilestä. Edustavasti säilyneitä hiiliuuneja on muun muassa Perniönkosken ruukissa ja Taalin tehtaalla. (Putkonen 4/1988: 38.)

Suomen parhaiten säilynyt ja arkkitehtuuriltaan edustavin rautaruukki on Inkoon Fagervik. Carl Billsten rakensi Fagervikin masuunin ja kankirautavasaran vuonna 1646. Ruukinkartanon kustavilainen päärakennus ja sen sivurakennukset rakennettiin Turun kaupungin arkkitehti Chr. Fr. Schröderin laatimien piirustusten mukaan vuosina 1762–73. Fagervikin vanhoista tuotantorakennuksista on säilynyt nykypäivään vuonna 1758 rakennettu kankivasarapaja sekä 1765 rakennettu nippuvasarapaja. Kumpaakin pajaa on restauroitu 1980-luvulla Museoviraston toimesta - kyseessä oli aikansa huomattava teollisuusmuistomerkin tutkimus- ja restaurointityö (kuva 9). Muita mainittamisen arvoisia ruukkeja löytyy Mustiosta, Fiskarsista, Ruotsinpyhtäältä ja Juankoskelta (liite 2/1). (Putkonen 4/1988: 38.)

Kuva 9. Fagervikin rautaruukin restaurointisuunnitelman kankivasarapajan uusi vesikatto (Putkonen 4/1988: 39).

2.3.2 Puunjalostusteollisuuden arkkitehtuuri

Vesi- ja höyrysahat ovat olleet Suomen ensimmäisiä puuteollisuuden tuotantolaitoksia. Ajan saatossa ne ovat kuitenkin kokeneet karun kohtalon, rationalisoinnit ja toiminnan lopettamiset ovat hävittäneet sen, mikä oli aikanaan tulipaloilta säilynyt. 1800-luvun vesisahat olivat rakenteeltaan ristikkorakenteisia ja niiden piirurakennetta tukivat juurakot, jotka tekivät koko rakennuksesta joustavan (kuva 10). Se oli erityisen tärkeää, koska suuren vesipyörän liike aiheutti saharakennukselle jatkuvan rasituksen. Päällisin puolin saharakennukset oli maalattu punamullalla ja ikkunanpielukset olivat valkoiset. Vuonna 1859 rakennettiin ensimmäinen höyrysaha Suomeen, höyrysahojen arkkitehtuuri poikkesi vesisahoista jo kokonsa puolesta ja niiden palovaarallinen höyrykeskus muurattiin tiilestä. Leveiden rakennusrunkojen ja kattovalon käytön mahdollistivat Polonceau-kattotuolit. Suomessa höyrysahojen rakentamiseen käytettiin usein norjalaista tai ruotsalaista osaamista, monet Kymenlaakson sahoistakin rakennettiin norjalaisin voimin, näistä mainittakoon Gutzeitin Norjan saha ja Hallan saha. Sahojen suunnittelusta ei ole paljoa tietoa, mutta todennäköisesti sahakoneiston toimittajat lä-

hettivät usein myös rakennuspiirustukset ja mekaanikon pystytystä valvomaan. (Putkonen 4/1988: 23.)

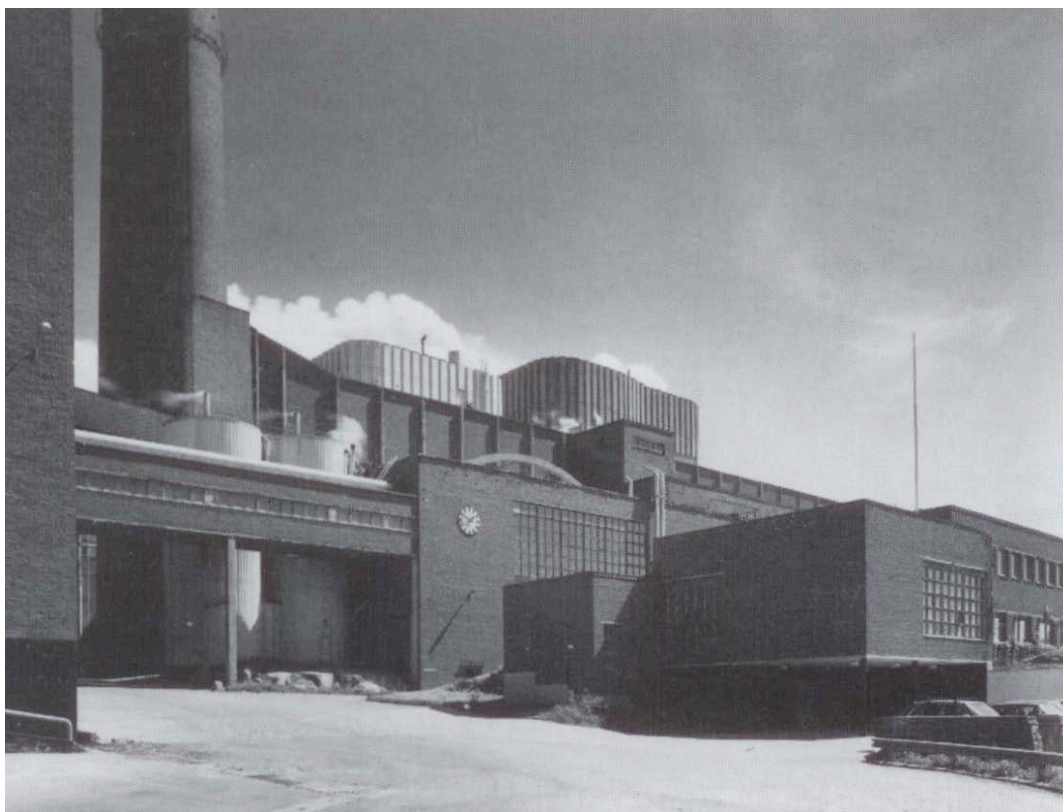

Kuva 10. Noormarkun Makkarakosken vanha vesisaha 1870-luvulta, piirurakennetta tukevat juurakot tekevät koko rakennuksesta joustavan. Vesipyörä on purettu jo vuosisadan alussa, mutta rakennus on raameineen ja höylineen parhaiten säilynyt vesisaha Suomessa. (Putkonen 4/1988: 24).

Suomen ensimmäiset puuhiomot rakennettiin puusta 1800-luvun puolenvälin jälkeen ja ne muistuttivat hyvin paljon ulkoiselta olemukseltaan sen ajan asuntoarkkitehtuuria. Vielä 1870-luvun puuhiomot, Inkeroinen, Kymintehdas ja Kuusankosken tehdas, rakennettiin puusta, mutta useat tulipalot johtivat tiilen yleistymiseen rakennusaineena. Ensimmäisen tiilisen tehdasrakennuksen sai Tampereen puuhiomo vuonna 1877. Kuusankosken ja Kymintehtaan puiset tehdasrakennukset korvattiin tiilisillä ja 1890-luvulla niiden teollista maisemaa hallitsivat punatiiliset tehdasrakennukset. Verlan puuhiomo ja pahvitehdas rakennettiin alkujaan hirsisiksi, mutta uusittiin tiilisiksi vuoden 1892 tulipalon jälkeen. Edward Dippellin suunnittelemat puuhiomo, pahvitehdas ja kuivaamo ovat poikkeuksellisen rikasta tiiliarkkitehtuuria (liite 2/2). Kymintehtaan ja Voikkaan teollisuusrakennukset Kuusankoskella muodostavat mielenkiintoisen luvun suomalaisen teollisuusarkkitehtuurin historiassa. Arkkitehtitoimisto Gesellius-Lindgren-Saarisen suunnittelema paperitehdas valmistui vuonna 1902, tehtaan pyöreät

kulmatornit ja portit liittyivät vahvasti ajan kansalaisromanttiseen suuntaukseen. Tehdasta ei toteutettu alkuperäisen suunnitelman mukaisesti sekä vuoden 1906 tulipalo tuhosi siitä suuren osan, mutta tehtaan jäljellejääneet osat kertovat aikansa teollisuusrakentamisen korkeista tavoitteista. (Putkonen 4/1988: 25–26.)

Vuonna 1936 Alvar Aalto suunnitteli Karhulaan Sunilan selluloosatehtaan siihen liittyvän asuntoalueen yleiskaavan sekä suunnitelmat tehdas- ja asuinalueita varten. Tehdas- ja asuinrakennukset erotettiin radikaalisti toisistaan, tehdas rakennettiin kallioiselle merenrannalle ja asuinalueet viuhkamaisesti kumpuilevaan metsämaastoon. Asuntoalueet rakennettiin kahdessa osassa vuosina 1936–39 ja 195–54. Sunilan tehdas- ja asuntoalue on kansainvälisesti huomattava funktionalismin kauden muistomerkki, sen eri osat ovat muunnoksia ja lisäyksistä huolimatta säilyttäneet alkuperäisen luonteensa (kuva 11). Vuoden 1988 keväällä vahvistettu asemakaava turvaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaan alueen säilymistä. 1930-luvun suunnittelijoista toinen korostamisen arvoinen henkilö on Väinö Vähäkallio. Vähäkallio suunnitteli Enso-Gutzeitin Kaukopään tehdas- ja asuntoalueen Vuoksenniskalla. Teollisuusmiljöötä rakennettiin vuosina 1934–36 ja se muodostaa mielenkiintoisen vertailuparin vähän myöhemmin rakennetun Sunilan kanssa. Myös Kaukopäässä funktionalistiset työsuhteasunnot rakennettiin avarasti metsämaiseman keskelle. Sodan jälkeen vuonna 1951 Alvar Aalto suunnitteli Enso-Gutzeitin Kotkan tehtaille uuden voimapaperitehtaan julkisivut sekä saman yhtiön omistaman Summan paperitehtaan tuotantolaitokset ja asuntoalueen vuosina 1951–55. (Putkonen 4/1988: 28.)

Kuva 11. Alvar Aallon vuonna 1936 suunnittelema Sunilan selluloosatehdas (Putkonen 4/1988: 28).

2.3.3 Voimalaitosarkkitehtuuri

Varhaisimmat vesivoimalat ovat perustuneet vesirattaankäyttöön. Vesirattaasta voima siirrettiin akselien ja hihnojen välityksellä suoraan tehtaan koneisiin. Tietävästi vanhin säilynyt vesivoimalaitos on Christian Bruunin Forssan kehräämön voimala vuodelta 1877. Tiilistä voimalaa on laajennettu 1880-luvun alussa ja 1899, voimalan koneisto on kuitenkin säilynyt poikkeuksellisen hyvin. Valtaosa 1900-luvun voimaloista on suunnitellut aikansa merkittävimmät arkkitehdit, muun muassa Varkaudessa Valter ja Ivar Thomén sekä Äetsässä ja Inkeröisessä Frosterus & Gripenberg. Voimalaarkkitehtuurissa on ehkä enemmän kuin muussa teollisuusarkkitehtuurissa monumenttaalisia piirteitä. Erityisesti klassismi ja funktionalismi ovat hyvin edustettuina vesivoimaloissa. Monista laajennuksista huolimatta on voimaloissa onnistuttu säilyttämään arkkitehtuurinen kokonaisuus. (Putkonen 4/1988: 59,61.)

Puhtaimmillaan 1920-luvun klassistisia tyylipiirteitä edustaa Kotkassa Karl Lindahlin suunnittelema korkeakosken voimalaitos vuodelta 1926. Nakkilan Harjavallan voimalaitos edustaa 1930-luvun funktionalistista voimalaitosarkkitehtuuria, vuosina 1937–

39 rakennettu arkkitehti Erik Bryggmanin suunnittelema voimalaitos on merkittävä funktionalistinen teollisuusrakennus. Sodan jälkeen käynnistynyt Oulujoen vesistöjen valjastaminen oli aikansa suurin yhtenäinen rakennusprojekti vesirakentamisessa, jonka suunnittelusta vastasi Aarne Ervin arkkitehtitoimisto. Pyhäkosken, Jylhämän, Nuojuan, Pällin, Montan ja Utasen vesivoimalat asuntoalueineen rakennettiin 1940–50-luvuilla. Arkkitehtuuriltaan vaikuttavin on Pyhäkosken voimala, joka rakennettiin vuonna 1949. Voimala-arkkitehtuuria tarkastellessa (liite 2/3) tulee muistaa vesivoimaloiden lisäksi myös höyryvoimalat, joita varsinkin kaupungit ovat rakentaneet sähköntarvettaan tyydyttämään. Helsingin Suvilahden höyryvoimalaitos on arkkitehti Selim A. Lindqvistin ja insinööri Jalmar Castrénin suunnittelema. Se on varhaisen rautabetoniarkkitehtuurin merkittävin edustaja. Voimalan välittömässä läheisyydessä on samojen suunnittelijoiden toinen energialaitos, Helsingin kaupungin kaasulaitos. (Putkonen 4/1988: 59,61.)

2.3.4 Tekstiiliteollisuuden arkkitehtuuri

Tekstiiliteollisuuden oiva esimerkki on Tampereella sijaitseva Finlaysonin vanha puuvillatehdas, joka on maailman laajuisesti tunnettu tekstiiliteollisuuden arkkitehtuurillinen taidonnäyte (liite 2/4). Finlaysonin vanhan puuvillatehtaan rakentaminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1836, jolloin yhtiö siirtyi pietarilaisen Georg Adolf Rauchin ja Carl Samuel Nottbeckin omistukseen. Paria vuotta myöhemmin vuonna 1938, valmistui kuusikerroksinen tehdasrakennus, joka edusti monin tavoin viimeistä huutoa paitsi arkkitehtuuriltaan myös rakennustekniikaltaan. Rakennussuunnittelussa suuressa osassa oli John Barker, joka oli opiskellut Belgiassa tekstiilitehtaan suunnittelua. Rakennuksesta tehtiin alkuperäistä suunnitelmaa korkeampi ja Barker itse suunnitteli pohjapiirrokset. Rakennusteknisesti merkittävintä tehtaassa oli väliseinien puuttuminen lähes kokonaan, tämä mahdollisti uudenaikaisten konesarjojen sijoittamisen suuriin saleihin. Puurakenteista palkistoa ja väliohjaa tuki kussakin kerroksessa 18 valurautapylvästä, jotka muodostivat pystysuunnassa kerroksittain yhtenäisen tukirakenteen. Tehtaan voimansiirtoa varten jouduttiin rakentamaan oma kanava, jota sen pidettiin siihen aikaan ainutlaatuisena Euroopassa. Kanavan vesi virtasi järvenpintaa alempana, joten vesi jouduttiin putoamiskorkeuden saavuttamiseksi nostamaan takaisin järvenpinnan tasalla olevaan altaaseen, josta vesi laskettiin mahtavaan vesirattaaseen. Automaattinen sprinkler-järjestelmä otettiin käyttöön ensimmäisenä Suomessa Finlaysonin tehtaalla vuonna 1892. Tehtaan ullakkokerroksessa sijaitsi suuri vesisäiliö, johon vesi

pumpattiin vesirataan avulla, josta se oli taas tulipalon syttyessä mahdollista johtaa putkia pitkin jokaiseen kerrokseen. Finlaysonin vanha tehdas liittyy monella tapaa suomalaiseen industrialismin syntyyn ja sen asemaa koko kansainvälisessä teollisuus-historiassa voidaan pitää huomattavana. Tehtaan arkkitehtuurilla on selvät esikuvat vallankumouksen Englannissa. Liioittelematta voidaan todeta, että Tampereella toteutettiin vuonna 1836 kansainvälisessä mittakaavassa edistyneintä teknologiaa varhaisemmin kuin missään muualla Pohjolassa. (Putkonen 4/1988: 30.)

2.3.5 Elintarvike ja nautintoaineteollisuuden arkkitehtuuri

Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta, SOK, perustettiin vuonna 1904 (liite 2/5). SOK perusti oman rakennuskonttorin vuonna 1920 ja arkkitehti Valde Aulanko vastasi 1920-luvulla teollisuusrakennusten suunnittelusta. Aulangon käsialaa on Vallilan teollisuuskorttelin klassistinen rakennuskanta. 1930-luvulla SOK:n rakennusosaston johtajana toimi arkkitehti Erkki Hyttinen, joka yhdessä Aulangon ja Paavo Riihimäen kanssa suunnitteli funktionalistisia kauppa-, teollisuus- ja varastorakennuksia. Näillä rakennuksilla on keskeinen asema ajan teollisuusarkkitehtuurissa. Osuusliike Elanto perustettiin Helsinkiin vuonna 1905 kuluttajien leipomo-osuuskunnaksi. Elannon leipätehdas aloitti toimintansa pari vuotta myöhemmin Hämeentien uudessa leipomorakennuksessa. (Putkonen 4/1988: 57–58.)

Heikki Kaartisen suunnittelema rakennus on ulkoasultaan jugend-henkinen eikä se eroa juurikaan asuntoarkkitehtuurista. Kaartinen suunnitteli myös Elannon meijerin, joka valmistui vuonna 1912. Arkkitehti Väinö Vähäkallio suunnitteli Elannolle suurleipomon, joka rakennettiin vuosina 1923–24, tämä aikansa modernein tehdasleipomo noudatti Elannon korttelisuunnitelmaa. Elannon voimakas rakennuskausi huipentui 1920-luvulla monumentaalisen klassistisen tiilisen pääkonttorin rakentamiseen. Sörnäisen rannan teollinen maisema on osoitus osuustoimintaliikkeen korkeista tavoitteista. Alueella on tapahtunut paljon toiminnallisia muutoksia: rakennusten tuotannollisesta käytöstä toimistokäyttöön. Osuusliikkeiden arkkitehtuurin ohella alueella on pioneerivaiheen tuotantorakennuksia, joiden merkitys alueen historialliselle jatkuvuudelle on keskeinen. (Putkonen 4/1988: 57–58.)

Ensimmäiset meijerit rakennettiin Suomeen 1800-luvun keskivaiheilla. Alkuun meijerit sijoituivat kartanoiden yhteyteen ja asiantuntijoina käytettiin sveitsiläisiä juustomestareita. Osuustoiminnan voimaantulo vuonna 1901 edesauttoi laajamittaista meije-

ritoimintaa ja vuonna 1905 perustettiin Meijerien keskusliitto Valio. Osuusmeijeriliike levisi nopeasti ja jo samana vuonna Suomessa oli 225 osuusmeijeriä. 1900-luvun meijeriarkkitehtuurista heijastuu selvemmin kuin muusta teollisuusrakentamisesta pyrkimys kansalliseen tyyliin. Julkisivussa käytettiin yleisesti luonnonkiveä, ja mikäli rahaa oli, saatettiin meijeri koristella kansallisromanttiseen tai jugend-tyylisin ornaamentein. Tyypillisiä aikakauden edustajia ovat Nummelan Saukkolan meijeri ja Kiukaisten Panelian osuusmeijeri (kuva 12). (Putkonen 4/1988: 52.)

Kuva 12. Vuonna 1908 rakennettu kansallisromanttinen Panelian Osuusmeijeri. (Putkonen 4/1988: 52).

Teollisessa mittakaavassa oluen paneminen aloitettiin Suomessa 1800-luvun alkupuolella. Suomen vanhin panimo Oy Sinebrychoff Ab vuodelta 1819 sijaitsee Helsingissä (liite 2/5). Tehdas muutti nykyiselle paikalleen Hietalahteen vuonna 1822 ja sen uusi kaksikerroksinen tiilinen päärakennus rakennettiin Bulevardin varrelle vuonna 1842. Empiretyylisen rakennuksen julkisivu rapattiin vuonna 1875 ja muutossuunnitelman takana oli Theodor Höijer. Tehdas käytti Höijeriä suunnittelijanaan myös muissa rakennushankkeissa, hän suunnitteli muun muassa tiiliset varastokellarit ja jyvämakasiinin vuonna 1869 sekä myöhemmin vuosina 1874–77 varsinaisen panimorakennuksen, suuren tislaamo- ja varastorakennuksen Albertinkadulle sekä Bavaria-kellarin. Punatiilisten rakennusten paksuissa ulkoseinissä oli eristeenä ilmakerroksia. Vuonna 1882 arkkitehti Gripenbergin suunnitteli suuren kaksikerroksisen varastorakennuksen Bule-

vardille. Vuonna 1890 Höijerin piirustusten mukaisesti rakennusta korotettiin, joten sillä on selviä yhtymäkohtia keskieurooppalaisen teollisuusarkkitehtuurin kanssa. Oy Sinebrychoff Ab:n vanha panimorakennus purettiin 1960-luvulla ja sen tilalle rakennettiin uusi korkea tehdasrakennus arkkitehtitoimisto Woldemar Baeckmanin suunnitelman mukaisesti. (Putkonen 4/1988: 53–54.)

Nurmijärven Rajamäen tehtaas perustettiin alun perin vuonna 1888 väkiviinan ja hii-
van valmistusta varten - tehtaasta muodostuikin Suomen suurin hii-
vatehdas. Valtio os-
ti tehtaas 1919 ja siitä tuli osa Valtion Alkoholiliikettä. Tehtaas vanhinta rakennus-
vaihetta edustaa tiilinen tislaamorakennus 1890-luvulta. Alko laajensi tehdasta vuosi-
na 1935–38 arkkitehti Erkki Huttusen suunnitelmien mukaisesti. Rajamäelle valmistui
tuotantorakennusten lisäksi joukko virkailijoiden ja työntekijöiden asuinrakennuksia.
Rajamäen teollisuusmiljöö kuvastaa edustavasti 1930-luvun teollisuusperintöä. Oy
Alkoholiliike Ab Salmisaaren tehtaas rakennettiin vuosina 1938–40. Aivan meren ran-
nassa sijaitsevan tehtaaseen sisältyvät tuotantotilojen lisäksi keskusvarasto ja keskus-
laboratorio, sekä pääkonttori. Salmisaaren tehdas on Arkkitehti Väinö Vähäkallion
suunnittelema selkeä funktionalistinen tiilinen tehdaslaitos. (Putkonen 4/1988: 55.)

Maamme vanhin tupakkatehdas on Pietarsaareissa sijaitseva Strengbergin tupakkateh-
das, joka perustettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1762. Arkkitehtitoimisto Gran,
Hedman & Wasatjernan suunnittelema edustava punatiilinen tehdasrakennus valmistui
vuonna 1898. Tehdasta laajennettiin ruotsalaisen arkkitehti Torben Grutin suunnitel-
man mukaan kolmikerroksisella tehdasrakennuksella vuonna 1909. Vaaleaksi rapatun
tehtaas tornin päässä on suuri pallomainen kello. Vanha ja uusi tehdas yhdistettiin Al-
holminkadun ylittävällä kaarikäytävällä. Tehdasta leimaa voimakas pyrkimys edusta-
vuuteen ja sen rakennuksia onkin kautta aikojen hyödynnetty markkinoinnissa. (Put-
konen 4/1988: 55–56.)

2.4 Kaavoitus ja ympäristövaikutukset

Kaava-suunnittelulla on pyritty ratkomaan teollisuusrakentamiseen liittyviä ongelmia
ja löytämään teollisuudelle sopivia kaupunkialueita. Usein ratkaisuna on päädytty kui-
tenkin erilliseen teollisuusalueeseen, joka on yleensä sijoitettu erilleen muusta yhdys-
kunnasta, hyvien liikenneyhteyksien varrelle sekä teollisen toiminnan ja koon mukaan
ryhmiteltyinä (kuva 13). Teollisen toiminnan muuttosuunta keskustoista pois päin kau-
punkien laiduille on ollut tyydyttävä ratkaisu uudelle teollisuudelle. Keskustasta pois

siirtyvän teollisuuden osalta joudutaan ratkaisemaan monta ongelmaa ennen kuin muutto on toteutettavissa. Keskeisenä ongelmana keskustasta siirtyvällä teollisuudella on kiinteistön arvon realisoituminen ja sen arvon lunastajan löytyminen kun kunnat ja valtio eivät yleensä ole voineet maksaa yrityksen vaatimaa lunnasrahaa. Näin ollen käytännöksi on muodostunut asemakaavalla rakennusoikeuden muuttaminen jonkin uuden toiminnan kortteliksi ja näin kiinteistö on saanut markkina-arvon mukaisen hinnan. (Malm et al. 1988: 15)

Kuva 13. Helsingin keskustaa (Ympäristöministeriö 28/2011: 7).

Teollisuusalueiden suunnitteluun voidaan vaikuttaa monella eri tasolla. Valtakunnallisella alueiden käytön suunnittelulla voidaan ohjata eri toimintoja sijoittumaan kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Tavoitteena tulisi olla se, ettei ympäristöön kohdistuva rasitus ylitä luonnon sietokykyä. Seutukaavalla määritetään suurimmat erilaiset teollisuusalueet sekä luonnon ympäristövaikutuksille alttiit alueet, kuten pohjavesialueet, suojelualueet ja virkistysalueet. Seutukaavat ohjaavat teollisen toiminnan sijoittumista ja sen suunnitteluvaiheessa otetaan huomioon alueiden ympäristövaikutukset. Hyvällä sijainninhjausjärjestelmällä voidaan saada merkittäviä kunnallisteknisiä säästöjä sekä ehkäistä teollisuuden ja asutuksen tai yhteiskunnallisten palveluiden sijoittamisesta aiheutuvia konfliktitilanteita. Yleiskaavoilla määritetään eri alueiden pääkäyttötarkoituksia ja niiden suoja-alueita, jotka tulee mitoittaa riittävän laa-

joiksi, jotta ne toimivat teollisuuden ympäristövaikutuksien ehkäisemiseksi. Yleiskaavoilla luodaan ne maankäytön tavoitteet, jota muut ohjauskeinot toteuttavat. (Hokkanen et al. 1991: 21, 22)

Detaljikaavoituksen, sisältäen asema- ja rakennuskaavoituksen, tehtävänä on varmistaa, että teollisen toiminnan sijainnin ohjaus tapahtuu juridisesti pitävästi. Kaavamerkintöjen täytyy olla niin selviä, ettei oikeudessa epäselvyyksiä synny. Teolliseen toimintaan liittyy kaavoituksen lisäksi muitakin ohjauskeinoja, koska teollisuuden oikein sijoittaminen vaatii kunnissa muutakin kuin maankäytön suunnittelua. Kuntien elinkeinopolitiikka vaatii kunnan kaikkien toimintasektoreiden sisäistävän ne yhteiset tavoitteet, jotka on suunnittelussa luotu. Eri tahojen yhteistoiminnan kuuluu olla niin kiinteitä, että suunnitelmien toteutuminen on mahdollista. Tontin luovutussopimus ja kaavoitussopimus sisältää asioita, joita rakennus- ja asemakaavoihin ei voida merkitä. Sopimuksissa voidaan määritellä mitä teollisuuden toimintoja ei alueelle saa sijoittaa tai vastaavasti mitä sinne nimenomaisesti tulisi sijoittaa. (Hokkanen et al. 1991: 23)

Ympäristölle aiheutuu aina jonkin asteista haittaa teollisesta toiminnasta. Haittojen ja vahinkoriskien laatu ja suuruus vaihtelevat toimialojen, tuotantomenetelmien, toiminnan laajuuden sekä käytettävien puhdistusmenetelmien mukaan. Suurimpia teollisuuden haittapuolia ympäristölle ovat melu, ilman epäpuhtaudet, jätevedet sekä vahinkoriskit. Meluhaittoihin voidaan vaikuttaa tehokkaasti kaavoituksen eri keinoin sijoittamalla melulähde tarpeeksi kauaksi asutuksesta, rakentamalla melusteitä tai muuttamalla melulähteen toimintaperiaatetta ja rakennetta siten, että meluhaitta pienenee. Ilman epäpuhtauksia pystytään poistamaan osittain erilaisilla puhdistustoimenpiteillä, joiden jälkeen kuitenkin ilmaan muodostuu päästö eli emissio. Kaasumaiset ja hiukkasmaiset yhdisteet palautuvat ilmakehästä takaisin maanpintaan kuivalaskeumana tai sateen mukana märkälaskeumana. Päästöjä voidaan vähentää raaka-ainevalinnoilla, prosessiteknisillä muutoksilla, paremmilla puhdistusmenetelmillä sekä päästökorkeutta nostamalla, jonka vaikutus näkyy eniten lähiympäristön pitoisuuksissa. Jätevesien laatu ja määrä puolestaan vaihtelevat suuresti riippuen teollisuuden alasta: suurimmat kuormittajat ovat kemianteollisuus, elintarviketeollisuus, metsäteollisuus ja metallinvalmistusteollisuus. Jätevesien sisältämät ravinteet aiheuttavat vesien rehevöitymistä, jota voidaan hillitä johtamalla jätevesi jätevedenpuhdistamolle. Teollisessa toiminnassa on aina olemassa vahinkoriski, joka voi olla esimerkiksi myrkyllinen kaasupäästö.

Riskin suuruuteen vaikuttaa sekä vahingon todennäköisyys, että vaikutuksen suuruus. (Hokkanen et al. 1991: 25, 27, 30, 32.)

Ennen kuin teollisen toiminnan haittoihin alettiin kiinnittää huomiota, tehtaiden vaikutus näkyi rajusti luonnossa. Lähialueelta esimerkkinä mainittakoon Kymenlaaksossa puhuttaneet Kouvolan alueen pohjasedimenttiongelmat, jotka ovat Kymin vanhan tehtaan alapuolella ja Keltin voimalaitoksen yläpuolella. Teollisuuden uudet biologiset aktiivilietelaitokset käynnistyivät 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Muun muassa Kuusanniemen aktiivilietelaitos käynnistyi vuonna 1989 ja Voikkaan tehtaan jätevedet on johdettu Kuusanniemeen aktiivilietelaitokseen vuodesta 1992 lähtien. Kuormituksen väheneminen on luonnollisesti näkynyt Kymijoen veden laadussa. Pahimmillaan Kymijoen tila oli 1960–1970-luvuilla, jolloin joen tilan pystyi näkemään ja haistamaan. Hajoamistila oli erittäin vilkasta: Kymijoessa oli tiheitä likavesisieni- ja bakteerikasvustoja, pohjan jätessedimentit olivat monin paikoin käymistilassa, joessa esiintyi kaasukuplimista ja ne nostattivat pinnalle ”massakakkuja”. Kymijoki on nykypäivänä huomattavasti paremmassa kunnossa, oman osansa siihen vaikuttaa myös virran nopea liikehdintä. Ongelmia kuitenkin edelleen esiintyy ja suurimmat niistä liittyvät joen pohjalla oleviin haitallisiin aineisiin, jotka ovat vanhan kuormituksen peruja. (Kymijoki, 2012.)

2.5 Tehtaan lopettaminen

Tehtaan lopettaminen vaatii aluehallintoviraston ympäristöluvan, joka määrittelee ympäristötavoitteet lopettamisen jälkeen. Lupaan sisältyy muun muassa mahdollisten pilaantuneiden maa-alueiden käsittely ja tehtaan jätevesiasioiden hoitaminen hallitusti loppuun, tämän lisäksi kaatopaikat jäävät pysyvästi tehtaan alueelle, koska niistä tulee jatkuvasti jonkinasteisia päästöjä. Keskeisillä alueilla sijaitsevien pilaantuneiden teollisuusalueiden käyttöönottopaineet ovat lisääntyneet kaupunkien laajentumisen vuoksi. Teollisuusalueiden uudelleenkäytön suunnittelu on useimmiten toteutettu puutteellisin tiedoin eikä pilaantuneen maan aiheuttamia ympäristö- ja taloudellisia riskejä ole huomioitu riittävästi. Nopeisiin ja kalliisiin kunnostusratkaisuihin on usein päädytty kun pilaantuneen maan kunnostustarpeet ovat tulleet yllätyksenä maanrakennusvaiheessa. (Piuha, 2012.)

Hämeen ELY—keskus käynnisti syksyllä 2008 PIUHA-hankkeen, pilaantuneiden teollisuusalueiden uudelleenkäyttöhanke, yhteistyössä Porvoon, Hämeenlinnan ja Lahden

kanssa. Idea hankkeeseen syntyi vuonna 2007, jolloin tuli voimaan Valtioneuvoston asetus maaperän pilaantuneisuuden ja puhdistustarpeen arvioinnista. Tavoitteena on vähentää muodostuvan jätteen määrää ja hyödyntää rakentamisessa ja kaivutyössä syntyviä materiaaleja, kuten pilaantuneita maa-aineksia. Hyödyntäminen hyvin toteuttuna mm. parantaa rakentamisen kustannustehokkuutta, säästää luonnonvaroja ja vähentää ilmastopäästöjä lisäämättä kuitenkaan ympäristö- ja terveysriskejä rakennuskohteessa. Suomessa on pitkään tukeuduttu massanvaihtoon pilaantuneiden maa-alueiden kunnostuksessa, joka tarkoittaa haitta-ainepitoisuuksiltaan yleiset ohjeavot ylittävän maa-aineksen kaivamista pois ja korvaamista puhtaalla maa-aineella. Vuonna 2007 voimaan tullut Valtioneuvoston asetus (214/2007) maaperän pilaantuneisuuden ja puhdistustarpeen arvioinnista antaa paremmat mahdollisuudet riskiperustaiseen kunnostussuunniteluun ja uusien, ekotehokkaiden kunnostustapojen kehittämiseen. (Piuha, 2012.)

Uusi maankäyttö- ja rakennuslaki astui voimaan vuoden 2000 alussa. Maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteena on luoda edellytykset hyvälle elinympäristölle järjestämällä alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että se edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurillisesti kestävää kehitystä. Tavoitteena on hillitä aikaisempaa vahvemmin ilmastonmuutosta alueidenkäytön sekä niiden suunnittelun myötä. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet päätyvät käytäntöön pääasiassa kaavoituksen kautta. Maakuntakaavoilla on keskeinen rooli, sillä niiden avulla tavoitteet konkretisoidaan maakunnallisiksi ja seudullisiksi alueiden käytön ratkaisuksi, jotka puolestaan ohjaavat kuntakaavoitusta. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet otetaan huomioon kaikissa hyväksyttävissä kaavoissa ja valtion viranomaisten tekemissä päätöksissä. Muutoskaavan laatimis- ja hyväksymismenettelyille on säädetty tiukat muodot. Järjestelmän tarkoituksena on turvata mahdollisuus kannanottoon kaikille osallisille liittyen kaavan sisältöön. Asemakaavan muutos etenee pääosin samoin kuin uuden asemakaavan laatiminen ja menettely on esitetty maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999). (Piuha, 2012.)

2.5.1 Puretut tehtaot

Helsinki on valitettavasti paras esimerkki purettujen teollisuusrakennusten osalta. Teollisuuden jäljet ovat kadonneet maamme pääkaupungeista jo 1960–70-luvuilla. Teollisuusyritykset muuttivat pois kaupunkien keskustoista tehtaiden laajenemisen estei-

den, kalliin maan hinnan ja tonttipulan vuoksi. Monet tehtaat siirsivät tuotantoaan myös ulkomaille halvemman tuotannon perässä. 1960-luvun henkeen kuuluen haluttiin eriyttää toimintoja ja sen mukana esitettiin teollisuuden siirtämistä pois kantakaupungista. Keskustan maa haluttiin toimisto- ja asuinkäyttöön sekä ympäristöhaittoja haluttiin vähentää. Kaupunkien keskustoista ja laitamilta on purettu vanhoja tehdasrakennuksia ja jopa kokonaisia teollisuusympäristöjä. Alueet on otettu uudelleen käyttöön muun muassa asuinalueina. Osa syy yleiseen purkuuntoon oli sodanjälkeisen Suomen tarve näyttää, että se oli vaurastumassa teollisuusmaaksi ja toinen suuri syy oli raha: keskustassa vajaaksi täytetyt korttelit oli otettava paremmin hyötykäyttöön (kuva 14). Ilmapiiri alkoi muuttua 1970-luvulla, jolloin purkutöitä ei enää hyväksytty kaikessa hiljaisuudessa. Saman purkuilmion voi havaita Tallinnassa ja Tukholmassa, jälkimmäisessä keskustan vanhat rakennukset tuhottiin jo 1950-luvulla. (Teollisuuskaupungit, 2012; Manninen 2005: 8, 106)

Arkkitehti Juha Immonen kertoo kirjassa *Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 1950- ja 1960-luvun arkkitehtien innosta noudattaa modernin arkkitehtuurin teesejä*. ”Niiden mukaan talo piti sijoittaa pylväille siten, että ympäröivä luonto saattoi virrata vapaasti jopa rakennusten alitse. Kaupungin keskustassa lopputulos muistutti tietysti enemmän käymälää. Elementtejä pidettiin tavoittelevana edistyksenä, vaikka rakennusteollisuus ei osannut niitä vielä valmistaa.” Jälkikäteen katsottuna vahinko on jo tapahtunut, vanhoja taloja ei saa takaisin. Vaikka nykypäivänä kaupunki on suurelta osin täytetty 1960-luvun taloilla, olisi kuitenkin voimavarojen haaskausta ja todella epäekologista palauttaa kaupunkikuva vanhoja taloja jäljitteleväksi, kauniimman ja yhtenäisemmän kaupungin vuoksi. Vanhan arvostus on nousemassa takaisin, mutta historiasta kertovia yksittäisiä teollisuuden rakenteiden arvoja ei vielä tänäkään päivänä ymmärretä, vanha satamanosturi tai kaasukello saattavat olla monelle elämyksellisesti paljon voimakkaampia kuin esimerkiksi paikalle tilattu taideteos. (Manninen 2005: 8, 106)

Kuva 14. Miehet purkutöissä 1960-luvun Helsingissä (Manninen 2005: 4).

Seuraavissa kappaleissa esitellään neljä purettua tehdasrakennusta Helsingistä. Westerlandin karamellitehdas, Töölönkatu 26, arkkitehdit Josef Stenbäck ja K.G. Garhn. Arkkitehti Stenbäck on suunnitellut kymmeniä kirkkoja eri puolille Suomea ja hänen tyylejään olivat myöhäinen uusgotiikka ja jugend. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Stenbäck suunnitteli näyttävän karamellitehtaan. Omaperäinen punatiilinen karamellitehdas goottilaisine ikkunoineen, muuttui myöhemmin Medican lääketehdaaksi. Tehdas ei menettänyt alkuperäistä olemustaan vaikka sitä korotettiin ja laajennettiin arkkitehti Karl Gustaf Grahnin suunnitelmien mukaisesti. Karamellitehdas purettiin 1970-luvun alussa. Nykyisin paikalla on arkkitehti Sakari Halosen suunnittelema kahdeksan kerroksinen asuintalo (Liite 3/1), joka edustaa betonielementtirakentamista ankeimmillaan. (Manninen 2005: 145)

Sokeritehdas, Helsinginkatu 58, arkkitehdit Theodor Höijer, Waldemar Aspelin, Runar Finnilä, Hugo Harmia ja Woldemar Beckman. Sokeritehdas rakennettiin Töölön-

lahden rannalle, jossa teollisuutta on ollut 1600-luvulta lähtien. Nykyisen Mannerheimintien ja Helsinginkadun kulmaan 1820-luvulla rakennettiin Töölön sokeritehtaan ensimmäinen kolmikerroksinen rakennus, joka oli arkkitehti Carl Ludwig Engelin suunnittelema. Kortteli koki seuraavan 140 vuoden aikana jatkuvia muutoksia, tehtaan tuotannon kasvaessa ja monipuolistuessa. Tehdas tarvitsi tuotantotilojen laajennusten ja uudistusten lisäksi myös varastotiloja sekä asuntotiloja. Lopulta sokeritehtaan alueella oli toistakymmentä rakennusta eri aikakausilta. Theodor Höijer suunnitteli 1800-luvun alkupuolella Töölön sokeritehtaalle useita muutos- ja laajennustöitä, punatiilinen päärakennus oli siihen aikaan pääosin hänen luomuksensa. (Manninen 2005: 146)

Arkkitehti Waldemar Aspelin muokkasi seuraavaksi sokeritehtaan kokonaisuutta vuodesta 1894 alkaen 1910-luvulle saakka. Hän piirsi nelikerroksisen, vain yhden huoneen ja keittiön asuntoja sisältävän jugend-talon nykyisen Mannerheimintien varrelle. 1920- ja 30-luvulla Runar Finnilä oli sokeritehtaan nimikkoarkkitehti, sodan jälkeen suunnittelijoiksi tulivat vuorostaan Hugo Harmia ja Woldemar Beackman. He uudistivat rajusti tehtaan päärakennusta purkamalla monia Höijerin aikaisia osia. Harmia ja Beackman suunnittelivat 1950-luvulla myös Mannerheimintien varrelle Suomen Sokerin pääkonttorin, joka on edelleen olemassa. Sokerintuotanto jatkui Töölönlahden rannalla vuoteen 1965, jolloin sokeritehdas muutti Kirkkonummelle. Helsingin kaupunki osti tehtaan ja purki tyhjilleen jääneet rakennukset suurimmaksi osaksi jo samana vuonna. Alvar Aalto, Helsingin keskustasuunnitelman suunnittelija, ehdotti sokeritehtaan tontille rakennettavan uuden oopperatalon. Oopperatalo rakennettiin 1993 arkkitehtikolmikko Eero Hyvämäen, Jukka Karhusen ja Risto Parkkisen suunnitelmiensa mukaan (Liite 3/2) lähes 30 vuotta sokeritehtaan purkamisen jälkeen. (Manninen 2005: 146)

Sinebrychoffin viinatislaamo, Uudenmaakatu 37, arkkitehti Theodor Höijer. Sinebrychoffin laajasta teollisuuskorttelista on jäljellä enää samanniminen taidemuseo ja puisto. Panimo muutti pois ajat sitten viinan kieltolain astuessa voimaan ja tilalle on tullut asuntoja ja toimistoja. Punatiilinen uusrenessanssihenkinen teollisuusrakennus sijaitsi Albertinkadun ja Uudenmaankadun kulmassa. Tislaamorakennuksessa oli useita asuntoja. Rakennuksen suunnitellut Höijer oli Helsingin kuuluisin ja erittäin tuottelias yksityisarkkitehti 1800-luvun lopulla. Jyhykä tislaamo valmistui 1880-luvun alussa ja se säilyi 1930-luvulle, vaikka viinan tislaaminen loppui jo huomattavasti aiemmin. Sinebrychoff myi ison osan teollisuusalueensa laidasta, jonne suunniteltiin asuinkortteli

vanhaa oopperataloa vastapäätä. Uusien aatteiden arkkitehdit korostivat valon ja avarien pihojen tärkeyttä ihmisten terveydelle ja viihtyisyydelle. Buleverdin, Albertinkadun, Uudenmaankadun ja Sinebrychoffinkadun rajaama uusi kortteli oli uudenlainen kahdelta sivulta avoin kortteli, joka poikkesi aikaisemmasta umpikortteliperiaatteesta huomattavasti. Vilkas liikenne ja melu ovat sittemmin vieneet osansa viihtyisyydestä. Tislaamon tilalle rakennettiin 1950-luvun lopussa Kaj Saleniuksen suunnittelema Veikkauksen pääkonttori (Liite 3/3), joka nykyisin se on valtion virastotalo. (Manninen 2005: 68)

Hattutehdas, Museokatu 26, arkkitehti Bertel Gripenberg. Vanha kolmikerroksinen jugenditalo, alun perin Suomen hattutehdas, oli viimeinen aukko yhtenäisen umpikorttelin julkisivussa. Gripenberg suunnittelema hattutehdas valmistui 1910-luvulla, samoihin aikoihin kun Etu-Töölön ensimmäiset asuintalot lähikorttelissa. Hattutehtaan viereen rakennetut asuintalot rakennettiin vasta seuraavalla vuosikymmenellä kurinalaisempaan tyyliin. Lopputulos oli eräänlainen sekamelska, jossa hattutehdas näytti eripariselta seuraavat 50 vuotta. Kolmikerroksinen tehdas tontin keskellä, katulinjasta sisennettynä, oli tehoton verrattuna sitä ympäröiviin kuusikerroksisiin asuintaloihin. Tyhjilleen jäänyt tehdas toimi asuntolana jonkin aikaa. Tontti ja rakennus myytiin Perusyhtymä-yhtiölle, joka halusi rakentaa sen paikalle asuintaloja. Vanhojen kivitalojen purkaminen ei kiinnostanut kovin monia vielä 1960-luvulla, vaan asiasta alettiin puhua vasta seuraavan vuosikymmenen lopulla. Hattutehdas purettiin vuonna 1978. Uusi punatiilinen asuintalo valmistui vuonna 1979 ja kyseisen kuusikerroksisen talon on suunnitellut Pertti Lajunen (Liite 3/4). Rakennus sulautuu moitteettomasti Etu-Töölön vanhoihin punatiilitaloihin, mutta Helsingin kaupungin julkisivutoimikunta oli tyytymätön uuden asuintalon julkisivuun. Rakennuslautakunta antoi sille kuitenkin äänestyksen jälkeen rakennusluvan. (Manninen 2005: 144)

2.5.2 Kierrätys

Teollisuusrakennuksia purettaessa on suotavaa huomioida purkujäte osana uudisrakentamisessa mahdollisuuksien mukaan. Ennen rakennusten purkamista on kuitenkin selvittävä rakenteiden haitta-ainepitoisuudet. Rakentamisen ja purkamisen yhteydessä syntyviä materiaaleja joudutaan usein käsittelemään, jotta niiden käyttö uudiskohteissa olisi mahdollista. Tavallisesti purkubetoni murskataan ja siitä erotetaan metalli ennen jatkokäyttöä. Purkujätettä voidaan hyödyntää esimerkiksi parkkipaikkojen ja tie-

alueiden pohjarakenteissa. On kuitenkin olemassa Valtioneuvoston asetus (591/2006) eräiden jätteiden hyödyntämisestä maarakentamisessa, siinä määritellään ehdot, joiden täytyessä tiettyjen jätteiden hyödyntämiseen ei tarvita ympäristölupaa. Hyötykäyttöön kelpaavat vain sellaiset pilaantuneet maa-ainekset, joista ei aiheudu haittaa ympäristölle hyötykäyttökohteessa. Käytännössä tarkoitukseen sopivat vain maa-ainekset, jotka sisältävät kulkeutumattomia, veteen liukenemattomia ja haihtumattomia haitta-aineita. Pilaantuneita maa-aineksia käsitellään haitta-aineen ja -pitoisuuden mukaisesti muun muassa kompostoimalla, polttamalla ja stabiloimalla ne betonimassalla. Negatiivinen seikka hyötykäyttökohteessa on siitä aiheutuva pitkäaikainen vastuu sekä tarkkailun aiheuttamat mahdolliset kustannukset. Usein kuitenkin suurissa kohteissa on järkevää selvittää ja huomioida hyötykäyttömahdollisuus, koska kustannussäästö voi olla merkittävä. (Piuha, 2012.)

Maaperässä oleva purkujäte vaikuttaa kunnostuksen arviointiin, luvan myöntämiseen, kunnostussuunnitteluun sekä pilaantuneen maa-aineksen hyödyntämiseen. Jätteen erottaminen maa-aineksesta työmaalla ja lajittelu eri jakeisiin on usein merkittävä kustannussäästö, on huomattavasti edullisempaa lajitella jätejakeet, kuin viedä lajittelematonta jätettä kaatopaikalle. Ympäristön kannalta lajittelu ja kaatopaikkojen kuormittamisen vähentäminen on myös positiivinen asia. Lajittelulla saadaan jätejakeet sijoitettua hyötykäyttöön mahdollisimman tehokkaasti. Hyötykäytön esimerkkinä mainittakoon Helsingin Jätkäsaaren entinen tavarasatama, jonka muutettua Vuosaaren, alueelle rakennetaan asuin- ja työpaikka-alue. Pitkän historiansa ansiosta Jätkäsaarissa on monenlaista pilaantumista ja jätetäyttöä, muun muassa vanha kaatopaikka. Tavoitteena on eristää suurin osa pilaantuneesta maa-aineksesta paikalleen sekä rakennuksen alta kaivetut pilaantuneet maat pyritään hyödyntämään suurimmaksi osaksi puiston rakentamisessa. (Piuha, 2012.)

2.6 Kymenlaakson teollisuus nykypäivänä

Kymenlaaksosta on tullut viimeisen vuosikymmenen aikana lakkautettujen tehtaiden maakunta. Kymenlaaksosta syntyi Suomen ensimmäisiä talousalueita ja sen menestys pohjautuu suurelta osin teollisuuteen, satamiin ja itärajan läheisyyteen. Kymenlaakso on yksi Suomen teollistuneimpia maakuntia ja nykypäivänä sen vientituotteet koostuvat lähes kokonaan teollisuustuotteista. Teollisuus työllistää maakunnan asukkaista noin viidenneksen ja Kymenlaakso on tunnettu etenkin paperiteollisuudesta. Metsäte-

ollisuuden rakennemuutokset ovat koskettaneet Kymenlaaksoa etenkin 2000-luvun loppupuolella, sen seurauksena paperialan työpaikoista on kadonnut noin puolet. Tästä huolimatta paperiteollisuuden osuus alueen työpaikoista on viisi ja puoli -kertainen muuhun maahan verrattuna. Kymenlaaksossa liikevaihdoltaan suurin teollisuuden ala on paperiteollisuus, mutta henkilöstömäärältään suurin on metalliteollisuus. Kymenlaakson teollisuus tarvitsee enemmän raaka-ainetta kuin omista metsistä voidaan kaa-
taa, tämän takia suurin osa metsäteollisuuden raaka-aineista tuodaan muualta ja Kymenlaakson teollisuus on näin ollen enemmän jalostus- kuin alkutuotantoaluetta. Muita vahvoja teollisuudenaloja ovat kemia-, elintarvike- ja puuteollisuus. Kymenlaakson alueella toimii vuonna 2012 useita paperi-, sellu- ja kartonkitehtaita (taulukko 2). Alla olevasta taulukosta nähdään tehtaiden omistajat, sijainnit ja tuotantolinjat. (Finnica, 2012; Suomen paperitehtaat, 2012.)

Taulukko 2. Kymenlaakson teollisuus ja toiminta.

Kotkamills Oy, Kotka	Paperi- ja sellutehdas, paperin- ja kartongin jalostetehtas, mekaanisen massojen ja puolisel- lun valmistaja, tuote: kuumahierre
Sonoco-Alcore Oy, Karhula	Kartonki- ja kartongin jalostetehtas
Stora Enso Oyj Anjala ja Ingerois, Anjalankoski	Paperi ja kartonkitehdas, mekaanisen massojen ja puolisellun valmistaja, tuotteet: hioke, kuumahierre
Stora Enso Oyj Kauko- pää ja Tainionkoski, Imatra	Paperi- kartonki- ja sellutehdas, paperin- ja karton- gin jalostetehtas, mekaanisen massojen ja puolisel- lun valmistaja, tuote: CTMP
Stora Enso Oyj Sunila, Kotka	Sellu
UPM-Kymmene Oyj Kymi, Kuusankoski	Paperi- ja sellutehdas

Suomella ja etenkin Kymenlaaksolla on tästä kaikesta huolimatta hyvät mahdollisuudet toimia: naapurimaamme Venäjän läheisyys, se pitäisi kuitenkin osata hyödyntää oikein, sekä suuri etu on Kymenlaaksolle oma satamapaikka, unohtamatta hyvää mainetta, joka perustuu tuotteiden laatuun ja korkeaan tasoon. Tulevaisuudessa mahdollisuuksia avaava teollisuuden ala voisi olla energiateollisuus, esimerkiksi päästöjen vähentämisestä pitäisi tehdä uutta ja kannattavaa liiketoimintaa. Tuulivoiman ohella tulisi laajentaa energiatuotantoa muihin energiaa ja ilmastoa säästäviin ratkaisuihin. Kymenlaaksoon tarvittaisiin oma teollisuuspoliittinen ohjelma alueen toimijoiden ollessa motivoituneita sen koskiessa omaa työssäkäyntialuetta. (Kymenlaakson Liitto, 2012; Kymenlaakson työttömyys, 2012.)

3 SUOJELUN LÄHTÖKOHDAT

3.1 Arvostus

Teollisuuden miljöiden kulttuuriarvoja alettiin hahmottaa vasta kun huomattiin, että varhaisimmat teollisuusympäristöstämme olivat jo melkein tuhoutuneet: rakennuttamisesta kun oli jo kulunut yli sata vuotta. Voidaan myös sanoa, että Englanti oli ensimmäisiä maita, jossa teollisuusarkeologian katsotaan saaneen alkunsa. Perustettiin liike Industrial Archeology, ja jo 1950-luvulla erilaiset insinöörien ja tekniikan historian harrastelijat kävivät dokumentoimassa varhaisia teollisuuden koneistoja sekä muistomerkkejä. Harrastelijoita, jotka ovat kuvanneet vanhoja ja hylättyjä teollisuusympäristöjä on ollut myös Suomessa sekä ympäri maailmaa jo 1940-luvulla. Yleisesti Suomessa kuitenkin kiinnostuttiin teollisuuden rakennettujen ympäristöjen suojelusta vasta 1970-luvun lopulla, kun kysymykseen tuli Tampereen Verkatehtaan suojelu. Teollisuutta ei ole osattu arvostaa, muun muassa puuttuvien inventointien ja tutkimusten takia. Teollisuusympäristöjen siirtyminen keskustoista syrjäisimmille paikoille on tuonut mukanaan paljon muutoksia teollisuuteen, mikä on tehnyt vanhoista rakennuksista uhanalaisia. Korjauksien ja vanhojen tehtaiden uusien käyttötarkoitusten myötä on vaarana tuhota täysin tehtaan alkuperäinen luonne. Liian rajuissa korjauksissa usein päädytäänkin siihen, että tehtaasta säilytetään vain ulkokuoret. Tällainen teollisuusympäristöjen suojelun laiminlyönti on ollut yleistä verrattuna esimerkiksi linnojen ja kartanoiden suojeluun. Teollisuusympäristöjen kuuluisi antaa oikea kuva historiasta ja sen on myös kerrottava hyvinvoinnin luomisen nurjista puolista. (Mattinen, M: 1985; 8-15)

Suurin osa Suomen rakennuksista on suhteellisen nuoria sekä tavallisia käyttörakennuksia. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita sekä konservoinnin ja restauroinnin piiriin kuuluvia rakennuksia on huomattavan vähän. Yleistä on, että näiden arkisten rakennusten korjaustyöt ovat arkkitehtien tavallisimpia toimeksiantoja. Totuushan on, että valtaosa maamme talorakennuskannasta on rakennettu vuoden 1960 jälkeen sekä lähes puolet 1980-luvun jälkeen. Rakennusten keski-ikä siis on noin 30 vuotta. (Väisänen P. 2002; 12–13.)

Huolestuttavasti uudisrakentaminen on Suomessa aina vienyt voiton historiallisesta korjaamisesta. Rakennustekniikka on kehitetty vastaamaan uudisrakentamisen tarpeita ja sankariarkkitehtejä on aina arvostettu. Toisen maailmansodan jälkeen uutta rakennuskantaa on kritiikittömästi ihailtu ja sen takia on myös haluttu kiihkeästi kehittää uutta. Vanhoja rakennuksia ei onneksi kuitenkaan ole jätetty täysin heitteille. Oli sitten kyseessä arvorakennus tai ei, kaikkia on aina myös korjattu. Liike-elämän nopeat muutokset ja kasvut ovat myös saaneet yritykset siirtymään vanhojen rakennusten, erityisesti tehdashallien uudelleen käyttämiseen. Tällaisten tavallisten rakennusten korjaamiset ja käyttötarkoituksen muutokset on kuitenkin usein tehty vähin äänin ja taloudellisesti säästellen. Purkutyöt nähtiin usein erittäin vaivalloisina, ja korostettiin, kuinka helppoa korjaaminen olisi. Arkkitehtuuri ei usein ollut se tärkein huomioitava seikka tällaisissa korjauksissa. Vuonna 1995 talotyypeistä yleisimmät olivat omakotitalot 33 %, sitten asuinkerrostalot 20 % ja kolmanneksi yleisin oli teollisuus 13 %. Muut rakennukset ja tilat jäivät kukin alle 5—10 %. Teollisuusrakennuksia on suuri määrä keskeisillä paikoilla, joten niille on ollut helppoa antaa uusi käyttötarkoitus. (Väisänen P. 2002;12–13.)

Korjaaminen toi mahdollisesti ihmisille mieleen kurjat pula-ajat, jotka haluttiin unohtaa. Tämä vaikutti monien päätökseen uudisrakentamisesta ja vanhan arvostamisesta. Korjaamisen väheksymisen takia monista vanhoista rakennuksista on hankalaa löytää luotettavia lähtötietoja. 1960-luvulla huomattiin tutun ympäristön edut ja sen myötä lisääntyi korjaaminen ja vanhojen rakennusten uudelleen hyödyntäminen. 1970-luvulla alkoi ilmestyä erilaisia oppaita, joissa neuvottiin erilaisia perinteisiä korjaustapoja. 1980-luvulla muuttuneet tehtaiden toiminnat toivat mukanaan paineita purkamisesta. Samoihin aikoihin tehdaskiinteistöistä alettiin tehdä enemmän tutkimuksia suojelutarvetta varten ja käyttötarkoituksen muutoksista ilmestyi muutamia tutkimuksia ja me-

netelmiä. 1990-luvulla oleva lama vähensi uudisrakentamista ja alettiin keskittyä vielä enemmän korjauksiin. (Väisänen P. 2002; 12–13.)

Vuosien saatossa suojelu on tehostunut ja vanhaa koetaan yhä arvokkaampana. Jopa arkkitehdit pitävät nykyään korjaamista yhtä haasteellisena kuin uudisrakentamistakin. Korjaamista on tullut myös erittäin suosittua, mutta hyvää laatua tavoitellen urakasta voi tulla hyvinkin kallista. Kosteusongelmia sekä sisäilmaa on tutkittu tällä vuosikymmenellä paljon, mikä on osittain jäänyt vieläkin hidastamaan korjaushankkeita. Uusia tutkimuksia korjausrakentamisesta tehdään kuitenkin edelleen. Korjatut rakennukset ovat saaneet saman arvostuksen kuin uudisrakennukset ja täten on lisääntynyt niiden esittely ja palkitseminen julkisuudessa. Korjaamisen arvostus on yleisestikin nousussa, myös kiinteistöalalla. Rakennettu ympäristö nähdään huomattavana omaisuutena, jonka hoitoa halutaan kehittää. On pidettävä kuitenkin mielessä, että laatu voittaa aina kilpailun. (Väisänen P. 2002; 12–13.)

3.2 Arvot

Määritelmä sitä, mikä rakennus on arvokas, on herättänyt paljon erimielisyyksiä. Arvokkaaksi sanotaan usein kuitenkin rakennusta, joka on vanha. Eikä se Suomen tilanteessa ole edes huono kriteeri arvokkuudelle. Nimittäin on laskettu, että Suomen rakennuksista vain noin 10 % on rakennettu ennen vuotta 1920. Tämä myös tarkoittaa sitä, että Suomi on rakennushistorialtaan kuitenkin yksi Euroopan nuorimmista valtioista. Kaikkia näitä vanhoja rakennuksia tulisi vaalia ja pitää mahdollisimman hyvässä kunnossa. (Ympäristöministeriö. 2004: 7.)

Arvolla voi siis olla monta merkitystä. Se monesti riippuu arvostajasta, ajasta, paikasta kuin myös olosuhteista. Vaihtelevuutta ja subjektiivisuutta sanaan tuovat vaihtelevasti erilaiset etuliitteet, joita voivat muun muassa olla käyttöarvo, tunnearvo, vaihtoarvo tai rakennuksiin yleisimmin liittyvät arvot, esimerkiksi suojeluarvo ja historiallinen arvo. Näistä arvoista käyttöarvot jaetaan vielä kahteen kategoriaan, konkreettisiin käyttöarvoihin ja abstrakteihin käyttöarvoihin. (Helamaa, E. & Lahtinen, R. 1988: 16–24.)

Konkreettiset arvot ovat rakennetun ympäristön kannalta ihmisten tyydyttämistä konkreettisella tavalla, toisin sanoen tarjoamalla suojaisan tilan sekä asumiselle, että muille elämässä tärkeiksi pidetyille toiminnoille. Näihin arvoihin voi toisaalta myös vaikut-

taa alueen sijainti, alueen rakentamistapa sekä rakennuksen käyttötapa. Sijainnin on oltava paikassa, joka on helppoa ja vaivatonta saavuttaa. Ympäristöhaittojen, esimerkiksi ilman puhtauden ja ulkopuolisen melun, on mieluiten oltava minimissään, unohtamatta tietenkin rakennuksen käyttökelpoisuutta. Toisin sanoen positiivisesti vaikuttava ominaisuus on mahdollisuus tarjota toimitiloja eri käyttötarkoituksiin ja myös pienemmille yrityksille. (Helamaa, E. & Lahtinen, R. 1988: 16–24.)

Abstrakteihin käyttöarvoihin kuuluvat kulttuurihistoriallinen arvo, rakennushistoriallinen arvo, miljööarvo, merkitysarvo, ainutlaatuisuusarvo sekä tyyppillisuusarvo. Nämä arvot syntyvät yleensä tiedollisesta ja kokemusperäisestä havainnoinnista. Tunneperäiset lähtökohdat ovat myös hyvin yleisiä. Kulttuurihistoriallinen arvo sisältää muun muassa historiallisia tapahtumia tai niiden arvokkuus on tullut rakennukselle tai koko rakennusryhmään kulttuurikehityksen myötä, tiettyjen olosuhteiden, pyrkimysten tai ilmiöiden mukana. Hyvin usein rakennus voi myös liittyä jonkin tietyn henkilön tai jopa ryhmän elämään sekä toimintaan. Suomen teollisella kehittymisellä ja kulttuurilla ei ole kovinkaan pitkä historia, mutta mainitsemisen arvoisia uranuurtajia kuitenkin löytyy. Näistä tärkeimpiä ehkä ovat James Finlayson, Carl Samuel Nottbeck, Emil Aaltonen, Magnus Lavonius, Arthur Sommer sekä tietenkin Alvar Aalto. Tärkeiden nimien lisäksi kulttuurihistoriaamme suurena osana on vaikuttanut myös perinteinen työelämä. Vanhat teollisuusrakennukset ovat täynnä työväestön elämän päivittäisiä selviytymiskeinoja sekä vaihtelevista työoloista kertovia tarinoita. Tehdasrakennusten seinien sisäpuolet ovat todistaneet ja kuulleet mitä merkittävimpiä tapahtumia muun muassa liittyen Suomen ammattiyhdistysliikkeen kehitykseen. (Helamaa, E; Lahtinen, R:1988; 16–24.)

Rakennushistoriallinen arvo määräytyy rakennuksen rakentamistavasta, tyylistä tai kohteen omasta rakennushistoriasta. Arkkitehtuuri peilaa yleensä aikansa esteettisiä näkemyksiä, sekä historiallista, että sosiaalista ilmapiiriä. Esteettinen arvo liittyy taas rakennuksen iästä riippumattomiin ominaisuuksiin, joita ovat muoto, materiaali ja väri. Rakennus on kaunis, niin ulkoisen pinnan, kuin myös sisällön kannalta. Hyvin usein esteettisiin arvoihin kuuluu myös rakennuksen ympäristö. Sitä ei kuitenkaan kannata sekoittaa miljööarvoihin, joita ovat rakennetun ympäristön miellyttävyys, viirikkeisyys, fyysinen ja henkinen turvallisuus. Rakennus on arvokas juuri omassa miljöössään, mitä se siirrettäessä ei enää olisi. Tämä arvo aiheuttaa kuitenkin hyvin usein erimielisyyksiä siitä, miten se tulisi määritellä. Merkitysarvo taas tulee siitä, kun ra-

kennusta on pidetty jonkun tietyn tapahtuman tai ilmiön symbolina eli se toimii tai on toiminut tietynlaisena maanmerkkinä. Ainutlaatuisuusarvo on nimensä mukaan sellaisilla rakennuksilla, jonka kaltaisia ei ole kovinkaan montaa rakennettu tai joka on alun perin ainoa laatuaan, mahdollisesti ensimmäinen tyylinsä edustaja. Tyypillisuusarvo voi olla rakennuksella tai rakennusryhmällä, joka on luonteenomainen jollekin tietylle ajalle, alueelle, toiminnan tai yhteiskuntaryhmän rakentamalle ympäristölle. Säilyttämisarvoa voidaan myös teollisuusrakennuksen kohdalla ajatella seuraavasta näkökulmasta: onko rakennuksella historiallista merkitystä, onko rakennuksella kaupunkikuvallista ja arkkitehtonista merkitystä tai onko rakennuksella teknistä merkitystä. Omistajan kannalta tulevat tietysti esille myös yksityistaloudellinen arvo sekä yhteiskuntataloudellinen arvo, joka määrittää sen, mistä käyttöarvon näkökulmasta rakennusta arvostellaan. (Helamaa, E; Lahtinen, R:1988; 16–24.)

3.3 Rakennussuojelu - Rakennuksen omista ehdoista lähtevä tavoite.

Vuonna 1964 rakennussuojelun käytännössä keskeisinä käsitteinä oli saneeraus eli rakennuksen kokonaisvaltainen korjaus, rakennusmaan hinta sekä tonttitehokkuus. Tämä myös tarkoitti sitä, että suojelulle oli aina laskettavissa rahallinen hinta. Korjaukset tehtiin modernia ihannetta noudattaen, niin peruskorjauksissa kuin myös restauroinnissa. Korjauksissa oli tärkeää erottaa uudet lisätyt tai muutetut osat vanhoista ja kaupunkikuvaa säilyttäessä tyydyttiin vaan rakentamaan uudet rakennukset katulinjaan ja suunnilleen noudattamaan entisen rakennuksen mittasuhteita. Vähitellen kuitenkin suojeltavien rakennusten valikoima monipuolistui ja yksittäisten muistomerkkien lisäksi alettiin suojella myös laajempia kokonaisuuksia. (Museovirasto 2011: 8–29, 44–45.)

1960-luku oli monessa mielessä vanhan rakennuskannan menetyksen aikaa. Ennen vuotta 1900 rakennettuja monikerroksisia kivitaloja on purettu enemmän kuin siihen olisi ollut tarvetta. Sama pätee 1890-luvulta lähtien halveksittuun uusrenessanssia edustavaan rakennustyyliin, joka ei päässyt oikeuksiinsa kuin vasta 1950-luvun lopulla. Uutta Helsingin keskustaa rakennettaessa huomattiin, että monet erilaisia tyylejä edustavat rakennukset olivat tuhoutumassa kun uudet suunnitelmat täyttivät Helsingin kadut. Onneksi kaikkea ei kuitenkaan ehditty purkamaan ennen niiden arvojen uudelleen arvioimista. Pitkälle 1960-lukua korjaushankkeet siis tehtiin uudisrakentamista vastaavalle tasolle, tähän suurena vaikuttajana toimi sodanjälkeinen jälleenrakennus-

kausi. Sen ajan käsityksen mukaan rakennussuojalailla suojelematta olevien rakennusten tilalle tulisi rakentaa uusia kerrostaloja. Säilyttämisen sekä suojelun arvoisia olivat vain sellaiset rakennukset, jotka vetosivat sen ajan arkkitehteihin ja taidehistorioitsijoihin. Oli yleistä tukea tiettyä asenneilmapiiriä, jonka mukaan uudisrakennuspainotteista arvomaailmaa tulisi korostaa. Vanhan rakennuksen arvostajille oli rakennushallituksen sekä yleisestikin suunnittelijakunnan keskuudessa paljon ammatin arvoa vähentäviä ja halventavia nimityksiä. Vasta 1960–70-lukujen vaihteessa alettiin arvostaa rakennusten kulttuurihistoriallisia ja rakennustaiteellisia arvoja. Ymmärrettiin myös, että rakennusten taloudellisten, että ympäristön sosiaalisten ja psykologisten arvojen lisäksi, tulisi myös tunnistaa historialliset ja esteettiset arvot. (Museovirasto 2011: 8–29, 44–45.)

1980-luvulla asetettiin rakennusten kannalta järkeviä peruskorjaustavoitteita. Näihin tavoitteisiin kuului, että pitäisi olla mahdollisuus vaatia peruskorjaamista rakennuksen omilla ehdoilla, pitäisi korostaa vanhan rakennuksen dokumentointi- ja inventointivaiheen tärkeyttä sekä myös korostaa rakennukseen sopivan käyttäjän valinnan tärkeyttä. Täten Museovirasto loi myös periaatteet korjaustoimenpiteiden vähentämiseksi sekä olemassa olevien rakennusosien ja rakennuksille muuten ominaisten piirteiden säilyttämiseksi. Vuoteen 1985 mennessä inventoinnista ja rakennusten tutkimisesta tuli entistä tärkeämpi osa suunnitteluprosessia. Rakennussuojelua koskeva lainsäädäntö uusittiin, maakuntamuseoihin perustettiin alueellisia rakennussuojelun asiantuntijaverkostoja luomalla niihin rakennustutkijan virkoja. Nämä säädökset mahdollistivat laajempien kulttuuriympäristöjen muodostamisen sekä rahoituksen lisäämisen kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten korjaamiseen. Samalla aikaisemmin hyvin arkisiksi koettuja rakennuksia, teollisuuslaitoksia sekä uudempaa arkkitehtuuria alettiin arvostaa ja suojella enemmän. Suomen liittyminen EU:hun vuonna 1995 toi mukanaan vielä uusia rahoitusmahdollisuuksia kulttuurihistorian hoitoon. Maakuntamuseoiden olemassaolo eli niiden rakennustutkijoiden toiminta sekä vaikutusvalta ovat saaneet myös pienempiin kuntiin enemmän kasvuvolyymiä kansalaisten ja viranomaisten osallistumisella. (Museovirasto 2011: 8–29, 44–45.)

Vuonna 1985 voimaan tullut rakennussuojelulaki, rakennusperinnön suojelemisesta kumoutui 1.7.2010 uuden lain astuttua voimaan. Tämän lain tavoitteena on saattaa rakennusperinnön säilyttämisestä annetut säädökset ajan tasalle ja vastaamaan paremmin alan kansainvälisiä sopimuksia. Siinä myös pyritään selkiyttämään rakennuspe-

rinnön omistajalle suoritettavan korvauksen perusteita sekä suojelupäätöksestä aiheutuvia rajoituksia. Ennen kaikkea lain tarkoituksena on selkiyttää sitä, että rakennusperinnön suojelemista kaavoitetuilla alueilla suojelu kuitenkin tapahtuisi maankäyttö- ja rakennuslain keinoin. Uuden lain myötä valtion omistamien rakennuksia koskevat säännökset poistuivat ja ne siirtyivät tämän uuden lain alaisuuteen mukanaan monia uusia säädöksiä. Tämän lain muutoksen johdosta jokaiselle valtion omistamalle suojellulle rakennukselle annetaan rakennuskohtaiset suojelumääräykset. Lain astuessa voimaan näitä rakennuksia oli noin 800 kappaletta. (Ilkkala, M-L. & Joutsalmi, S. 2010: 95–101.)

Uudessa laissa myös määriteltiin tarkemmin kiinteän sisustuksen suojelu, jonka mukaan vanha suojelun mukaisen kiinteän sisustuksen lisäksi tullaan myös suojelemaan käytöstä poistetutuissa teollisuuslaitoksissa olevat rakenteet, koneet ja laitteet, jotka tekevät mahdolliseksi ymmärtää teollisen toiminnan tarkoitusta ja luonnetta. Suojeluun kuuluu myös rajoitettu pienkaluston, kuten valaisinten ja taideteosten suojelu. Rakennussuojelu asemakaava-alueilla tullaan jatkossakin hoitamaan ensisijaisesti kaavoituksen keinoin. Perusteet on myös avattu säännöksissä tarkemmin lisäämällä niihin tarkennuksia. Muita mainittavia eroja uuden ja vanhan lain välillä on se, että toimenpidekiellosta tuli vaarantamiskielto ja korvausvastuu tulee jatkossa jakautumaan uudella tavalla. (Ilkkala, M-L. & Joutsalmi, S. 2010: 95–101.)

3.3.1 Suojelukeinot

Suomessa rakennus- ja ympäristösuojelu perustuu maankäyttö- ja rakennuslakiin, jossa vaikuttavassa osassa on maakuntien, kuntien ja kaupunkien kaavoitus. Tämä laki on tärkeintä maankäyttöä, rakentamista ja korjaamista koskeva säädös maassamme. Siinä myös määritellään rakentamista koskevat vähimmäisvaatimukset ja luvanvaraisuus. Rakennussuojalailla tai lailla rakennusperinnön suojelemisella on suojeltu maan huomattavimmat rakennusmuistomerkit, kun taas valtion omistamia rakennuksia on suojeltu asetusten perusteella. Ennen vuotta 1917 rakennetut kirkot suojelee automaattisesti kirkkolaki. Lisäksi on muinaismuistolaki, jonka perusteella on suojeltu historiallisen ajan muinaisjäännökset, joihin kuuluvat muun muassa linnat ja linnoitukset. (Museovirasto: Rakennusten suojelu 17.2.2012.)

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset eli ELY-keskukset ovat vastuussa muun muassa alueiden käytön ja rakentamisen ohjauksesta. He myös tekevät suojelupäätök-

sen, jonka ympäristöministeriö vahvistaa. Tässä suojelupäätöksessä on määriteltynä suojelun kohde, joita voivat olla esimerkiksi julkisivut, kiinteä sisustus tai ympäristö. Suojelun edellytys on, että kohde säilytetään suojelun edellyttämässä kunnossa, rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa vaarantamatta. Suojelumääräyksiin voi kuulua rajoittava määräys liittyen rakennuksen käyttöön, mukaan lukien sen entistämiseen, siinä tehtäviin korjauksiin ja muutoksiin (Kuusiniemi, K. Ekroos, A. Kumpula, A & Vihervuori, P. 2001: 1078–1079). Korjaustöihin tai muutoksiin tarvitaan aina maakuntamuseon tai Museoviraston lausunto. Erityisesti Museovirasto on tärkeä valtion virallinen arvorakennusten suojelija, joka valvoo lailla suojeltujen rakennusten toimintaa sekä niiden suojelua. (Museovirasto: Rakennusten suojelu 17.2.2012.)

Rakennussuojelun perustehtävänä on siis siirtää ja säilyttää kulttuuriperintöämme tuleville sukupolville. Asiantuntijoina toimivat Museoviraston lisäksi myös kaupunginmuseo, mutta kuten jo Suomen perustuslaissa todetaan, että vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Kiihtyvää tahtia rakennettavia kaupunkeja on hoidettava kunnialla kunnossa. Kaupunginmuseo antaa myös lausuntoja rakennusten purkamishankkeista jo suojeltujen tai arvokkaiksi todettujen rakennusten muutos- ja korjaustöistä. Asemakaavojen suojelukohteista lausuntojen laatimisesta sekä olemassa olevan rakennuskannan arvottamisesta ovat vastuussa kulttuuriympäristöyksikön rakennustutkijat. Rakennuskonservattoreiden tehtävänä on ottaa asiantuntijana kantaa arvorakennusten julkisivuväreihin ja korjausmenetelmiin sekä myös neuvoa yksityisiä talonkorjaajia säästävistä ja kestävästä korjaustavoista sekä asianmukaisista rakennusmateriaaleista. (Merisalo, T. 19.2.2012.)

Rakennushistorialliset selvitykset ja inventointitiedot viedään tietokantaan, mikä toimii kaiken työn pohjana. Kaikista kaupungeista ei kuitenkaan vielä ole kaikkia inventointeja tehty, ja osa olemassa olevasta tiedosta vaatisi jo ajantasaistamista. On myös mahdollista, että arvokkaaksi luokiteltu kohde voi joutua purettavaksi tai esimerkiksi suojelunarvoiseen porrashuoneeseen rakennetaan hissi. Näin voi käydä kun siitä vastuussa olevan museon tietokanta on vanhentunut ja kun hanke on ehtinyt jo niin pitkälle, ettei asiaan pysty enää vaikuttamaan. Siksi tällaisten suojelukohteiden kohdalla on tärkeää, että löytyy valpas rakennusvalvonta sekä suojelunäkökulmat ajoissa huomioon ottava kaupunkisuunnittelu. (Merisalo, T. 19.2.2012.)

3.3.2 Kohteet ja suojeluperusteet

Rakennusperinnön säilyttämisen suojalaki eli *RaksL 2.1 § mukaan suojelun kohteita ovat sellaiset rakennukset, rakennusryhmät ja rakennetut alueet, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, rakennustekniikan, erityisten ympäristöarvojen, rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien taikka rakennuksen ainutlaatuisuuden tai tyypillisyyden kannalta. Rakennukseen luetaan kuuluvaksi sen kiinteä sisustus*. Suojelun arvoiset kohteet suojellaan rakennussuojalailla (60/1985) tai lailla rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010). Tähän mennessä rakennussuojalailla on suojeltu 31.5.2011 mennessä 276 kohdetta. Uusi laki rakennusperinnön suojelemisesta tuli voimaan 1.7.2010 korvaten samalla vanhan lain. Ei kannata kuitenkaan unohtaa, että rakennusperinnön vaaliminen on muutakin kuin hallintoa ja lainsäädäntöä: tärkeintä on rakennusperinnön tutkiminen ja sen tunnetuksi tekeminen eli on osattava restauroinnin ja korjausrakentamisen perusteet, saatava kehittämishankkeita, sekä taloudellista tukea niihin. Puhumattakaan siitä, että rakennusta on osattava korjata ja jatkuvasti hoitaa oikeaoppisesti. (Museovirasto: Rakennusten suojelu, 14.2.2012.) Esteettisten ja historiallisten arvojen lisäksi rakennetulla ympäristöllä on myös huomattava taloudellinen arvo. (Sisäasiainministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, kaavoitusohjeita 2/1977: 5.)

Suojelun arvo omistajalle tarkoittaa yleensä rakennuksen käyttö-, tuotto- tai myyntiarvoa. Kuitenkin hyvin usein suojeltu rakennus tulee omistajalleen hyvin kalliiksi: rakennuksen jäädessä tyhjäksi, tarvitsee se silti huolenpitoa estämään rapistumisen suuri riski. Hyvä esimerkki tällaisesta tapauksesta on Helsingin Käpylässä oleva Vuoritalo (kuva 15). Martti Välikankaan 1920-luvulla suunnittelema näyttämötorni on osa isompaa suunnitelmaa palokunnantalosta ja lisärakennuksista, jotka oli tarkoitettu Käpylän VPK:lle. Näyttämötorni eli Vuoritalo oli ainoa rakennus, joka näistä toteutettiin. Huonolla tuurilla vuosien mittaan rakennuksella oli monia käyttötarkoituksia, se toimi muun muassa lastentarhana, varastona, teatterina ja seuratalona. Rakennus joutui jopa purku-uhan alle, mutta asemakaavan muutoksen avulla se saatiin suojeltua vuonna 1991. Rakennuksen käytölle on sen jälkeen löytynyt monta suunnitelmaa, mutta kaikki hankkeet ovat ajan mittaan vaan kaatuneet erilaisista syistä. Rakennus on ollut rapistumassa kymmenen vuotta kun siitä vihdoinkin tehdään asemakaavamuutoksella asuinrakennus. Suunnitelmissa myös oli, että rakennus tulisi myyntiin vuonna 2012. Hinnan ei arveltu olevan kovinkaan korkea, mutta rakennukseen, jossa ei ole lämmi-

tystä, viemäreitä eikä juoksevaa vettä, korjausurakka tulee olemaan melkoisen hintava. (Museovirasto. 2011: 48–50; Metso, J. 2.4.2012.)

Kuva 15. Vuoritalo, Käpylä, Helsinki (Hans Virtanen 2011).

'Kauneus on katsojan silmissä' on tunnettu ja hyvin yleisesti käytetty sanonta. Samaa sanontaa on useinkin käytetty rakennusten arvottamisperusteena, eli sen perustelemisena, onko rakennus kaunis vai ruma. Säilytetäänkö se vai tuhotaanko kenties kauniimman rakennuksen tieltä pois. Suojeluperusteita ja kohdealueita on vuosien saatossa laajennettu, jolloin niihin mahtuu myös nuorempia ja kaikille tutuiksi tulleita arjen ympäristöjä. Suurin osa säilytettävistä rakennuksista kuitenkin kuuluu 1900-luvun alkupuolelle sekä sotien jälkeiseen rakennuskauteen. Modernismin rakennusperintö on tästä syystä vaarassa tuhoutua. Eri aikakausien rakennustyyliä ovat olleet erilaisia, eri aikoina on rakennettu erinäköisiä rakennuksia. Modernismin aikaiset rakennukset mielellään usein rumiksi ja niiden tilalle halutaan rakentaa jotain uutta ja kaunista, mutta ne kuitenkin tulisi säilyttää historiamme takia: kulttuurihistoriallisen kerroksellisuuden ja monipuolisen rakennuskannan tulisi säilyä myös jälkipolvillemme. (Merisalo, T. 2001: 19.2.2012.)

Suojelun kannalta yleisesti ajatellaan, että tehdasrakennukset kuuluvat samaan kastiin sairaaloiden kanssa. Usein mietitään ja arvioidaan, miksi niitä kuuluisi suojella ja voidaanko niitä edes suojella. Sairaalarakennuksia pidetään käyttörakennuksina, toisin sanoen niitä ei siitä syystä pitäisi koskaan suojella. Erimielisyyksiä tulee erityisesti siinä, kun uskotaan että suojelu tarkoittaa museoimista eli siitä tulee yleinen nähtävyyshanke. Tätä ei rakennussuojelu kuitenkaan ole. Rakennussuojelu perustuu enimmäkseen arkkitehtonisiin, historiallisiin sekä säilyneisyysarvoihin. (Museovirasto. 2011: 48–52.)

Vuoden 2010 alussa astui voimaan Museoviraston tarkistama uusi luettelo valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista ympäristöistä. Mukana olevien tyyppillisten kohteiden lisäksi käytiin tarkasti läpi teollisuuden tuottamat tehdaskompleksit sekä niiden taajamat voimaloineen, satamineen ja varastoalueineen (taulukko 3 ja 4). Luettelon on tarkoitus korostaa Suomen historian oleellisten teemojen sekä ilmiöiden heijastumista rakennetussa ympäristössä. (Ilkkala, M-L. & Joutsalmi, S. 2010: 108.)

Taulukko 3. Uuden käyttötarkoituksen saaneet suojellut tehtaat Helsingissä

Tehdas	Suojeluperusteet	Uusi käyttötarkoitus
Arabian tehdas, ollut toiminnassa vuodesta 1874	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	Samassa rakennuksessa toimii myös mm. Taideteollinen korkeakoulu, Mediakeskus Lume sekä Pop- ja Jazz Konservatorio
Sörnäisten teollisuuskortteli, ensimmäiset toiminnot aloitettu vuonna 1842	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	Teollisuustuotanto siirtynyt pois asuin-, oppilaitos- sekä toimistotilojen tieltä.
Suvilahden voimalaitosalue, vuodesta 1907	Suomalaisen teollisuusarkkitehtuurin merkitsevä teos.	Kulttuurikäytössä vuodesta 2007 lähtien.

Taulukko 4. Uuden käyttötarkoituksen saaneet suojellut tehtaat Kouvolassa

Kuusankosken - Kymintehtaan teollisuusalue, vuodesta 1872	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	Lopettanut toimintansa 2005, tehtaille on suunniteltu kulttuurikäyttöä.
Myllykosken teollisuusympäristö, vuonna 1880 ensimmäiset puuhiomot	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	UPM10 ilmoitti sulkevansa tehtaan vuoden 2011 loppuun mennessä.
Verlan teollisuusympäristö, 1872	Valittiin 1996 UNESCO:n maailmanperintölistalle ja se on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys.	Toiminta loppui 1964, tehdasmuseo avattiin 1972
Voikkaan tehtaat, 1897	Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö	Paperintuotanto loppui vuonna 2006, vuonna 2012 aloitettiin puunrakennuselementtituotanto.

(Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, 15.2.1012)

Taulukosta voi päätellä, että keskeisimmillä alueilla, kuten pääkaupunkiseudulla on enemmän tarvetta uudelleen käyttää vanhoja tehdasrakennuksia. Kymenlaaksossa tehtaat sijaitsevat yleensä syrjäisemmällä paikalla tai alueella on paljon muita mahdollisuuksia kehittää kaupungin toimintaa eikä siellä ole tarvetta tehtaiden uudelleen käytölle. Vanha Kymintehtas on kuitenkin malliesimerkki siitä, miten Kuusankoskella on saatu vanhalle tehdasalueelle uutta toimintaa, muun muassa kehittämällä sinne kulttuuritoimintaa.

3.3.3 Rakennussuojelu ulkomailla

Kuten erittäin yleistä Suomelle, on meidän kulttuuri aina hiukan jäljessä muusta maailmasta, erityisesti Euroopan kulttuuririkkaimmista valtioista, kuten muun muassa

Ranskasta, Italiasta tai Kreikasta. Tämä tarkoittaa myös näiden maiden rakennushistorioita sekä suojelua. Jo 1900-luvun alkukymmenien kuluessa monissa Euroopan maissa luotiin erityinen lainsäädäntö kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusmuistomerkkien suojelemiseksi. Näihin kohteisiin kuuluvat muun muassa vanhimmat ja huomattavimmat muistomerkit, kuten esimerkiksi linnat ja linnoitukset, kartanot ja esihistorialliset muinaisjäännökset. Ranskassa on luetteloitu historiallisia rakennusmuistomerkkejä jo 1800-luvun puolivälistä lähtien, joskin valtion valtuudet suojelutoimiin vahvistettiin lailla vasta vuonna 1913. Samana vuonna säädettiin myös Englannissa rakennussuojalaki, jolla pystyttiin julistamaan suojelluksi kirkkojen lisäksi myös muita rakennuksia, joiden säilyminen oli maan yleisen edun mukaista. Näiden maiden lisäksi 1900-luvun alkupuolella säätivät oman lakinsa myös Alankomaat, Tanska sekä Norja. Vaikka kyseisten maiden lakien laajuudet eivät olleet kovinkaan vaikuttavia, turvasivat ne kuitenkin suojeltujen rakennusten restaurointikustannusten osittaisen rahoittamisen valtion varoilla. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974:80: 157.)

Vuonna 1931 otettiin Ateenan kansainvälisessä konferenssissa ensimmäistä kertaa rakennussuojelu esille yleiseurooppalaisissa puitteissa, jolloin myös päätettiin joistakin yleisistä linjoista. Näistä tärkeimmät olivat uudestaan rakentamisen vastustaminen ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennusperinnön jatkuva hoito. Toisen maailmansodan jälkeen huomattiin kuitenkin suojelulainsäädäntö liian riittämättömäksi. Ehjien kaupunkikokonaisuuksien ja historiallisten asuinalueiden arvo sekä niiden suojaamisen välttämättömyys tuli entistä tärkeämmäksi. Suurena vaikuttajana kulttuurihistoriallisessa suojelussa on toiminut UNESCO. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974:80: 157.)

Löytyy yllättävän monia huomattavia eroja Euroopan eri maiden rakennussuojelusäännösten historiassa. Kaikissa maissa on ollut melkein sama käytäntö: suojelukohde valitaan historiallisten, rakennustaiteellisten sekä tieteellisten arvojen perusteella. Esimerkiksi Alankomaissa 1961 säädetyssä monumentissa on vaikuttavana arvona ollut kauneusarvo ja rakennusmuistomerkkien on tullut olla ainakin 50 vuoden ikäisiä, jotta ne on voitu suojella. Monissa muissa maissa taas vasta 100-vuotiaita rakennuksia on pidetty suojelun arvoisina, kuten esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa vielä 1970-luvulla oli tapana. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974:80: 157–163.)

Kiinnostus teollisuusmiljöihin heräsi harrastelijoiden keskuudessa kuitenkin maailmalla vasta noin 1950-luvulla, jolloin he perustivat erilaisia pieniä yhdistyksiä. 1970-luvulla teollisuusrakennusten kulttuurihistoriallinen arvo huomattiin myös muissa pii-reissä ja se haluttiin suojella laajemmin. Yksi tärkeimmistä alan kansainvälisistä yhteistyöjärjestöistä on TICCIH eli The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage, joka järjestää maailman teollisuusperintöön liittyviä konferensseja ympäri maailmaa vuosittain (Mattinen, M. 1985: 25; TICCIH, 2.4.2012.)

Nykyään maailmanperintölistan mukaan suojellut rakennukset sekä vaarassa olevat rakennukset löytyvät UNESCO:n virallisilta kotisuilta. Teollisuusrakennuksista hyvänä esimerkkinä sieltä löytyy muun muassa Fagus Factory Alfeldissa, kenkätehdas Saksassa. Tähän teollisuusalueeseen kuuluu 10 rakennusta, joiden rakentaminen on aloitettu vuonna 1910 Walter Gropiusen johdolla. Rakennukset ovat maanmerkkinä modernin arkkitehtuurin kehityksestä ja teollisuussuunnittelusta. Tehdas on listattu historialliseksi monumentiksi vuonna 1946 ja se on vielä tänäkin päivänä toiminnassa. (UNESCO 20.3.2012.)

4 NYKYPÄIVÄN TILANNE

4.1 Tehtaiden autioituminen nykypäivänä

Yleisimmät syyt teollisuuskiinteistöjen tyhjentymiselle sekä siirtymiselle keskustoista syrjäisemmille alueille ovat paikalliset olosuhteet sekä yleinen kehitys. Yritysten toiminnan edellytysten muuttuessa jatkuvasti keskustoissa sijaitsevien teollisuuskiinteistöjen toiminta hankaloituu. Erityisesti kun liikenne ja muu kaupungin toiminta aiheuttaa jatkuvasti ruuhkatilanteita teille: raaka-aineiden sekä valmiiden tuotteiden kuljetuksista on tullut erittäin haasteellista. Tonttien laajentamismahdollisuudetkin ovat pienentyneet keskustojen kasvaessa jatkuvasti. Maankäytön tehostuessa, eli tonttien saadessa suurempi rakennusoikeus, on noussut myös automaattisesti tonttien hinta. Teollisuuden kuitenkin kehittyessä jatkuvasti, on myös pystytty tuottamaan uusia tuotteita ja keksimään jopa kokonaan uusia tuotantomenetelmiä. Tämä on myös edesauttanut tehtaita hakeutumaan uusiin tiloihin ja pois keskustoista. (Helamaa, E; Lahtinen, R:1988; 3.)

Kaupunkien tiivistyessä keskustojen läheisyydestä on jopa jouduttu ottamaan huomattavia maa-alueita uuteen käyttöön. Kuten esimerkiksi Helsingin rannoilta on jouduttu

viime vuosikymmenten aikana poistamaan merkittävän paljon erilaista varuskunta-, telakka-, varasto- ja teollisuustoimintaa. Tälle alueelle, joka on aiemmin rakentamiseen soveltumattomana pidettyä joutomaata, voidaan nykyään kaavoittaa ja rakentaa uusia asuinalueita kehittyneen pohjarakennus- ja maanpuhdistustekniikan ansiosta. Helsingissä näihin alueisiin kuuluu Pikku-Huopalahti, Ruoholahti, Herttoniemi ja Arabianranta. Tämän kaltainen kaupunkirakenteen tehostaminen auttaa vähentämään liikennettä ja samalla myös energiantarvetta. (Ympäristöministeriö. 1997: 88–90.)

4.2 Käyttötarkoituksen muutos

Jo noin 30 vuotta sitten tiedettiin, että 2000-luvulla tullaan panostamaan korjausrakentamiseen ja sen, että siitä on tulossa asuntorakentamisessa hallitseva muoto (Markkula, T. 1986: 2.) Kun olemassa olevia rakennuksia lähdetään kunnostamaan, tulee niiden korjauksen aina täyttää restaurointimääritelmän laatutaso. On selvitettävä kohteen entiset vaiheet sekä rakennustekniset ja -taiteelliset ominaisuudet, ja korjauksia tehdessä kunnioitettava vanhoja ominaisuuksia. Sama pätee myös uuteen arkkitehtuuriin. Ongelmaksi usein tulee nykykäsitys siitä, että kaiken on tapahduttava nopeasti ja hankemaailman ehdoilla, jolloin rakennussuojelu voidaan helposti nähdä kaavoitusta hidastavaksi ja kielteiseksi asiaksi. Tietämys säilytettävästä korjaamisesta on kuitenkin lisääntynyt rakennusperinnön vaalimisen myötä. Saataville on taas tullut erilaisia entistämistä helpottavia materiaaleja, kuten aitoa öljymaalia ja pellavarivettä. Riittääkö tällainen panostus korjausrakentamisessa vai jääkö se harvalukuisten ”oikeauskoisten” harrastukseksi, jää kuitenkin nähtäväksi. (Museovirasto. 2011: 8–29.)

Vaikka rakennuksen käyttötarkoitus muuttuu, voi sen uusi käyttötarkoitus silti olla yhteiskunnallisesti yhtä mielekäästä. On kuitenkin hyvä muistaa, että säilyäkseen vanha rakennus vaatii mielekkään ja aktiivisen käytön lisäksi myös jatkuvaa huoltoa. Vanha on tehty kestäväksi ja jatkuvalla huolenpidolla voi taata rakennuksen säilyvyyden. Vikoja havaitessaan on hyvä kartoittaa, mistä ongelma on lähtenyt ja korjata se mahdollisimman vähin toimenpitein sekä oikeilla vanhaa rakennusta kunnioittavilla materiaaleilla. Siten yhä tärkeämmäksi vuosien saatossa on myös tullut materiaalin autenttisuuden varjelu. Rakennuksen on pystyttävä kertomaan siellä olijalle historiansa, näyttämään ajallinen kerrostumansa ja kertomaan tarinaansa eteenpäin. Täten suojelun avulla on pyrittävä estämään uhat, jotka varjostavat tätä tavoitetta. On yritettävä muuttaa suojelunvastaista asennetta ja pyrittävä estämään mahdolliset rakennusta tuhoavat tu-

lipalot. Suojelu ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei suojellussa rakennuksessa voisi elää normaalia elämää. Kuten arkkitehti Maija Kairamo on sanonut: *'Rakennukset on aina tehty käytettäväksi, käyttö ei ole säilyttämisen vaihtoehto, vaan edellytys'*. (Museovirasto. 2011: s.8–29.)

4.2.1 Vanhan teollisuusrakennuksen piirteet

Vanhat teollisuusrakennukset ovat yleensä hyvin avaria ja korkeita halleja, joissa eriliset pienet tilat, kuten työnjohto-, toimisto- ja sosiaalitalat, on erotettu toisistaan kevyin väliseinän. On mahdollista, että vuosien saatossa rakennukseen on jouduttu tekemään muutoksia ja laajennuksia, mutta muuten siinä ovat säilyneet sen alkuperäiset tilajärjestelyt. Kerrosten välinen kulku on yleensä ollut puutteellisella tasolla, jolloin rakennuksesta voi mahdollisesti löytyä vain muutamia portaita, yleisemmin kierreportaita. Tehdassalin kalusto on yleensä rajaamassa kulkuyhteyksiä. Vanha tehdasrakennus edustaa aina oman aikansa teknisen osaamisen tasoa. Siksi se on myös ainutkertainen kokonaisuus siihen käytettyjen materiaalien, rakennusmenetelmien sekä mahdollisten rakennusmenetelmien ansiosta. Rakennukset sekä niihin rakennetut laajennukset ovat yleensä rakennettu käyttämällä tiiltä ja teräsbetonia. Nämä materiaalit ovat myös yleensä taanneet sen, että rakennuksen rakenteet ja perustukset ovat olleet hyväkuntoisia sekä vahvoja. Etenkin välipohjien kantavuus tulisi kuitenkin aina tarkistaa riippuen siitä, mikä teollisuusprosessi rakennuksessa on ollut käytössä. Erilaiset liuottimet, suolat sekä muut aineet ovat voineet ajan mittaan aiheuttaa merkittävääkin vahinkoa. Vanhojen piirustusten saatavuus voi olla haasteellista, ne saattavat joko puuttua kokonaan tai niissä saattaa olla merkittäviä puutteellisuuksia. Kohteissa tulee aina mitata ja tutkia rakenteet tarkasti ennen kuin laaditaan lopulliset suunnitelmat. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 13–15.)

Muita vanhassa rakennuksessa olevia teknillisiä piirteitä, jotka tulee ottaa huomioon, ovat lämmitysjärjestelmä, vesi- ja viemärlaitteet, sähkön saanti, ilmanvaihtojärjestelmä sekä valaistusjärjestelmä. Lämmitys on yleensä erittäin puutteellista tai puuttuu kokonaan. Lämmitykset on hoidettu teollisuusprosessia hyödyntämällä tai paikallisilla lämmittimillä, joita ei ole mahdollista kunnostaa ja käyttää uudessa käyttötarkoituksessa. Kaikki viemärit ja vesiputket joudutaan uusimaan nykyisten vaatimusten mukaisesti, kuten myös sähköjohdot ja valaistusjärjestelmä. Mikäli rakennuksesta löytyy ilmanvaihtojärjestelmä, niin sekin tulee uusida nykyisten koneellisten ilmanvaihtovaa-

timusten mukaiseksi. Vanhoja kanavia ja poistoilmasäleikköjä tulisi käyttää uusittaessa hyväksi mahdollisuuksien mukaan. Mahdollista on, että joissakin tiloissa on siellä tehtyjen teollisuusprosessien jäljiltä jäänyt rakenteisiin epämiellyttävää hajua, joka voidaan yrittää poistaa uusimalla tai verhoamalla vanhat rakenteet. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 13–15.)

4.2.2 Säilytetäänkö vai puretaanko?

Rakennuksen säilymiseen vaikuttavia seikkoja on monia ja niitä on hyvin vaikeaa laittaa tärkeysjärjestykseen. Päätökseen, että jätetäänkö rakennus vai puretaanko se, vaikuttaa esimerkiksi rakennuksen edullisuus. Jos rakennus on vielä siinä kunnossa, että sille on mahdollista löytää uusi järkevä käyttötarkoitus, puhumattakaan siitä onko omistaja itse tyytyväinen rakennuksen taloudelliseen tuottoon, kannattaa se ehdottomasti korjata uudelleenkäyttöä varten. Talous on tällaisen rakennuksen kohdalla erittäin oleellinen ja ratkaiseva tekijä. Uudelleenkäytössä on tärkeää myös pohtia rakennusta konstruktiona, millaiset tilat sekä mitat rakennuksessa on, kuinka sopivia tai monikäyttöisiä ne ovat sekä tietenkin ovatko tilat helposti kunnostettavissa. Korjauksetkin saattavat suuren urakan jälkeen maksaa maltaita, jolloin on oltava tarkkana korjausurakan perusteellisuuden kanssa sekä tarkistaa kustannukset. Sopivan käyttötarkoituksen löydyttyä, korjauksia ei mahdollisesti tarvitse tehdä paljoa, mikä taas pienentää kustannuksia. Hyvin usein hankkeisiin kuitenkin lähdetään liian optimistisin ja hatarin kuntotiedoin luottaen siihen, että asiat selviävät korjauksen aikana. (Väisänen, P. 2002: 42.)

Lähtökohtana on kuitenkin se, että korjauksen suunnittelijan on ymmärrettävä korjaustyön tarkoitus sekä alkuperäisen suunnittelijan näkemys rakennuksesta. Ikä tuo rakennukselle lisää arvoa, mutta uudemman rakennuksen oltaessa moitteettomassa kunnossa, sitä ei yksinkertaisesti kannata purkaa. Rakennuksella useimmiten on aina omistaja, oli sitten kyseessä yksityinen henkilö tai julkisyhteisö. Omistajan vaihtuminen on usein hyvin kriittistä suojelun kannalta. Vaihdoksen aikana rakennukseen liittyvät tarvittavat korjaukset olisi pidettävä myös uuden omistajan tiedossa, unohtamatta niiden korjausten vaatavuutta. Usein kun uudella omistajalla on kiireellisiä paineita saada rakennus tuottavaan käyttöön, saattaa se aiheuttaa vanhemmalle rakennukselle korvaamattomia vahinkoja. Siksi on aina suositeltavaa antaa rakennukselle aikaa ja odottaa kunnes sille löytyy uusi ja järkevä käyttöratkaisu. Rakennushankkeita kannattaa miet-

tiä ja suunnitella ajan kanssa, vaikka mitään rakennusta ei kuitenkaan kannata pitää turhaan tyhjillään, rapistumassa vuosien kuluessa. (Väisänen, P. 2002: 42.)

Suojelun kannalta on erittäin tärkeää ottaa huomioon rakennuksen arvo: suojelun arvo sekä rakennuksen niin sanottu sosiaalinen arvo. Rakennuksen suojeluun usein vaikuttaa myös sen saama arvostus kansalaisten keskuudessa. Omistajan arvot ja tavoitteet ovat lopulta kuitenkin niitä tärkeimpiä, koska omistaja kustantaa korjaustyöt sekä toimii päätösten tekijänä. Rakennuksen vanha toiminta on tehnyt rakennuksesta sen, mitä se tänä päivänä on, ja sen identiteettiä on suositeltavaa suojella. Asema kaupunkikuvassa toimii myös ohjaavana vaikuttajana kun mietitään rakennuksen uuden käyttötarkoituksen kiireellisyyttä. Kaupunkikuvassa vaikuttavimpia tekijöitä ovat rakennuksen tunnettavuus sekä sen keskeinen sijainti hyvillä yhteyksillä, jolloin myös sen toimivuus ja imago sopivat sen käyttäjälle. Rakennuksen arvokkuutta tuo sille lisää sen kuuluminen arvokkaaseen kokonaisuuteen. Rakennusta lähtiessä korjaamaan on tarkistettava sen kaavatilanne, rakennusoikeus ja saatava kuntoon viranomaisten luvat. (Väisänen, P. 2002: 42.)

4.2.3 Ongelmat

Kokonaisvaltaista saneerauksen suunnittelua ison tehtaan kohdalla voi olla vaikea lähteä toteuttamaan. Rakennusta on yleensä hyvin vaikeaa saada yhtä aikaa tyhjäksi ja usein ongelmaksi tulee myös se, että joudutaan osa rakennuksesta kunnostamaan nopeasti käyttövalmiiksi tilanpuutteen vuoksi. Usein joitakin tärkeitä toimintoja joudutaan sijoittamaan rakennuksen sisätiloihin, kun rakennuksen ulkopuolella ei ole tarvittavaa tilaa. Näin on sellaisissa tilanteissa, joissa tehdasrakennus sijaitsee asutuksen tai muiden rakennusten ympäröimällä paikalla, mikä tuo ongelmia myös liikenteen järjestämiselle rakennuskohteelle. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 16.)

Yleinen ongelma tehdasrakennuksissa on myös niiden tilankäyttö ja avaruus. Isoihin halleihin joudutaan usein rakentamaan välikattoja, jotka jakavat tilaa sopivamman korkuisiksi. Tällaiseen toimenpiteeseen on hyvä miettiä tarkkaan toimivien tapojen suorittamiseksi. Välikatot ovat myös hyödyllisiä ilmastointikanavien sekä sähköjohtojen sijoituspaikkoja. Suurien hallien tilanjakajiksi joudutaan myös rakentamaan uusia väliseiniä ja joskus jotkut tilat vaativat myös perustusten, kantavien rakenteiden sekä muiden pintojen uusimista. Tässä tapauksessa muutokorjauksesta saattaa tulla erittäin

kallis, eikä vanhasta tehtaasta jää jäljelle kuin muutama alkuperäinen seinä. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 16.)

Uudemmassa arkkitehtuurissa löytyy aina uusia haasteita. Modernismi säilytettävässä kohteessa tarjoaa arkkitehtuurissaan tarkkuutta, niukkuutta ja vähäeleisyyttä, niissä käytetyt materiaalit ja tuotteet tuovat uusia haasteita restaurointiin. Uusia kohteita kunnostetaan hyvin usein uudisrakentamisen menetelmin, vaikka ne kuuluisi restauroida rakennuksen omaa aikakautta kunnioittaen. Siksi on hyvin tärkeää tunnistaa ja vaalia myös uudemman arkkitehtuurin muotokieltä. Ongelmaksi tässä kuitenkin tulee, että 50–60-luvulla käytettyjä materiaaleja ei enää valmisteta. Nuorten rakennusten pelastukseksi voi kuitenkin muodostua se, että niistä on paljon kirjoitettu tietoa ja hyvässä tapauksessa myös rakennuksen suunnittelijalta on mahdollista saada hyväksynnät tehtäviin muutoksiin. (Ilkkala, M-L. & Knapas, M, T. 2006: 9-10.)

4.2.4 Huomioitavat tekijät

Museovirasto on ollut mukana kunnostamassa vanhoja ja historiallisesti arvokkaita teollisuusrakennuksia 1980-luvun loppupuolelta lähtien. 1980-luvulla on yhteiskunnan tuella, ja myöhemmin Museoviraston sekä työministeriön tuella, aloitettu kunnostusprojekti varhaisen rautateollisuutemme merkkikohteiden kunnostamiseksi. Ensimmäisinä kohteina oli Pohjan ruukkialue ja Fagervikin ruukin kanki- ja nippuvasarapaja. Viidentoista vuoden aikana näitä kohteita on ollut jo yli kymmenen kappaletta ja monia historiallisesti merkittäviä rautateollisuuden rauniokohteita on vielä kunnostamatta. Kunnostuksen kohteina joukkoon on tullut myös historiallisia kanava-alueita, pajoja sekä muun muassa Löytöjoen terva- ja tärpättitehtaan pienimuotoinen restaurointi. Näiden ruukkirestaurointien yhteydessä on voitu kehittää teollisuusarkeologiaa sekä luoda uusia tutkimus- ja dokumentointimenetelmiä. Restaurointiratkaisuista on tullut ennakkoluulottomia ja kohteiden modernia esittelytekniikkaa on uusittu. (Museovirasto restauroi, 19.2.2012.)

4.2.5 Korjaushanke

Uuden rakentamisella ja vanhan korjaamisella uuteen käyttötarkoitukseen on huomattavia eroja. Uutta rakentamaan lähdetessä tilantarve on yleensä tiedossa ja tilan pystyy suunnittelemaan käyttöä vastaavaksi. Vanhaa rakennusta korjatessa uuteen käyttötarkoitukseen sopivaksi, tilanne on uuden rakentamiseen verratessa päinvastaista. Tila

on käytettävä sellaisenaan, kaikkine konkreettisine ominaisuuksineen sekä rajoituksiineen (liite 4/1). Sille joudutaan etsimään uusi käyttäjä, joka mahdollisimman hyvin saisi kaikki rakennuksen tarjoamat resurssit hyötykäyttöön. Rakennushanke lähtee taustatietojen tutkimisesta sekä päätöksenteosta, jotka vanhojen rakennusten kohdalla varmasti muuttuvat monesti korjaustöiden yhteydessä. Yleisen kaavan mukaan rakennuksen korjaustöistä tehdään kolme suunnitelmaa. Ensin tehdään hankesuunnitelma, jossa selvitetään miten rakennuksen tilantarve pystytään parhaiten tyydyttämään. Seuraavana on esisuunnitelman laatiminen, josta ilmenee suunnitteluohje muun muassa huonetilaohjelmasta ja valmistellaan arvostelujärjestelmä. Viimeisenä käydään läpi rakennussuunnittelu, jossa määritellään teknilliset suunnitelmat rakennuksen toteuttamista varten. Sitten aloitetaan rakentamisen valmistelut eli hankitaan hintatarjouksia suunnitelmien mukaisesta rakennustyöstä ja hankkeelle urakoitsija. Rakentamisessa toteutetaan suunnitelmien mukaisesti. (Helamaa, E; Lahtinen, R:1988: 29–30.)

4.2.5.1 Suunnittelu

Suunnittelutyöhön lähdetään aina valmiina olevasta rakennuksesta, jonka hankesuunnittelun päätöksenä rakennus tullaan säilyttämään. Näissä rakennuksissa on kaikissa aina erilaisia rajoituksia, jotka on huomioitava koko korjausprosessin ajan, erityisesti suunnittelussa. Suunnittelijoiden valinta perustuu ammattitaitoon, suorituskykyyn ja yhteistyökykyyn, unohtamatta korjaustöiden erikoistumista ja alueellisia kysymyksiä. Suunnittelijan kuuluisi perehtyä vanhoihin rakennustapoihin ja rakenteisiin, eli hallita korjausrakentaminen. (Markkula, T. 1986: 11.)

Lähdettäessä valitsemaan vanhalle rakennukselle uutta käyttötarkoitusta esisuunnittelun yhteydessä on tärkeää aloittaa suunnittelu itse rakennuksesta. On otettava huomioon, että se on kasvanut kiinni ympäristöönsä, käyttötarkoituksen siis pitäisi myös olla ympäristöönsä sopiva. On oltava ennakkoluuloton ja perehdyttävä rakennuksen suunnitteluun enemmän kuin uudisrakennuksen suunnitteluun. Kuntoselvitys kannattaa tehdä huolella, mutta on varauduttava siihen, ettei kaikki kuitenkaan tule menemään suunnitellusti. Kuntoarvio vaihtelee yksinkertaisista paikanpäällä tehdyistä arvioista ja testeistä erilaisiin laboratoriokokeisiin. Tärkein arvio on kuitenkin se, säilytetäänkö rakennus vai puretaanko se. Suunnitelmien ja luonnosten avulla pystytään tekemään yksityiskohtaisemmat kunto- ja käyttökelpoisuusarviot. Uudelleen käyttöön otetuissa rakennusten korjaustöissä on joskus riskinsä, koska on osattava ennakoida rakennus-

teknilliset seurausvaikutukset mahdollisimman hyvin. Erityisesti vuosia tyhjiillään olleiden ja rapistuneiden rakennusten korjaustöissä kannattaa olla varovainen. Ennen kaikkea tällaisten projektien kanssa on oltava joustava, koska suunnitelmia joudutaan muuttamaan tilanteiden mukaan. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 1.)

Suunnitelmia tehtäessä on tärkeää ottaa huomioon rakennuksen käyttötarve, dokumentointi, mahdollinen kulttuurihistoriallinen arvo, rakennusosien kunto, käyttökelpoisuus sekä kustannukset liittyen muun muassa paloturvallisuuteen, äänieristykseen, energiataloudellisuuteen, veden- ja kosteudeneristykseen, kalusteisiin ja varusteisiin, pintoihin, valaistukseen, lämpöhuoltoon, vesihuoltoon, viemärointiin ja ilmanvaihtoon. Tulee myös pohtia, miten saadaan minimoitua suunnittelu ja rakentaminen siten, että päädytään toiminnallisesti ja taloudellisesti edulliseen lopputulokseen. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 1.)

4.2.5.2 Dokumentointi ja inventointi

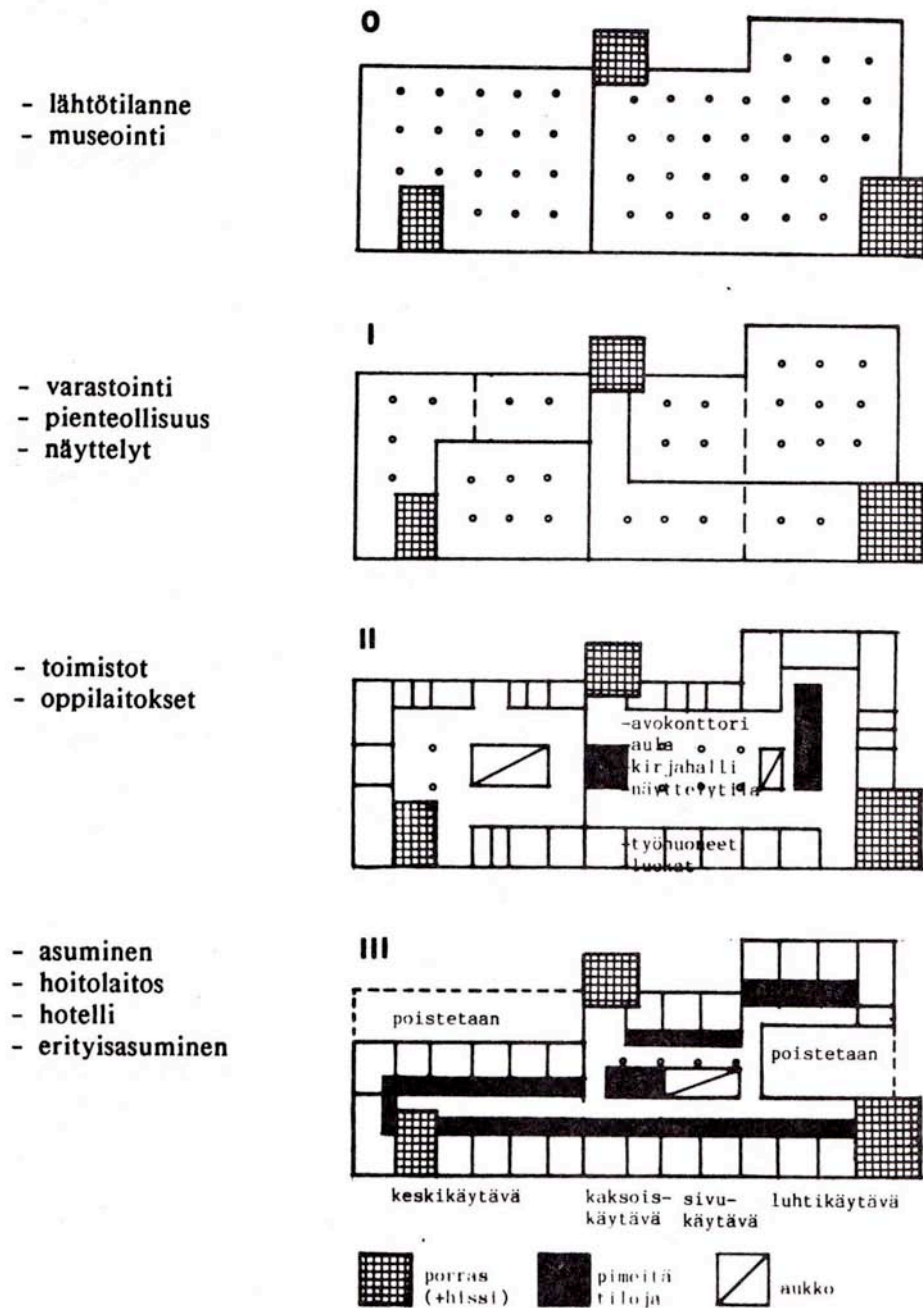
Ennen muutostyötä on tärkeää dokumentoida kohde ja tehdä siitä inventointi. Dokumentointiin sisältyy yleensä joko mittapiirustusten teko, kohteen tallennus valokuvien avulla tai sitten molempien käyttö. Mittauspiirustukset ovat olleet erittäin keskeisessä osassa rakennetun ympäristön tallentamisessa. Suomessa perustettiin piirtäjille oma ammattikunta 1940-luvulla, missä sen ajan tunnettu piirtäjä, Franz Valtare, koulutti nuoria mittaustehtäviin. Nykyään mittausedokumentointeja on kuitenkin tehty perinteisten linnojen ja linnoitusten lisäksi muistakin, kuten esimerkiksi kirkoista sekä Lapin poronhoitoon liittyvistä kohteista. Yleensä dokumentoinnin tarkoituksena on tutkimus-, suunnittelu- ja julkaisutoiminnan edesauttaminen. Mittapiirustusten teko sopii hyvin yksityiskohdilla rikastettuihin kohteisiin ja valokuvat sopivat laajasti rakennettujen kulttuuriympäristöjen ja rakennusten dokumentointiin. (Museovirasto. Tiedon tuotanto, 27.2.2012.)

Inventoinnilla pyritään vaalimaan rakennetun ympäristön historiallisia kerrostumia ja ominaispiirteitä. Siinä tarkastellaan olemassa olevaa ympäristöä ja siihen tallentunutta rikasta kulttuuriperintöä. Museovirasto tekee sekä historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointia, että myös rakennuskulttuuriin ja historiallisen ajan muinaisajanjäännöksiin keskittyviä inventointeja, mitkä yleensä liittyvät suojeleuhjelmien valmiste-

luun sekä erityisongelmien ratkaisuun. Tähän kuuluvat teollisuusympäristöjen inventointi ja rautaruukkien inventointi. (Museovirasto. Tiedon tuotanto, 27.2.2012)

4.3 Käyttötarkoituksen valinta teollisuus- ja varastorakennukselle

Uudelleen käyttöön tulevalle rakennukselle uutta käyttötarkoitusta etsittäessä on tarkastettava monta näkökulmaa. Rakennuksen sijainti määrittää helposti sen, onko uusi käyttötarkoitus kannattava kyseiselle rakennukselle. Kaavatilanne on tarkistettava saadakseen haluttu käyttötarkoitus. Rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo ja sen visuaaliset ominaisuudet on otettava huomioon niin rakennuskohtaisesti, kuin myös huonetila- ja rakennusosakohtaisesti. Rakennuksen tilaratkaisujen muutos vaatii suurta panosta (Kuva 16). Kun rakennus on rakennettu palvelemaan tiettyä tarkoitusta, saattaa sen muuttaminen toiseen käyttötarkoitukseen olla erittäin vaikeaa. Huomioon on otettava myös arkkitehtoninen arvo, rakennukseen sijoitettava toiminta, liikuntaesteisten huomioon ottaminen, tekniset tekijät sekä taloudellinen tarkastelu ja kustannukset. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 13.)

Kuva 16. Käyttötarkoituksen muutoksen mahdollisuudet (Vanhojen teollisuusrakennusten uusi käyttö, 1988).

Käyttötarkoituksen muutos on yleisin ja realistisin suojelumuoto kun rakennus päätetään säästää purkamiselta. Kymenlaakson alueella ei ole tehty huomattavia käyttötarkoituksen muutoksia tehtaissa, pääsyyinä tähän on hankala sijainti. Kuusankoskella sijaitsevaan vanhaan Kymintehtaaseen on suunniteltu kulttuurikäyttöä tehtaan sijaitessa keskustan lähetyvillä. Muita Kymenlaakson alueella olevia uuden käyttötarkoituksen saaneita teollisuusalueita on muun muassa Verla. Tehdas lakkautettiin ja avattiin museokäyttöön vuonna 1972 ja vuonna 1996 se pääsi UNESCO:n maailmanperintölistal-

le. Suomella kyseisellä listalla on yhteensä seitsemän kohdetta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2.4.2012.) Pääkaupunkiseudun tai muun muassa Tampereen keskustoissa sijaitseviin vanhoihin teollisuusrakennuksiin on ollut helpompaa sijoittaa uusia käyttö- tarkoituksia.

Käyttötarkoituksen valintaan vaikuttaa monta erilaista tekijää. Vaikka siitä oltaisiin periaatteessa samaa mieltä, saattaa kannattavuuden määritelmä tuoda esille muutamia erimielisyyksiä muun muassa edullisuudesta, tarpeellisuudesta sekä muista käyttötarkoituksen valinnan vaihtoehdoista. Yhteiskunnan kannalta on tärkeää löytää kohteelle sellainen tarkoitus, joka sopii voimassa olevaan asemakaavaan ja sopii kunnan omiin tulevaisuuden suunnitelmiin. Omistajan ja käyttäjän kannalta tärkeimpänä nähdään aina taloudellisuus sekä rakennuksen edut, muun muassa miten hyvin voidaan hyödyntää kaikki rakennuksen ominaispiirteet. Uuden rakentaminen tuo aina mukanaan uusia mahdollisuuksia, jolloin rakentamiseen pystytään hyvin usein vaikuttamaan jo sen suunnitteluvaiheessa. Vanhan rakennuksen tilaratkaisuja pitää taas osata hyödyntää ja käyttää siinä omaa mielikuvitustaan, jotta saadaan mahdollisimman kompakti ja sielukas ratkaisu. Tärkeintä kaikista on noudattaa rakennuksen omia ehtoja, mieluiten säilyttää rakennuksen alkuperäiset arvot sekä keksiä tarvittaessa rakennukselle nopeasti uusi käyttöratkaisu ennen sen rapistumista (liite 4/2). (Helamaa, E. & Lahtinen, R. 1988: 46–49.)

Hyvin usein vanhaan rakennukseen ei kannata lähteä tekemään mitään liian radikaaleja muutoksia, joskus niiden nykytilanteeseen ei kannata puuttua ollenkaan. Arvokas rakennus saattaa tarvita toisinaan vain vaurioiden tai rakenteiden säilyttämisen turvaamista eli konservoimista. Kunnostamalla vaurioituneet osat sekä ylläpitämällä tai mahdollisesti palauttamalla ulkonäöllisiä ominaisuuksia pidennetään rakennuksen elinikää, osittain uusimalla tai paikkaamalla korjataan tekniset viat. Vaurioituneet rakennusosat korvataan uudella joko alkuperäistä vastaavaksi tai osittain ominaisuutta muuttaen. Käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä harkitaan muutoksen laajuutta: tehdäänkö rakennukselle entistävä muutos eli palautetaanko se samanlaiseen asuun, kuin mitä se oli tiettyinä aikakautena vai tehdäänkö uudismuutos eli tehdään rakennuksen kokonaisuuteen vaikuttavia muutoksia rakennusosiin. Käyttötarkoituksimahdollisuuksia mietittäessä kannattaa käydä läpi vaihtoehtoja, jotka sopivat eri rakennuksiin (liite 4/3). Esimerkiksi toimistorakennusta rakentaessa kannattaa harkita talon keskelle rakennettavaa lasikattoista valopihaa, joka toisi lisää valoa rakennuksen keskiosiin

jääviin tiloihin. Valopihan avulla saadaan myös lisää avaruutta ja työskentelyyn mielekkäämpää valoisuutta. Tällaisia ratkaisuja on usein nähty myös uustuotannossa, erityisesti ostoskeskuksissa. Isoihin ostosparatiiseihin saadaan myös lisää tilavuutta poistamalla muun muassa joka toinen välikatto. Isoja tehdashalleja, joilla ei ole kovinkaan merkittävää kulttuurihistoriallista arvoa, voidaan usein hyödyntää myös pysäköintitaloina. Tällaisiin rakennuksiin pystyy usein rakentamaan sekä portaat että autoille ajokuilun, muun muassa erillisiin talon seinustalle rakennettaviin torneihin. (Helamaa, E. & Lahtinen, R. 1988: 46–49.)

4.3.1 Erilaisia kohteita Suomessa

Keskustojen läheisyydessä tai mahdollisesti niiden ytimessä oleville tyhjille tehdasrakennuksille on nykyään paljon mahdollisuuksia uutta käyttötarkoitusta suunniteltaessa. Niiden suuret avoimet sisätilat voivat joskus tuntua rajoittavilta tekijöiltä, mutta se myös lisää niiden erilaisten käyttötarkoitusten mahdollisuuksia. Vaikka ongelmaksi saattaakin tulla luonnonvalon järjestäminen rakennuksen keskialueille sekä LVIS-tekniikan toimivuus, voi mielikuvituksen avulla tehdä niihin mitä erikoisimpia ratkaisuja. Jos etsii perinteisempää käyttötarkoitusta, yleisimmin tehdasrakennuksiin soveltuvat parhaiten maisemakonttorit sekä avaraa tilaa vaativat vapaa-ajan toimintatilat. Näitä ovat teatteri- ja näyttelytilat sekä kirjasto- ja opetustilat. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 16.)

Hyvä esimerkki vanhan tehtaan uudesta käyttötarkoituksesta on Helsingin Kruunuhaassa sijaitseva vanha neuletehdas (Kiint.oy Kulmakatu 5, Helsinki), joka on 1990-luvulta lähtien muutettu tila kerrallaan asuintiloiksi (kuva 17). Tähän tyhjillään seisoneen rakennukseen osakkaat saivat rakentaa itselleen mieleisensä asunnon, ja omassa aikataulussaan. Käyttötarkoituksen muutoksen kustannukset jäivät osakkaan vastuulle, kuten myös kaikki muut kustannukset viemäriputkien ja kaapeleiden uusimisesta sähkö- ja lämpönousuihin. Tässä muutostyössä uusiokäytettiin materiaaleja: esimerkiksi purkutiiliä pystyttiin hyödyntämällä muuraamalla huoneistoihin uusia väliseiniä. (Ympäristöministeriö. 1997: 119–121.)

taisiin asuntoja. Nämä loft-asunnot olivat enimmäkseen taiteilijoiden käyttöönottamia, joissa oli mahdollista niin asua kuin työskennellä. Tilojen korkeuden ja avaruuden lisäksi yhtenä kriteerinä on myös pidetty teollisuusmaisuuutta sekä puolivalmista tyyliä, jolloin esille voi jättää ilmastointiputkistoja tai muita rakennuksen vanhoja elementtejä, kuten tiiliseiniä. (Meriläinen M, 11.2.2012). Suomeen ensimmäiset loftkerrostalo rakennettiin Helsingin Arabianrantaan vuonna 2007. Tässä tapauksessa kyseessä oli kuitenkin uudisrakentaminen (Salmela M. 16.2.2012). Vanhoja rakennuksia, joihin lofteja on rakennettu, on esimerkiksi Sipoossa vanha mielisairaala, Lappeenrannassa vanha panimo sekä Turussa Wärtsilän vanha ammattikoulurakennus. Huonekorkeuden ollessa noin viisi metriä, rakennusvaiheeseen usein kuuluu muun muassa lisäeristyksen lisääminen, viemäröinti, ikkunalasien lisääminen sekä lattialämmitykset. Lautavalujäljet sekä ilmastointiputket jätetään vielä tänäkin päivänä hyvin usein esille. (Meriläinen M, 11.2.2012).

Teollisuusrakennukseen kuitenkin parhaiten sopiva vaihtoehto on vapaa-ajantoimintoja tarjoava käyttötarkoitus. Näihin kuuluvat kahvila-, kerho- ja kokoontumistilat sekä näyttely- ja museotilat, joihin ei ole välttämätöntä saada luonnonvaloa. Kirjastot sekä kuntosalit vaativat myös avaraa tilaa sekä vahvoja ja kunnossa olevia rakenteita, jotka kestävät mahdollista kuormitusta. Muita hyviä käyttöratkaisuja ovat liiketilat, tanssistudiot, teatterit, teatterin lavastamo, puvustamo, varastotilat, opetustilat sekä erilaiset museot. Monia näistä edellä mainituista ehdotuksista on käytetty muun muassa Hämeenlinnassa sijaitsevassa entisessä Verkatehtaan tiloissa. Hämeenlinnassa on myös toinen hyvä esimerkki, muun muassa entisessä Hopeakeskuksessa eli Hämeenlinnan vanhassa panimossa on toiminut Kaupungin sosiaalivirasto sekä Hämeen maakunta-arkisto ja vielä nykypäivänäkin siellä toimii kaupungin sosiaalitoimi sekä nuori- ja harrasteseuroja. Vuonna 2011 rakennukseen valmistui myös 32 asuntoa (Hämeenlinnan vanha panimo, 9.4.2012). Tampereella sijaitsevan entisen Frenckellin paperitehtaan kattilahuone on toiminut museona ja nykyisin se toimii kaupunginkirjaston lehtienlukusalina sekä kahviona. Riihimäellä oleva Suomen lasimuseo on vuosien mittaan toiminut turvejauhetehtaana, sen jälkeen lasitehtaana ja kristallihiomona, pakkausmuovitehtaana sekä valimona. Nykyään kyseisessä tilassa toimii valtakunnallinen lasimuseo. Samankaltaisia esimerkkejä löytyy koko Suomesta. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 18–28.) Seuraavissa kappaleissa esitetään muutama esimerkki erilaisista keskeneräisistä rakennushankkeista Etelä-Suomessa.

4.3.1.1 Hirvihaaran tulitikkutehdas, Mäntsälä

Mäntsälässä sijaitsevalla tulitikkutehtaalla on erittäin kirjava historia. Ensimmäinen rakennus on rakennettu vuonna 1873 Nils Raniuksen johdolla (Pessi, J. 30.3.2012). Ensimmäisen maailmansodan aikana tulitikkuteollisuus eli loistokauttaan, mutta se kuitenkin tuhoutui tulipalossa 1920-luvun alussa. Uuden tehtaan rakennuttajana toimi Insinööri Herman Holmberg, joka peri tehtaan isältään. Holmberg kuoli rakennusprojektin aikana vuonna 1926, jonka jälkeen tehdas myytiin ruotsalaiselle Krueger-tulitikkustrustille. Hirvihaaran tulitikkutehdas lopetti toimintansa vuonna 1929. Tehdas työllisti parhaimmillaan 85 henkilöä ja toimi siten Hirvihaaran suurimpana työllistäjänä maanviljelyn lisäksi. Hirvihaaran läpi virtaavan joen koskesta tuotettiin sähköä tehtaalle ja lähellä sijaitsevaan Hirvihaaran kartanoon jo 1920-luvun alussa. (Uusi-Simola, M. 30.3.2012) Sen jälkeen siellä on toiminut monia yrityksiä ja sittemmin se on ollut autiona vuoteen 2007 asti (Mäntsälän kotiseutupolut, 30.3.2012).

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaassa tulitikkutehtaassa (kuva 18) aloitettiin vuonna 2010 vihdoin korjaustyöt. Poikkeuslupaa jouduttiin odottamaan lähes kymmenen vuotta maankäyttölautakunnalta sekä myös ympäristökeskukselta, toivoen kerrosneliöiden suurentamista autotallien ja varastotilojen rakentamista varten. Seuraavana suunnitelmissa oli rakennuslupasuunnittelu ja LVI-suunnittelu. Rakennus yritettiin kuitenkin pitää maisemaan hyvin soveltuvana pitäen ulkoraamit suurin piirtein ennallaan, kuten myös sisätilat. Rauniota ja kaatopaikkaa muistuttavaan rakennukseen tulisi siis Loft-asuntoja, joissa vanhaa tehdasmiljöötä tiiliseinineen jätettäisiin näkyviin myös sisätiloissa, yhdistäen uutta ja vanhaa sopusoinnussa toistensa kanssa. Alun perin mukana oli neljä osakasperhettä, jotka olisivat yhteisvoimin hoitaneet korjaushankkeen: lopulta heitä oli kuitenkin vain kaksi. Asuntoja suunniteltiin tehtävän kahdeksan kappaletta, kaikki kooltaan vaihtelevasti 200–600 neliötä. Rakennuksen suunniteltiin valmistuvan vuonna 2011. Suunnitelmissa oli, että rakennusprojektissa pyritäisiin käyttämään paikallisia resursseja ja entisöinnissä hyödynnettäisiin muun muassa rakennuksen vanhat tiilet. Uudet piirustukset laati rakennusarkkitehti Tomi Rosberg, huomioiden Museoviraston antamat ohjeet. Vuonna 2012, tämän opinnäytetyön tekovaiheessa rakennusprojekti oli vieläkin kesken. Kiinteistömaailman sivulta oli mahdollista tiedustella esittelyä kohteeseen. Suunnitelluista kahdeksasta asunnosta vielä kuusi asuntoa oli vailla omistajaa sekä rakentajaa (Mäntsälä-lehti, paikalliset. 2010; Mäntsälä-lehti, arkisto. 2009; Kiinteistömaailma, 30.3.2012).

Kuva 18. Hirvihaaran tulitikkutehdas (Esoteerinen maantiede ja periferiaterapia, 30.3.2012).

4.3.1.2 Oy Kone Ab ja Primulan tehdas, Helsinki

Helsingissä sijaitsevan Oy Kone AB eli Volvo-Auton kohtalosta on keskusteltu vuosia. Sitä on pidetty ulkonäöllisesti arvottomana ja se on haluttu purkaa. Onneksi näin ei kuitenkaan ole käynyt: Oy Kone AB on päätetty säästää, ja arkkitehtonisesti arvokkaana rakennuksena se on myös päätetty suojella. Arkkitehti Ole Grinbergin suunnittelema rakennus on valmistunut vuonna 1939 ja se on suunniteltu automyymälä-, autokorjaamo- ja konttorirakennukseksi. Rakennus toimi samassa käytössä vuoteen 1989 asti, jolloin se siirtyi Oy Kone Ab:n omistukseen. Vuonna 2010 hyväksytyllä asemakaavamuutoksella rakennetaan Volvo-Auton yhteyteen uusi asuinkortteli entisen Primulan tehtaan tilalle. Leipomona toiminut rakennus purettiin (kuva 19) ja tilalle on suunniteltu kerrostaloalue, johon mahtuu noin 120 asuntoa, maanalainen pysäköintihalli sekä katutasoon vähintään 450 k-m² liike-, toimisto- tai työtilaa. Asemakaavan määräysten mukaan asuinkorttelialueelle on laadittava yhtenäinen rakentamisohje, jonka avulla asuintontin rakentamisessa harkitaan huolella sen sopivuus ympärillä olevaan miljööseen sekä Volvo-Auton rakennukseen. Ohjetta ei kuitenkaan ole tarkoitettu tulkittavaksi kirjaimellisesti, vaan esittämään sen vähittäistason, johon suunnitelmien tulisi pyrkiä. Volvo-Auton rakennus on valkoiseksi rapattua funktionalismia,

ja asemaakaavan mukaan myös uuden osan on jatkuttava samalla käsittelyllä siten, että se sopii ympärillään olevaan miljööseen. Sama koskee myös rakennuksen pihan puoleista sivua, joka yritetään saada sopimaan Puu-Vallilan materiaali- ja värimaailmaan maalatulla ja kuultokäsitellyllä puulla. Rakennukset yhdistetään kevyellä, lasisella parvekeaiheella. Valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuurihistoriallisten ympäristöjen ympäröimänä uuden rakennusalueen on tarkoitus valmistua vuoteen 2013 mennessä. (Kaupunkisuunnitteluvirasto, 31.3.2012; Helsingin kaupunginhallituksen ehdotukset kaupunginvaltuustolle 2011, 31.3.2012)

Kuva 19. Primulan tehtaan entinen sijainti (Esoteerinen maantiede ja periferiaterapia 30.3.2012).

4.3.2 Erilaisia kohteita ulkomailla

Teollisuusrakennuksia, jotka sijaitsevat keskustoissa, löytyy ympäri maailmaa. Erittäin tunnettu ja kulttuuririkas esimerkki on New York, joka on ollut ensimmäisiä maita, jossa loft-asunnot tulivat tunnetuksi. New Yorkin teollisuusrakennusten joukkoon muuttaa jatkuvasti uusia huippuhoteleita, asuntoja sekä liiketaloja. Vanhoihin tehdasrakennuksiin avataan muotiliikkeitä ja muun muassa erilaisia gallerioita. 10th Avenuella entiseen Nabison keksitehtaaseen, jossa kehitettiin monille amerikkalaisille erittäin tunnettu Oreo Cookie, on tehty korttelin kokoinen kauppahalli nimeltään

Chelsey Market. Nykyään siinä toimii kymmenisen kaupungin hienointa ruoka-kauppaa ja ravintolaa sekä ruokatukkuja. Ruokapuolen lisäksi hallista löytyy tilaa myös tietotekniikkayritykselle, mainostoimistoille ja muun muassa ruokaohjelmia lähettävä televisiokanavalle. (Saksa, M. 17.2.2012)

Tallinnassa sijaitseva Rottermannin kortteli on vuonna 1829 perustettua teollisuusaluetta. Alun perin Christian Abraham Rotermann avasi siihen rakennustarpeita myyvän torin, jonne vuosien mittaan avattiin tavaratalo sekä rakennettiin muun muassa saha, kehräämö ja viinanpolttimo. 1900-luvulla alue toimi Tallinnan tärkeimpänä teollisuuskeskuksena, mutta vähitellen sen toiminta lopetettiin Venäjän vallan niin määrätessä. Viron itsenäistyessä vuonna 1991 Rottermannin aluetta haluttiin mahdollisimman nopeasti uudistaa, jolloin sinne perustettiin muun muassa Rottermannin keskus, joka toimii ostos- ja kulttuurialueena. Korttelista löytyy muun muassa myös hotelleja, ravintoloita, Viron arkkitehtuurimuseo sekä erilaisia näyttelyitä. (Tallinnan arkkitehtuuri, 9.4.2012)

Myös muualla maailmalla on tehdasrakennuksia otettu uudelleen käyttöön sijoittamalla niihin erilaisia tiloja. Ruotsissa on vanhoihin tehtaisiin vaihtoehtoisesti tullut muun muassa arkkitehtitoimistoja, arkkitehtikouluja, arkistoja, ateljeita, huutokauppa-kamareita, pankkeja, kirjastoja, elokuvateattereita, asuntoja, liikkeitä, porsiseuroja, tanssikouluja, vapaa-ajankeskuksia, kansankorkeakouluja, hotelleja, lukioita, korkeakouluja, teollisuusmuseoita, kunnallishallinnontiloja, konferenssikeskuksia, toimistoja, taidekeskuksia, lääninoikeus-taloja, museoita, pysäköintitaloja, raatihuoneita, ravintoloita, kauppahalleja, teattereita, näyttelytiloja sekä äänitysstudioita, kunnanvaltuustotiloja, vanhainkoteja ja linja-autoasemia. (Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: 85.)

5 HYLÄTYLLE TEHTAALLE UUSI ELÄMÄ – OMA NÄKÖKULMA

5.1 Vanhasta uutta

Hylättyjen tehtaiden henkinherättämishanke, esittelemme neljälle toimintansa lopettaneelle tehtaalle uudiskäyttömahdollisuudet. Satakunnassa sijaitseva Porin puuvilla-tehdas, tarkemmin sanottuna tehtaan rakennus: tehdas P, on hylätty 1990-luvulla. Porissa puuvillan tuotanto loppui vuonna 1984 ja sen tiloissa toimii nykypäivänä Porin yliopistokeskus, sekä lukuisia muita yrityksiä. Osa tehdasrakennuksista on kuitenkin

edelleen autoita. Punatiilinen tehdas P on erinomaisessa kunnossa, sen suuret valoa ja tyhjyyttä huokuvat salit kutsuvat luokseen miettimään uutta tarkoitusta. Tehdas on jätetty erinomaiseen kuntoon, turhat tavarat on viety pois ja jäljelle on jäänyt yksinäiset salit (liite 5). Tehdasalue sijaitsee keskeisellä paikalla Porin keskustan tuntumassa ja sen vuoksi uudelleenkäyttömahdollisuuksia on lukuisia, kuitenkin vanhaan teollisuusalueeseen on laitettu jo melkein kaikki mahdollinen muun muassa arkistopalveluita, teollisuuden toimijoita, toimistoja, liikunta- ja vapaa-aikatoimintaa sekä terveystalveja. (Porin puuvilla, 2012; Aikamatka, 2012.)

Puuvillatehdas on oiva esimerkki kuinka teollisen toiminnan jättämiä tyhjiä rakennuksia voidaan uudelleen käyttää. Ottaen huomioon yliopiston kiinteän sijainnin, tyhjästä teollisuusrakennuksesta voisi muokata tarpeellisia asuntoja niin opiskelijoille kuin muulle väestölle. Tehtaaseen toteutettavien asuntojen arvoa nostaa loft-asuntojen vähäinen määrä ja keskeisellä paikalla ne ovat hyvin haluttuja. Teollisuusrakennus on valtavan kokoinen ja siitä löytyy erityyppisiä saleja. Osaan saleja voisi hyvinkin tehdä varasto tilaa asukkaiden käyttöön sekä ulkopuolisille vuokrattavaksi, myös haluttuja autopaikkoja sijoitettua saisi alimpaan kerrokseen. Ratkaisu olisi käytännöllinen ja hyvin tavallinen. Harkinnassani kuitenkin on, olisiko ratkaisu tehtaalle arvolle sopiva?

Toisena mainiona uudelleenkäyttömahdollisuutena tehtaalle voisi olla musiikkikeskus, teollisuusrakennuksen koon puolesta samaan rakennukseen saisi sujutettua muusikin ystäville kaiken tarpeellisen. Tilaa jakamalla ja äänieristämällä rakennukseen saisi istutettua äänitysstudioita, musiikkikaupan, levykirjaston, radioaseman, diskon ja musiikkikoulun, esimerkiksi DJ akatemian, joka olisi ainoa laatuaan Suomessa. Yläkerroksen suuriin saleihin saisi mahtavan esiintymispaikan isoine lavoineen ja huikkeine äänentoistoineen, jossa järjestettäisiin keikkoja Helsingin Kaapelitehtaan tai Jyväskylän Lutakon tyyliin. Alempaan kerrokseen tulisi esimerkiksi trenikämppä ja ammattilaisille äänitysstudioita sekä muuta pienempää liiketilaa. Tämän tyylistä keskusta Suomesta ei vielä löydy, mittakaavaltaan Pori on tarpeeksi iso kaupunki, jotta keskukselle olisi tarvetta. Ratkaisu olisi kulttuurillisesti tyydyttävä ja siitä olisi iloa suuremmalle yleisölle kuin asuintiloista.

Tekstissä aiemminkin esiin nostettu, kulttuurihistoriallisesti arvokas, vuonna 1972 valmistunut Kymintehdas Kuusankoskella lopetti toimintansa vuonna 2005. Tehtaalle ei ole löytynyt vielä uutta käyttötarkoitusta, vaikka suunnitelmia on tehty. Kyminteh-

das sijaitsee Kuusankosken keskustan tuntumassa sekä lyhyen matkan päässä varsinaisesta Kouvolan kaupungista. Taiteilijat ovat kaavailleet vanhan tehtaan paperisaleihin kulttuurikeskusta ja pienien tapahtumien järjestyspaikkaa. Tehdas kokonaisuudessaan on uusiokäytössä vaikea kohde valtavan koon, sisällä olevan koneiston ja sijaintinsa kannalta. Kuusankoskella ei tule olemaan resursseja kunnostaa teollisuuslaitosta kokonaisuudessaan uuteen käyttötarkoitukseen ja epätodennäköistä on yksityisen henkilön ostaa ja kunnostaa tehdas omalla rahoituksella. Osittaiset käyttötarkoituksen muutokset ovat ajankohtainen ja toteutettavissa oleva haave. Kymintehdas on hyväkuntoinen ja näyttävä rakennus, johon pystyisi sovittamaan monta uudiskäyttömahdollisuutta, idealla leikitelläksemme kuitenkin mielessä pitäen tehtaan sijainti pienellä paikkakunnalla.

Kymintehdas olisi erinomainen kohde taidemuseona ja näyttelytilana, huomioon ottaen Kouvolan kaupungin museon tilat, olisi tässä erinomainen ratkaisu tilaongelmiin ja näyttelytilojen vajaavaisuuteen. Samalla tila toimisi museokävijälle rikkaampana elämyksenä astella ihastelemaan taidetta vanhaan tehdasmiljööhön, joka olisi esimerkiksi osittain museoitu, jo pelkästään se saattaisi houkutella museoon ihmisiä kauempaakin (liite 6). Tehdas toimisi paperisaleineen myös todella hyvin nuorisokeskuksena, nuorisotiloineen ja treenikämpineen. Kuusankosken nuorisotilojen tilannetta sen suuremmin tuntematta, mutta kuitenkin itse pieneltä paikkakunnalta tulevana, voisi kuvitella nuorison tarvitsevan lisää tiloja harrastuksille. Samalla se voisi toimia esimerkiksi tanssi- ja urheilusalina. Toisaalta ikääntyvä väestö tarvitsee lisää vanhain- ja hoitokoteja, jossa voisi piillä yksi erinomainen kunnostusmahdollisuus, samalla alueelle saataisiin rutkasti töitä hoiva-alalle. Hyvän kunnon vuoksi olisi suoranaista haaskausta jättää tehdas tyhjilleen ilman kunnostusta, suuret ja valoivat salit houkuttelevat keksimään uusia käyttötarkoituksia Kymintehtaalle. Omissa toiveissani on ajatusten muuttaminen teoksi.

Lassilan vaneritehdas Satakunnassa toimi vuoteen 1928 saakka, tehdas hylättiin kuitenkin vasta lopullisesti 1960-luvulla. Vaneritehdas sijaitsee Noormarkussa, noin 20 minuutin ajomatkan päässä Porista, hyvien tieyhteyksien varrella. Tehtaan erikoinen arkkitehtuuri ja maanläheisyys herätti minussa valtavan kiinnostuksen rakennusta kohtaan. Pitkään hylättynä ollut rakennus on päässyt huonoon kuntoon kosteuden tehdesä tuhojaan. Seinät ovat homeen ja kasvuston peittämät, sekä rakennukseen sisälle tullut vesi on lattialla seistessään haurastuttanut rakennetta ja muuttanut kaiken vihreäk-

si. Tehtaan kunnan vuoksi uusiokäytössä jouduttaisiin suuriin ponnistuksiin, jotta tehtaasta saataisiin ihmisille terveellinen tila. Tehtaassa on kuitenkin uskomattoman paljon potentiaalia ja siitä saisi todella arvokkaan historian havinaa pursuavan uniikin kohteen.

Vaneritehdas olisi esimerkiksi erinomainen ateljee, hienot maisemat veden äärellä ja tarinoita huokuva vanha tehdasmiljöö, voiko kuvitellakaan mahtavampaa ja innottavampaa luomisympäristöä! Tehtaan ylväät holvikaaret sekä luonnonkivipinta tuovat aivan omanlaisensa tunnelman kellarimaiseen rakennukseen, vaihtamalla rakennuksen suuriin oviaukkoihin ikkunat sekä seiniin aukkoja puhkomalla tilaan saadaan kauniisti lisää luonnonvaloa (liite 7).

Vaneritehtaasta saisi myös erinomaisen kodin, henkilökohtaisesti suurena Grand Design –TV -ohjelman ystävänä, aloin ajatuksissani suunnittelemaan tehtaasta omaleimaista ja perinteistä kaavaa rikkovaa unelmien kotia. Tehtaan sisätiloissa ei ole vai yksi iso sali, vaan jaottelu on tehty erilaisiin ja erimallisiin osiin, holvikaarien rikkoessa tilaa kauniisti. Tunnelmallisella valaistuksella ja poikkeavilla ratkaisuilla tehdas pääsisi uuteen loistonsa. Tehtävää rakennuksessa riittää, mutta jos tehdas on pelastettavissa, kannattaisi ehdottomasti erikoiselle vaneritehtaalle suoda uusi elämä.

Hirvivaaran kylässä Mäntsälän keskustaajaman eteläpuolella, sijaitsee vuonna 1873 rakennettu Hirvihaaran tulitikkutehdas. Tulitikkutehdas oli aikoinaan menestyvä yritys, joka kuitenkin jäi autioksi 1980-luvulla. Hirvihaaran tulitikkutehdas sijaitsee hyvien liikenneyhteyksien äärellä, 4-tien varrella 50 minuutin ajomatkan päässä Helsingistä. Tehdas on ollut autiona kolme vuosikymmentä ja se näkyy. Rapistuneet seinät, rikkiinäiset ikkunat ja osittain puuttuvat katot ovat saattaneet rakennuksen säiden armoille. Unohdettu tulitikkutehdas on päällisin puolin karmeassa kunnossa, graffitien tuhrimat seinät, lahonneet ikkunan pienat, irronneet laastit, hilseilevät maalit ja muovit ikkunoissa kertovat tehtaan arvostuksesta - tai sen puutteesta.

Kuitenkin nyt 2010-luvulla tehdas muistetaan taas, tehtaasta kaupataan amerikkalaisen mallin mukaisia loft-asuntoja, toiveissa on ostajien löytäminen. Tehtaan kunto saattaa säikäyttää monet loft-asunnosta haaveilevat, mutta toisaalta antaa lisää mahdollisuuksia vapaaseen toteuttamiseen. Itseäni mietityttää, onko tehtaan sijainti kuitenkaan oivallinen loft-asunnolle? Olen oppinut mieltämään loft-asunnot kaupunkiin, maalla en henkilökohtaisesti kaipaisi seinänaapuria. Hirvihaara on kuitenkin kasvava kunta,

muuttoliikenne tuo Helsingistä muun muassa lapsiperheitä, joten ajan saatossa Hirvihaaran tilitukkutehdas saattaa hyvinkin olla keskeisellä paikalla. Yksi asia on kuitenkin varma, Hirvihaaran tilitukkutehdas on hyvällä paikalla solisevan puron rannassa luonnon helmassa, se on erinomainen paikka asua.

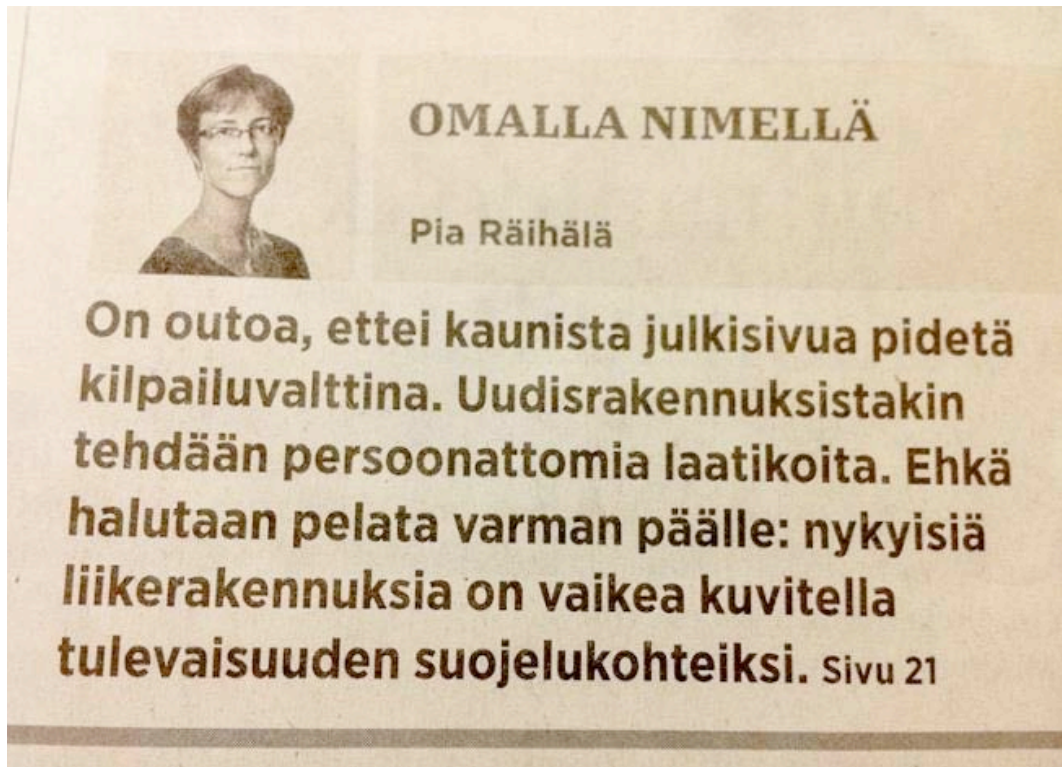
Tehtaan syrjäinen sijainti rajaa siltä pois paljon potentiaalisia uusiokäyttömahdollisuuksia. Tehtaan muuttaminen asunnoiksi on mielestäni hyvä idea. Se tuo tehtaalle uuden elämän kaikkien näiden vuosien jälkeen, sekä säästää samalla sen mikä on tehtaasta säästettävissä, ulkokuoren (liite 8). Mieleeni tuli paikan olevan myös täydellinen mielenterveyspotilaiden hoitolaitos tai vieroituskliniikka. Tehtaan suuret tilat ja rauhallinen ympäristö sopisi erinomaisesti hoivatyöhön, samalla tuoden lisää työpaikkoja alueelle. Niin tai näin, kuka tehtaan vastuulleen ottaa, saa melkoisen urakan ennen kun voi nauttia takuu varmasti upeasta lopputuloksesta.

Teksti: Henna Välipakka

5.2 Uusi käyttötarkoitus mielessä - Kansalaiset HOI!

Useat ovat varmasti huomanneet, miten monet päivittäisestä elämästä tutut ympäristöt ovat päässeet kokemaan käyttötarkoituksen muutoksen. Hyvä esimerkki tällaisesta on muun muassa kaikille tuttu Kaapelitehdas Helsingissä, jossa on paljon erilaista kulttuuritoimintaa. Entisessä Paragon-hallissa on nykyään urheilu-toimintaa Liikuntaviraston vuokrattua se vuonna 1996 (Väisänen, P. 2002; 97). Vanhoissa teollisuusrakennuksissa on ollut yleistä järjestää tilaa vaativaa toimintaa, kuten muun muassa kirpputoreja, markkinoita sekä festivaaleja jo vuosia. Esimerkiksi yksi tunnetuimmista kesän juhlista Suvilahdessa on vuosittain järjestettävä Flow-festivaali. Median avulla on kansan tietouteen tullut myös tehtaissa järjestettävät muotinäytökset sekä erilaiset kilpailuareenat. Muita hyviä esimerkkejä rakennusten suojelusta sekä arkkitehtuurista löytyy myös muun muassa ohjelmista: 'Suojele minua!' ja 'Grand Design'. Käyttötarkoituksia löytyy siis mitä erilaisimpia (liite 9) ja media on hyvä keino saada niistä lisää tietoa. Mahdollisuuksia tuoda aihetta enemmän ihmisten tietouteen olisi esimerkiksi järjestämällä kyselyitä erilaisten ikäryhmien edustajilta tai vaikka kilpailujen avulla. Mitä keksittäisiinkään, jos lapsilta kysyttäisiin, mitä he rakentaisivat tyhjiin ja isoon halliin? Heillä ei ainakaan olisi mielikuvituksen puutetta.

Tein pienen tiedustelukierroksen tuttavapiirissäni ja sain yllättävän erilaisia vastauksia. Ensimmäisenä kaikille tuli mieleen teollisuusrakennuksen uudelleen käytöstä tehtaiden jyrkevä ja ruma olemus. Harvat pitivät niitä arvokkaana. Teollisuusrakennuksiin kuulemma sopivat parhaiten nuorison ajanviettopaikat, missä pystyy ”hengaillemaan” ja riehumaan vapaasti. Muita ehdotuksia taas olivat parkkihallit sekä urheiluhallit. Nämä ehdotukset olivat kaikki tehdasmiljöiden arvoa vähätteleviä. Onhan se totta, että rumiakin tehdasrakennuksia ja -alueita löytyy ympäri Suomea, mutta se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki mikä on rumaa, täytyy purkaa. Vähäisen tietämyksen ja mielenkiinnon puutteen takia ei kannata unohtaa rakennuksen oman identiteetin arvoa tai sen historiaa. Yksi mielipiteistä oli myös, että rakennukseen, joka ei ole ulkopuolelta viehättävän näköinen, ei myöskään ole sisään kutsuva. Pitäisi siis panostaa enemmän rakennuksen näyttävyyteen, kuten Pia Räihälä on sanonut (Kuva 20).

Kuva 20. Leike lehtiartikkelista (Kauppalehti 7.4.12).

Selailemalla erilaisia Internet-sivuja pystyy saamaan paljon ideoita siitä, millaisia ratkaisuja on löydetty näiden niin sanotusti rumien rakennusten ulkonäön parantamiseksi. Eniten huomioni kiinnittyi kasvustoon peitettyihin teollisuusalueisiin. Suomalaiset tunnetusti arvostavat luontoa ja ihannoivat sen vehreyttä, jolloin tehdasrakennuksien ympärille istutetut kasvipuutarhat voisivat olla Suomessakin monelle mieluisin ratkai-

su piristämään betonikaupunkejamme (liite 10). Istutuksia voisi olla enemmän myös rakennusten eri tasoilla, parvekkeilla tai jopa rakennusten katoilla. Ihmiset haluavat olla lähempänä luontoa ja syleillä sitä, jolloin yleisenä ratkaisuna ovat toimineet myös erilaiset lasiseinät ja suuret ikkunat. Vihreät arvot, luomutuotteiden arvostus sekä ekologisuuden arvostus näkyvät myös World Design Capital Helsinki 2012 -aikana. Eri-tyisesti kesällä tulee varmasti olemaan esillä paljon erilaisia luomuksia ympäri Helsinkiä. Tehdasrakennuksiin tuo myös lisää vaikuttavuutta sellaiset ratkaisut, joissa mitään sanomattomien tehtaiden kylkeen on rakennettu erilaisia esimerkiksi lasisia tai metallisia rakennelmia. Yhdistämällä uutta vanhaan arkkitehtuuriin, voidaan rakennuksesta tehdä ihan uudenlainen kokonaisuus, jossa samalla säilyisi vanha rakennuskanta sekä sen historia (liite 11). Käyttötarkoituksen valinta teollisuus- ja varastorakennukselle kappaleessa käytiin läpi, miten isoon halliin tai tehtaaseen voi saada lisävaloa rakentamalla siihen lasikatto sekä valopiha. Rakentamalla lasikatosta esimerkiksi pyramidimainen rakennelma, toisi se siten näyttävyyttä rakennuksen sisä- sekä ulkopuolelle. Ruman tehtaan saaminen kauniiksi, ei kuitenkaan aina vaadi mitään erikoisia rakennelmia. Helppo ja mahdollisesti kansalaisten mielenkiintoa herättävä tapa olisi muun muassa järjestää kilpailu kauneimmasta seinämaalauksen suunnitelmasta. Tämä olisi hieno tapa myös yhdistää nuorisoa, taiteilijoita sekä muita aiheesta kiinnostuneita.

Radikaalien muutosten yhteydessä rakennuksen oma arvo usein jää toiselle sijalle. Kaikki edellä mainitut ratkaisut on tehty rakennuksille, jotka eivät ole kulttuurihistoriallisen arvon saaneita. Rakennusten suojelusta on pidettävä kiinni, ettei kaikkea tuhota uuden arkkitehtuurin edeltä pois. Vanhojen teollisuusrakennusten käyttötarkoituksen muutoksia voidaan myös tehdä pilaamatta rakennuksen alkuperäistä arvoa. Rakennushankkeissa pystytään käyttämään jo valmiina olevaa materiaalia hyväksi, tehtaakun ovat usein rakennettuja muun muassa tiilestä. Uusien materiaalien valinnassa voidaan myös panostaa siihen, että se olisi mahdollisimman samankaltaista kuin korjattavan rakennuksen aika-kaudella oli. Kun oma tietous ei riitä tällaisissa rakennusprojekteissa, voi siitä tiedustella lisää muun muassa Museovirastolta. Kaikki rakennuksille tehtävät korjaukset on siis suunniteltava sen mukaan, kuinka paljon arvoa rakennukselta löytyy jo ennestään, muun muassa Arvot -kappaleessa käydään läpi erilaisia arvoja. Ennen vanhaan rakennukset rakennettiin tiettyä käyttötarkoitusta varten, kun viime vuosikymmenten aikana on rakennettu vain isoja halleja, joista sitten on tehty esimer-

kiksi painotaloja. Rakennuksen historia määrittelee rakennuksen: se määrittelee sen, että tarvitseeko sitä suojella.

Suojelusta kiinnostuneille arjen sankareille voi suositella vaikuttamista suojelun toimintaan yksittäisenä kansalaisena tai jonkun yhdistyksen kautta (Rakennusperintö, 10.4.2012). Suojeltavia rakennuksia löytyy ympäri Suomea ja kansalaisten avustuksella varmasti tärkeimmät rakennukset saadaan suojeltua. Kun halutaan säilyttää rakennusten ominaispiirteitä, on korjaukseen myös mahdollista hakea avustusta. Taloudellista tukea voi saada myös peruskorjauksiin tai muutostöihin (Rakennusperintö, 10.4.2012). Korjauksia suunniteltaessa voi työhön palkata ammattilaisen tai opetella työstä, sen vaiheista materiaaleihin, ja tehdä kaiken itse. Aiheesta löytyy paljon tietoa kirjallisuudesta sekä Internetistä.

Teksti: Erika Muur

6 YHTEENVETO

Aihetta valitessamme teollisuusrakennusten uudelleenkäytön tutkiminen tuntui luontevalta aiheelta ja se kiehtoi meitä hyvin paljon. Teollisuusrakennusten autioituminen ja niiden uudelleen käyttö, erityisesti keskuksissa on rakennusteollisuuden tulevaisuutta. Viimeisen vuosisadan aikana on rakennettu niin paljon uutta, että yhä useampi ihminen on alkanut arvostaa vanhaa rakennuskantaa ja sen uudelleen hyödyntämistä, niin kulttuurikäytössä kuin myös asuinkäytössä. Erityisesti loft-asunnoista on tullut erittäin haluttua niiden erikoisten, avariiden ja korkeiden huoneidensa ansiosta.

Kun aloitimme tämän työn tekemisen, emme tienneet teollistumisen historiasta juuri mitään. Meille tuli yllätyksenä kuinka suuressa roolissa teollisuus todellisuudessa on Suomelle ja suomalaisuudelle. Oli todella mielenkiintoista tutkia ja vähitellen hahmottaa ja ymmärtää tapahtumien yhteyksiä paremmin sekä niiden merkityksiä tulevaisuuteen. Työtä tehdessä meille selvisi monta asiaa ja arvostus teollisuutta sekä Helsingin vanhaa rakennuskantaa kohtaan kasvoi huomattavasti. Tutkimuksen tekeminen toi uusia ulottuvuuksia asioihin ja mahdollisti näkökulmien laajentumisen. Tehdasrakennusten elinkaari ei olekaan niin mustavalkoista, kuin olemme kuvitelleet. Teollisuuden tilanne Suomessa ei näytä kovin valoisaalta, ja jos haluamme säilyttää maineemme laadukkaana teollisuusmaana, on asioiden muututtava. Teollisuuden vieminen halpatuo-

tantomaihin ei ole ratkaisu maamme ongelmiin, päinvastoin, se tuo niitä lisää. Raha-keskeinen yhteiskunta on ajanut itsensä ahdinkoon.

Opinnäytetyön tekovaiheessa emme osanneet hahmottaa työtä missään vaiheessa kokonaisuutena. Vasta kun huomasimme ajan loppuvan kesken, aloimme huomata, ettei tätä opinnäytetyötä saisi mitenkään vastaamaan suunnitelmiamme. Suurimpana ongelmana meillä oli työn laajuuden rajaaminen ja hahmottaminen, suunnitelmissa olisi myös voinut olla enemmän pohdintaa mukana. Olisi ollut hienoa päästä käymään tehtailta ja tutustua työhön konkreettisemmin, mutta nyt työ jäi hyvin teoreettiseksi. Joka tapauksessa opinnäytetyömme on mielestämme saavutus, se on ytimekäs paketti teollisuuden historiasta aina suojeluun saakka. Olemme koonneet työmme lainopillisista seikoista valtakunnallisesti arvostettuihin teollisuusympäristöihin sekä katsoneet toimintansa lopettaneita tehtaita eri näkökulmista leikitellen ajatuksella, mitä kaikkea niistä voisikaan vielä tulla.

Alkuperäiseen suunnitelmaamme kuului, että olisimme tehneet liitteeksi pienen dokumentoinnin ja inventoinnin lakkautetusta tehtaasta. Vaikka saimme sähköpostikyselyymme paljon hyviä vastauksia ja ehdotuksia kohteista, joista sen olisi voinut tehdä, valitettavasti meillä ei riittänyt enää aikaa niiden suorittamiseen. Meidän onneksi kirjoista löytyi hyvin paljon tietoa, mutta kerromme ehkä vähän liiankin laajasti eri tietolähteistä saadusta tiedosta. Jälkikäteen mietittynä olisi ollut arvokkaampaa keskittää tutkimus johonkin, mistä on vähän tietoa kirjoissa ja jota varten olisi voinut hyödyntää esimerkiksi haastattelumateriaalia. Haastatteluille ei siis näin laajassa tutkimuksessa ollut tarvetta. Huomasimme kuitenkin, että aihe sai paljon mielenkiintoa aikaiseksi alan asiantuntijoilta, jotka innokkaasti ehdottivat erilaisia projekteja ja kertoivat muista asiantuntijoista, joilla olisi projekteja tarjolla. Aiheita siis löytyisi myös muille tehtaiden historiasta ja niiden tulevaisuudesta kiinnostuneille.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Edgren, T. Manninen, M. Ukkonen, J. 2003: Suomen historian käsikirja. Porvoo: WSOY.

Helamaa, E. & Lahtinen, R. 1988: Vanhojen teollisuusrakennusten uusi käyttö. Osaraportti tutkimuksessa: Teollisuustilan uskäytön kehittäminen kaupunkien keskuksissa. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu. Arkkitehtuurin osasto.

Hokkanen, J. Kautto M. 1991: Teollisuuden ympäristövaikutukset ja kaavoitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Ilkkala, M-L. & Joutsalmi, S. 2010: Museoviraston rakennushistorian osaston Aikakausikirja 3. Helsinki: Museovirasto.

Ilkkala, M-L. & Knapas, M, T. 2006: Museoviraston rakennushistorian osaston Aikakausikirja 1. Helsinki: Museovirasto.

Kallio, V. 1990: Kymmin historia 2. Helsinki: WSOY.

Knapas, M. 1971: Kymenlaakson kulttuurihistorialliset suojelukohteet. Karhula: Karhulan kirjapaino Oy.

Kuusiniemi, K. Ekroos, A. Kumpula, A & Vihervuori, P. 2001: Ympäristöoikeus. Oikeuden perusteokset. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Lounatvuori, I. Putkonen L. 2001: Rakennusperintömme kulttuurihistorian lukukirja. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Malm, J. Muujärvi, O. 1988: Tehdaskaupunki järvimaisemassa. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu.

Manninen, A. 2005: Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä. Hämeenlinna: Karisto.

Markkula, T. 1986: Korjausrakentamisen perusteet. Teknillinen korkeakoulu. Täydennyskoulutuskeskus. Otaniemi: Katakaoffset Oy.

Mattinen, M. 1985: Teollisuusympäristöt. Teollisuusympäristöjen dokumentointi, tutkimus ja suojelu Suomessa. Helsinki: Työväenperinne-arbetartradition.

Museovirasto. 2011: Asiasta toiseen, kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Putkonen, L. 1988: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Rakennussuojelukomitean mietintö. Komiteamietintö 1974:80. 1974: Helsinki. Valtion painatuskeskus.

Seppänen, L. 1999: Sotien jälkeinen teollisuusrakentaminen Suomessa. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

Sisäasiainministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, kaavoitusohjeita 2/1977. 1978: Rakennuksen säilyttäminen kaavoituksessa ja rakentamisessa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Tuppurainen, Y. & Karvinen-Jussilainen, A. 1984: Vanha rakennus uusi käyttö. Helsinki: Kaupunkiliitto.

Väisänen, P. 2002: Rakennusten käyttötarkoituksen muutos – Viisi korjaushanketta arkkitehdin näkökulmasta. Lisensiaatintyö. Espoo: Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia, Rakennusoppi.

Ympäristöministeriö. 1997: Asumisen ekokirjo. Tampere: Rakennustieto Oy.

Ympäristöministeriö. 2011: Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Ympäristöministeriö. 2004: Rakennusperinnön tulevaisuus. Tampere: Rakennustieto Oy.

Elektroniset lähteet

Aikamatka. Blogi. Saatavissa: <http://www.aikamatka.net> [Viitattu: 4.4.2012]

Anjala. Museovirasto. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1475 [Viitattu: 20.2.2012]

Anjalan kulunvalvonta. Stora Enso. Saatavissa: <http://www.finn->

[id.fi/sites/default/files/Stora_Enson_RFID.pdf](http://www.finn-id.fi/sites/default/files/Stora_Enson_RFID.pdf) [Viitattu: 20.2.2012]

Finnica. Kymenlaakson maakunta. Saatavissa:

<http://www.finnicakymenlaakso.fi/artikkeli.php?id=5> [Viitattu: 7.2.2012]

Helsingin kaupunginhallituksen ehdotukset kaupunginvaltuustolle. Esityslistan alkuosa nro 1/19.1.2011. Saatavissa:

<http://www.hel2.fi/paatoksenteko/khs/kvstoA/01alku11.html>. [Viitattu 31.3.2012]

Hovinsaari. Museovirasto. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1481 [Viitattu: 8.2.2012]

Hämeenlinnan vanha panimo. Historia. Saatavissa: <http://www.vanhapanimo.com>. [Viitattu 9.4.2012]

Karhula. Karhulan teollisuus. Saatavissa: <http://www.karhulanteollistuminen.fi/> [Viitattu: 8.2.2012]

Karhulan teollisuuspuisto. Museovirasto. Saatavissa:

http://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1279 [Viitattu: 8.2.2012]

Kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsingin kaupunki. 2010. Vallila, Kortteli 534, tontit 11, 12 JA 13. Rakentamistapaohje ja valaistusperiaatteet. Saatavissa:

http://www.hel2.fi/ksv/julkaisut/aos_2011-5.pdf. [Viitattu 31.3.2012]

Kaupunkisuunnitteluvirasto. Helsinki suunnittelee 2010/1. Ullakolle. Edita Prima Oy 2010. Saatavissa: http://www.hel2.fi/ksv/julkaisut/esitteet/esite_2010-1.pdf. [Viitattu 10.3.2012]

Kiinteistömaailma Mäntsälä. Asunnon välitys. Saatavissa: <http://www.kiinteistomaailma.fi/230227>. [Viitattu 30.3.2012]

Korkeakoski. Museovirasto. Saatavissa: http://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1279 [Viitattu: 8.2.2012]

Kulttuuriympäristöt. Museovirasto. Saatavissa: <http://www.nba.fi/fi/File/874/vat-palaute-kymenlaakso.pdf> [Viitattu: 8.2.2012]

Kymenlaakso. Talous & tekniikka. Saatavissa: <http://www.tekniikkatalous.fi/metsa/kotkassa+tekee+paperia+nyt+kotka+mills/a486093> [Viitattu: 10.2.2012]

Kymenlaakson Liitto. Uutiskirje 7/2011. Saatavissa: <http://services.kymenlaakso.fi/www/DimDocumentDownload?action=show&id=5107&fileId=10752> [Viitattu: 5.4.2012]

Kymenlaakson työttömyys. Kymenlaakson sanomat. Saatavissa: <http://www.kouvolansanomat.fi/Mielipide---Sana-on-va-paa/2012/03/29/Kymenlaakson+työttömyys+tarvitsee+erityistoimia/2012213152656/69> [Viitattu: 5.4.2012]

Kymijoki. Kymijoen tilan kehitys, tutkija Anttila- Huittinen. Saatavissa: http://www.kymijoenvesijaymparisto.fi/kymijoki1980_2001.htm [Viitattu: 6.3.2012]

Kymintehdas. Museovirasto. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=3998 [Viitattu: 16.2.2012]

Merisalo, T. 2001. Rakennussuojelu on rankkaa työtä. Kolumni. Sofia, Helsingin kaupunginmuseon asiakaslehti 2/2001. Saatavissa: http://www.hel.fi/static/hkm/sofialehdet/Sofia2001_2.pdf. [Viitattu 19.2.2012]

Meriläinen, M. 2011. Loft-asuminen ja Sky Loft –projekti. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Saatavissa: publications.theseus.fi/handle/10024/28397. [Viitattu 11.2.2012]

Metso, J. 2011. Tornin Käpylästä tarjolla pilkkahintaan. Artikkel. Vartti. Saatavissa: http://omakaupunki.hs.fi/paakaupunkiseutu/uutiset/torni_kapylasta_tarjolla_pilkkahintaan/. [Viitattu 2.4.2012]

Museovirasto restauroi: Teollisuuskohteet. Museovirasto. Rakennushistorian osasto. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/teollisuuskohteita.htm>. [Viitattu 19.2.2012]

Museovirasto, Rakennusten suojelu. Päivitetty 14.12.2011. Saatavissa: <http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/suojelu>. [Viitattu 17.2.2012]

Museovirasto. Tiedon tuotanto. Päivitetty 14.12.2011. Saatavissa: http://www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennusperinto/tiedon_tuotanto. [Viitattu 27.2.2012]

Myllykoski. Museovirasto. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1479 [Viitattu: 16.2.2012]

Myllykoski YT-neuvottelut. Helsingin sanomat. Saatavissa: <http://www.uusisuomi.fi/raha/115303-yt-pommi-upm-lopettaa-myllykosken-tehtaan> [Viitattu: 16.2.2012]

Mäntsälä-lehti, arkisto. 2009. Hirvihaaran tulitikkutehtaan raunioille sittenkin asuntoja. Mäntsälä-lehti. Päivitetty 4.3.2011. Saatavissa: <http://www.mantsalalehti.fi/artikkeli/41596-hirvihaaran-tulitikkutehtaan-raunioille-sittenkin-asuntoja>. [Viitattu 30.3.2012]

Mäntsälä-lehti, paikalliset. 2010. Tändsticksfabrikista on vihdoinkin tulossa koti. Maankäyttölautakunta myönsi rakennusluvan tulitikkutehtaan asunnoille. Mäntsälä-lehti. Päivitetty 8.11.2010. Saatavissa: <http://www.mantsalalehti.fi/artikkeli/4600-tandsticksfabrikista-on-vihdoinkin-tulossa-koti-maankayttolautakunta-myonsi-rakennusluva>. [Viitattu 30.3.2012]

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavissa:

http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/maailmanperinto/?lang=fi. [Viitattu 2.4.2012]

Pessi, J. 2003. Hirvihaaran tulitikkutehdas. Comenius. Saatavissa:

http://www.peda.net/verkkolehti/mantsala/muut/comeniusehn?m=content&a_id=9. [Viitattu 30.3.2012]

Mäntsälän kotiseutupolut. Mäntsälän seura. Gummerus kirjapaino Oy. Saatavissa:

http://www.mantsalaseura.fi/Kotiseutupolut_net.pdf. [Viitattu 30.3.2012]

Piuha. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Saatavissa: http://www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/HameenELY/Ajankohtaista/Julkaisut/Documents/PIUHA_1_1

1.5.pdf [Viitattu: 22.3.2012]

Porin puuvilla. RENOR. Saatavissa: <http://www.porinpuuvilla.net/> [Viitattu: 8.4.2012]

Rakennusperintö. Kaavoitus ja suojele. Saatavissa:

http://www.rakennusperinto.fi/Sailyttaminen/fi_FI/kaavoitusjasuojelu/ [Viitattu 10.4.2012]

Saksa, M. 2008. Ruokakävelyllä New Yorkissa. Artikkel. Helsingin Sanomat. Matka.

Saatavissa:

<http://www.hs.fi/matkailu/artikkeli/Ruokak%EF%BF%BDvelyll%EF%BF%BD+New+Yorkissa/HS20080112SI1ME01dnb>. [Viitattu 17.2.2012]

Salmela, M. 17.2.2006. Suomen ensimmäiset loft-asunnot rakennetaan Arabianrantaan. Helsingin sanomat. Asuminen. Saatavissa:

<http://www.hs.fi/asuminen/artikkeli/Suomen+ensimm%C3%A4iset++loft-asunnot+rakennetaan+Arabianrantaan/HS20060217SI1KA02vd8>. [Viitattu 16.2.2012]

Stora Enson Kotkan tehta. Museovirasto. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4520 [Viitattu: 10.2.2012]

Sunila. Museovirasto. Saatavissa:

http://www.kulturmiljo.fi/read/asp/rsv_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1280 [Viitattu: 15.2.2012]

Sunilan investointi. Kymensanomat. Saatavissa:

<http://www.kymensanomat.fi/Online/2012/01/03/Sunilaan+neljän+miljoonan+investointi/20121/4> [Viitattu: 15.2.2012]

Sunilan tehdas. Stora Enso. Saatavissa: <http://www.storaenso.com/about-us/mills/finland/sunilamill/Pages/Sunilantehdas.aspx> [Viitattu: 15.2.2012]

Sunilan tehtaan neuvottelut. Kauppalehti. Saatavissa:

<http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=2009/03/19567&ext=tlm> [Viitattu: 15.2.2012]

Suojele minua. Yle-ohjelmat. Saatavissa:

<http://teema.yle.fi/ohjelmat/juttuarkisto/suojele-minua-0> [Viitattu: 16.2.2012]

Suomen historia. TUL:n Savon piiri Ry. Saatavissa:

<http://www.tulsavo.fi/tarmo/kirja/1.htm> [Viitattu: 2.2.2012]

Suomen paperitehtaat. Metsäteollisuus. Saatavissa:

www.metsateollisuus.fi/tilastopalvelu2/.../a20Tuotantolaitokset.ppt [Viitattu: 19.3.2012]

Tallinnan arkkitehtuuri, Rottermannin kortteli. Saatavissa:

http://www.tourism.tallinn.ee/fin/fpage/nahtavyudet/arkkitehtuuri#!p_177086. [Viitattu 9.4.2012]

Teollisuuskaupungit. Rakennusperintö. Saatavissa:

http://www.rakennusperinto.fi/rakennusperintomme/artikkelit/fi_FI/Teollisuuskaupungit/ [Viitattu: 25.3.2012]

Teollisuusympäristöt. Rakennusperintö. Saatavissa:

http://www.rakennusperinto.fi/rakennusperintomme/rakennuksia_ja_ymparistoja/fi_FI/Teollisuusymparistot/ [Viitattu: 1.3.2012]

TICCIH. Konferenssit. Saatavissa: <http://www.mnactec.cat/ticcih/agenda.php>. [Viitattu 2.4.2012]

Tiedote. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: http://www.tem.fi/index.phtml?105033_m=104969&s=4760 [Viitattu: 10.2.2012]

UNESCO. World Heritage List. Fagus Factory in Alfeld. 2011. Saatavissa: <http://whc.unesco.org/en/list/1368>. [Viitattu 20.3.2012]

Uusi-Simola, M. 2008. Hirvihaaran kartanon puutarha. Hirvihaaran kartanon historia. Internet-Blogi. Saatavissa: <http://hirvihaara.blogspot.com/2011/04/tyot-aloitettu.html>. [Viitattu 30.3.2012]

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. Museovirasto. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_list.aspx [Viitattu 15.2.2012]

Verla. Museovirasto. Saatavissa:., 2012; Verlan historia, 2012.) http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1277 [Viitattu: 19.2.2012]

Verlan historia. Verlan museo. Saatavissa: <http://www.verla.fi/fi/museo/historia/arkkitehtuuri> [Viitattu: 19.2.2012]

Voikkaa. Museovirasto. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1281 [Viitattu: 20.2.2012]

Yle. Abitreenit. Saatavissa: http://abitreenit.yle.fi/treenaa/etalukio_historia [Viitattu: 15.3.2012]

Ympäristön jälkihoito. Yle-uutiset. Saatavissa: http://yle.fi/alueet/kymenlaakso/2011/11/tehtaan_lopettaminen_vaatii_myos_ympariston_jalkihoidon_3024961.html [Viitattu: 6.3.2012]

KUVA LUETTELO

Kuva 1. Kymenlaakso kuntaliitosten jälkeen vuonna 2012. Lähde: Seutukartta. Kymenlaakson kaupunkitutkimus 2012.

Kuva 2. Kotkassa vuosina 1871 - 1876 perustetut sahalaitokset. Lähde: Kallio, V. Kymin historia 2 1990.

Kuva 3. Karhulan kartonkitehtaan rakennuksia 1900-luvun alkupuolella. Lähde: Kallio, V. Kymin historia 2 1990.

Kuva 4. Alvar Aallon suunnittelema Sunilan asuinalue 1980-luvulla. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuva 5. Verlan teollisuusalue. Lähde: Verla. Opetusministeriö 2012. Kuvaaja: K. Lehtonen.

Kuva 6. Voikkaan tehdas 1980-luvulla. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988. Kuvaaja: P. O. Welin.

Kuva 7. Vuoden 1840 Fiskarsin konepajan valetut rautapylväät kannattavat tehtaan puista välipohjaa. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuva 8. Polonceau-kattotuolien rakenne. Lähde: Polonceau. TATA Steel 2012.

Kuva 9. Fagervikin rautaruukin restaurointisuunnitelman kankivasarapajan uusi vesikatto. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988. Luonnos: Merja Härö.

Kuva 10. Noormarkun Makkarakosken vanha vesisaha 1870-luvulta, piirurakennetta tukevat juurakot tekevät koko rakennuksesta joustavan. Vesipyörä on purettu jo vuosisadan alussa, mutta rakennus on raameineen ja höylineen parhaiten säilynyt vesisaha Suomessa. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuva 11. Alvar Aallon vuonna 1936 suunnittelema Sunilan selluloosatehdas. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988. Kuvaaja: P. O. Welin.

Kuva 12. Vuonna 1908 rakennettu kansallisromanttinen Panelian Osuusmeijeri. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuva 13. Helsingin keskustaa. Lähde: Ympäristöministeriö. Kulttuuriympäristö maantakaavoituksessa 28/2011. Kuvaaja: R. Lumiaro.

Kuva 14. Miehet purkutöissä 1960-luvun Helsingissä. Lähde: Manninen, A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 15. Vuoritalo, Käpylä, Helsinki. Kuvaaja: Hans Virtanen. Saatavuus: http://omakaupunki.hs.fi/paakaupunkiseutu/uutiset/torni_kapylasta_tarjolla_pilkkahintaan/ [30.3.2012]

Kuva 16. Käyttötarkoituksen muutoksen mahdollisuudet. Lähde: Vanhojen teollisuusrakennusten uusi käyttö, 1988.

Kuva 17. Käyttötarkoituksen muutos, pohjapiirros Kiinteistö Oy Kulmakatu 5 Lähde: Asumisen ekokirja 1997

Kuva 18. Hirvihaaran tulitikkutehdas ja Primulan tehdas. Esoteerinen maantiede ja periferiaterapia. Saatavuus: http://esoteerinenmaantiede.blogspot.com/2012_02_01_archive.html [Viitattu 30.3.2012]

Kuva 19. Primulan tehtaan purkutyöt. Esoteerinen maantiede ja periferiaterapia. Saatavissa: <http://esoteerinenmaantiede.blogspot.com/> [Viitattu 30.3.2012]

Kuva 20. Leike lehtiartikkelista Lähde: Kauppalehti 7.4.12

LIITTEIDEN KUVALUETTELOT:

LIITE 1. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusrakennukset Kymenlaaksossa:

Kuvat 1. Hovinsaaren sellutehdas. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: Mikko Bly; Kuvakotka. Kuva: Mari Hirsikallio; Pörssitieto. Lakanneet pörssiyhtiöt 2012.

Kuvat 2. Karhulan teollisuusympäristö. Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988; Pörssitieto. Lakanneet pörssiyhtiöt 2012.

Kuvat 3. Korkeakosken teollisuusympäristö. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: Mikko Bly; Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuvat 4. Stora Enson tehtaas. Lähde: Pörssitieto. Lakanneet pörssiyhtiöt 2012; Stora Enson konttori. Wiki 2012.

Kuvat 5. Sunilan tehtaas. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: Heikki Havas; Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

Kuvat 6. Anjalan paperitehdas ja Inkeröisen kartonkitehdas. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: SRM, MT Knapas.

Kuvat 7. Kymintehtaan teollisuusympäristö. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: H. Iffland; Aikamatka. Blogi 2009.

Kuvat 8. Myllykosken teollisuusympäristö. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: MV, Mikko Bly.

Kuvat 9. Verlan teollisuusympäristö. Lähde: Knapas, M. Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet 1984. Kuva: Veikko Talvi; Ahvenisto, I. Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle 2008.

Kuvat 10. Voikkaan tehtaas. Lähde: Kärhä, S. Pesu, U. Purmonen, M. Tehtaan tarina Koskenkuohuista laatupaperiin 1998.

LIITE 2. Arkkitehtuuri.

Lähde: Putkonen, L. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt 4/1988.

LIITE 3. Puretut tehtaات:

Kuva 1. Josef Stenbäck & K.G. Garhnin suunnittelema Westerlundin karamellitehdas.

Lähde: Manninen, A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 2. Sakari Halosen suunnittelema asuintalo. Lähde: Manninen, A. Puretut talot

100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 3. Theodor Höijerin, Waldemar Aspelin, Runar Finnilän, Hugo Harmian ja

Woldemar Beackmanin eri aikakausina suunnittelema Sokeritehdas. Lähde: Manninen,

A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 4. Eero Hyvämäen, Jukka Karhusen ja Risto Parkkisen suunnittelema Ooppera-

talo. Lähde: Manninen, A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 5. Theodor Höijerin suunnittelema Sinebrychoffin viinatislaamo. Lähde: Man-

nninen, A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 6. Kaj Saleniuksen suunnittelema Veikkauksen pääkonttori. Lähde: Manninen,

A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 7. Bertel Gripenbergin suunnittelema Hattutehdas. Lähde: Manninen, A. Puretut

talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

Kuva 8. Pertti Lajunen suunnittelema kuusikerroksisen asuintalo. Lähde: Manninen,

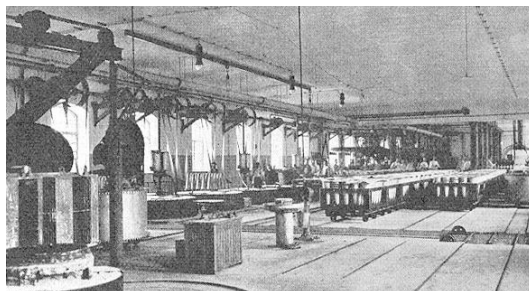
A. Puretut talot 100 tarinaa Helsingistä 2005.

LIITELUETTELO

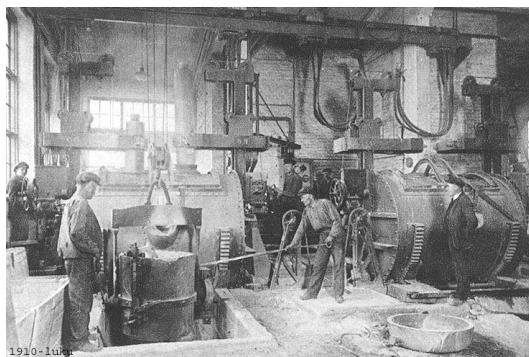
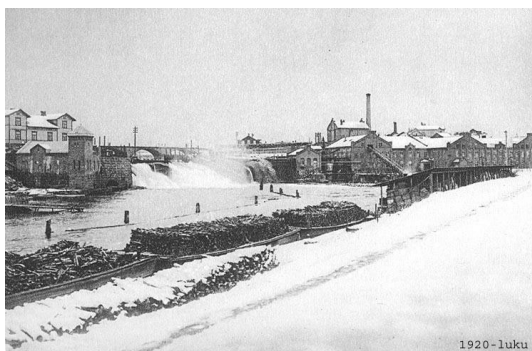
- LIITE 1/1 Hovinsaaren sellutehdas, Karhulan teollisuusympäristö
- LIITE 1/2 Korkeakosken teollisuusympäristö, Stora Enson tehtaat
- LIITE 1/3 Sunilan tehtaat, Anjalankosken paperitehdas ja Inkeröisen kartonkitehdas
- LIITE 1/4 Kymintehdaan teollisuusympäristö, Myllykosken teollisuusympäristö
- LIITE 1/5 Verlan teollisuusympäristö, Voikaan tehtaat
- LIITE 2/1 Ruukkien arkkitehtuuri
- LIITE 2/2 Puunjalostusteollisuuden arkkitehtuuri
- LIITE 2/3 Voimalaitos arkkitehtuuri
- LIITE 2/4 Tekstiiliteollisuuden arkkitehtuuri
- LIITE 2/5 Elintarvike- ja nautintoaineteollisuus
- LIITE 3/1 Westerlundin karamellitehdas
- LIITE 3/2 Sokeritehdas
- LIITE 3/3 Sinebrychoffin viinatislaamo
- LIITE 3/4 Hattutehdas
- LIITE 4/1. Erilaisia tehtaita, kollaasi
- LIITE 4/2. Tilat, kollaasi
- LIITE 4/3. Yksityiskohdat, kollaasi
- LIITE 5. Porin puuvillatehdas, tehdas P
- LIITE 6. Kymintehdas
- LIITE 7. Lassilan Vaneritehdas
- LIITE 8. Hirvihaaran tulitikkutehdas
- LIITE 9. Tehtaat uudessa käytössä, kollaasi
- LIITE 10. Tehtaiden ilmeisiin vehreyttä, kollaasi
- LIITE 11. Tulevaisuuden jättiläiset, kollaasi

Liitteet 7-9 Lähde: © Mahlainen. www.aikamatka.net [Viitattu 10.4.2012]

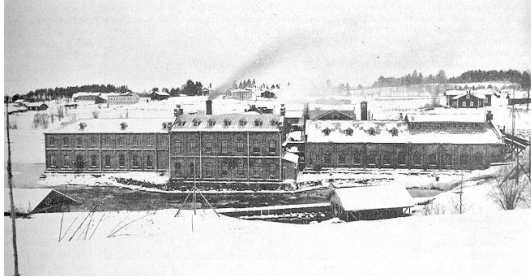
Kuvat 1. Hovinsaaren sellutehdas

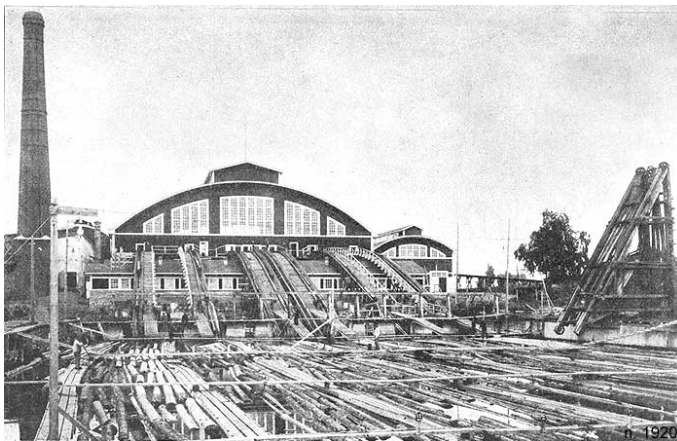
Kuvat 2. Karhulan teollisuusympäristö

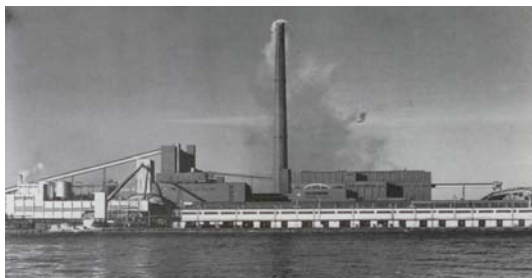
Kuvat 3. Korkeakosken teollisuusympäristö

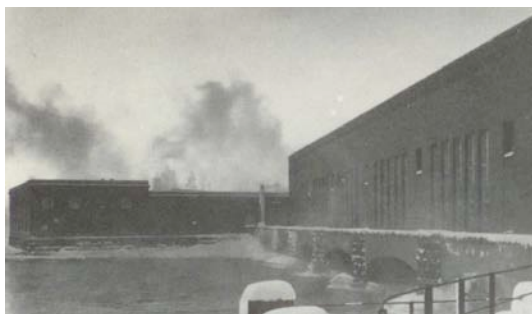
Kuvat 4. Stora Enson tehtaat

Kuvat 5. Sunilan tehtaat

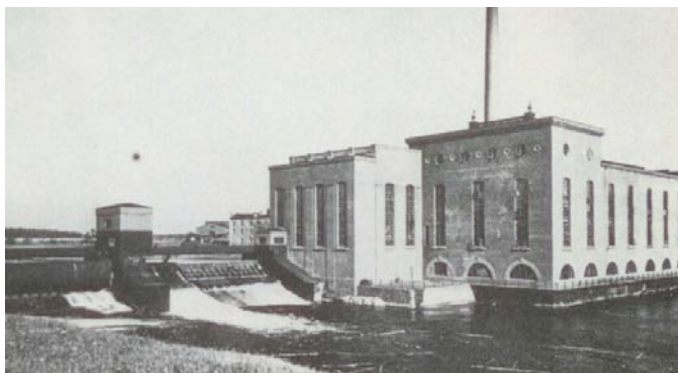
Kuvat 6. Anjalan paperitehdas ja Inkeröisen kartonkitehdas

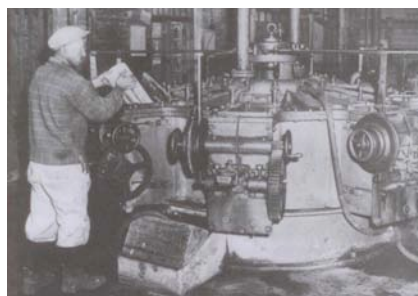
Kuvat 7. Kymintehtaan teollisuusympäristö

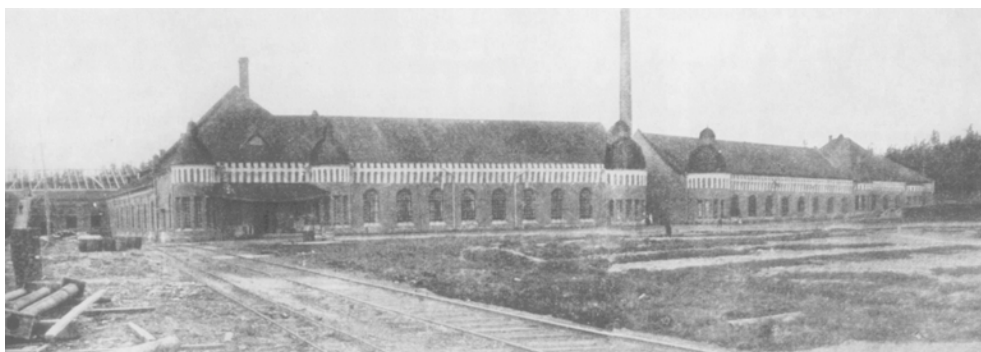
Kuvat 8. Myllykosken teollisuusympäristö

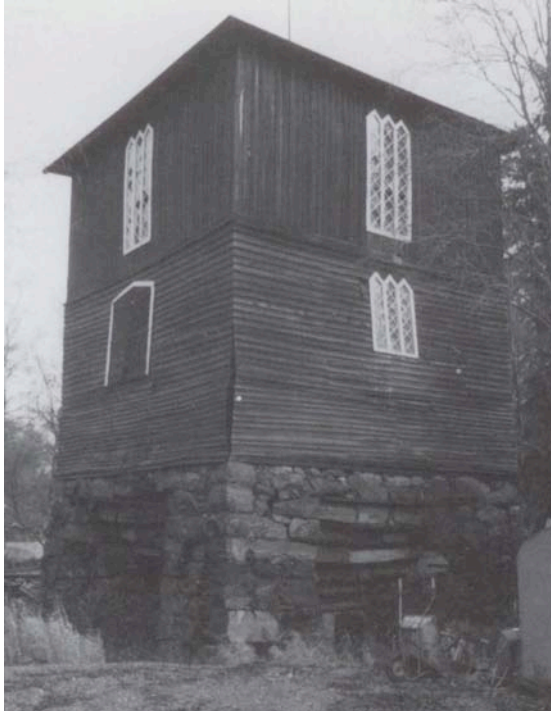
Kuvat 9. Verlan teollisuusympäristö

Kuvat 10. Voikkaan tehtaat

Ruukkien arkkitehtuuri

Leineperin ruukki.

Dragsfjärd, Björkbodan ruukin alue.

Taalintehtaan masuuni.

Ruotsinpyhtään rautaruukki.

Taalintehtaan hiiliuunit.

Puunjalostusteollisuuden arkkitehtuuri

Martinniemen saha.

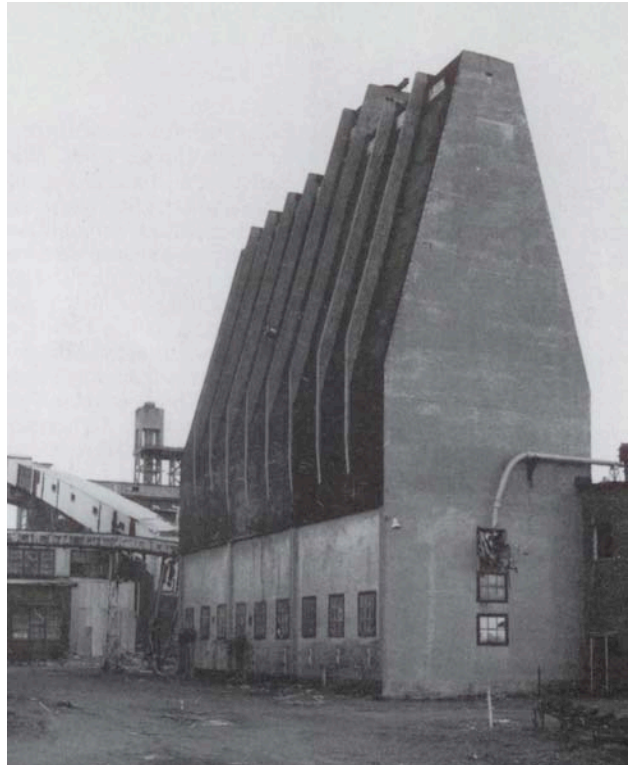
Ahlströmin sellu- ja paperitehdas.

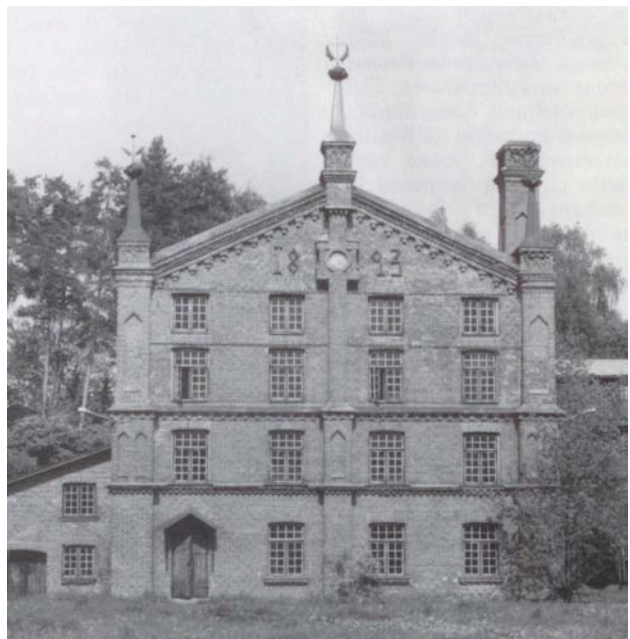
Hallan saha.

Sunilan selluloosatehdas.

Toppilan selluloosasulfaattitehdas.

Verlan pahvitehdas.

Voimalaitos arkkitehtuuri

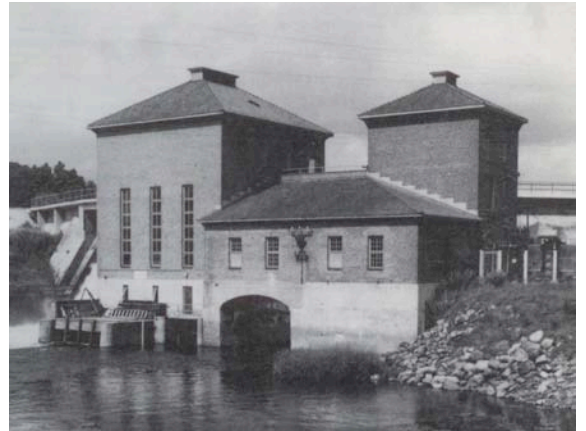
Forssan kehräämön voimala.

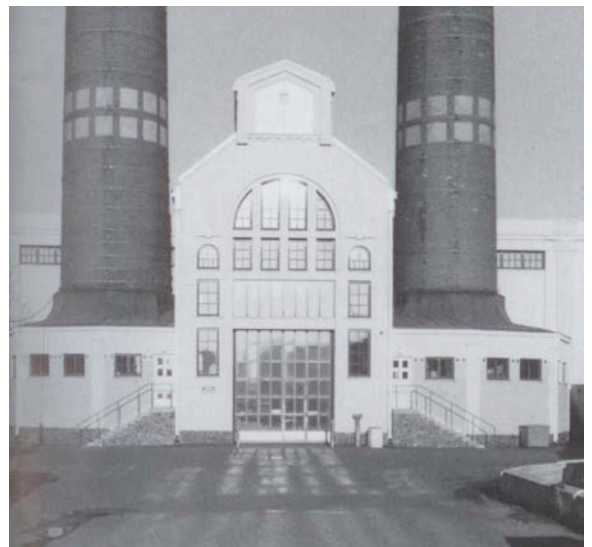
Korkeakosken vesivoimala.

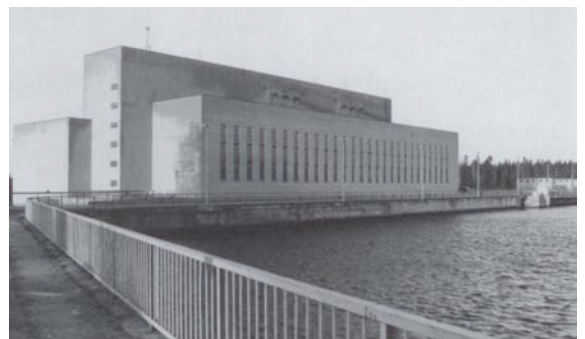
Liunan hirsirakenteinen voimalaitos.

Mustio, Peltokosken voimalaitos.

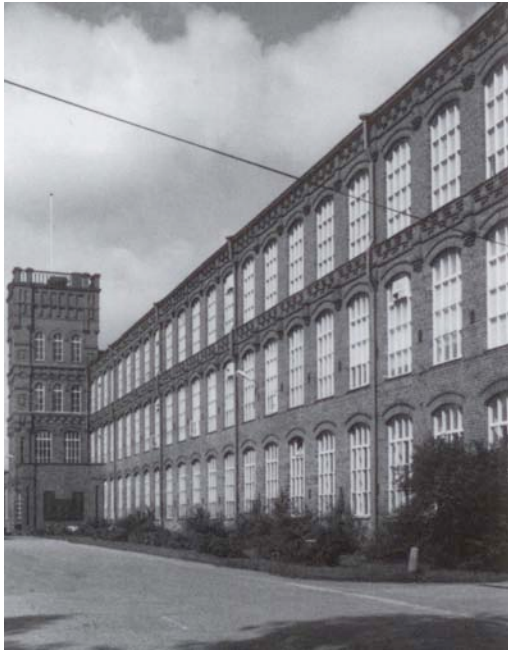

Suvilahden voimalaitos.

Oulujoen voimalaitos.

Tekstiiliteollisuuden arkkitehtuuri

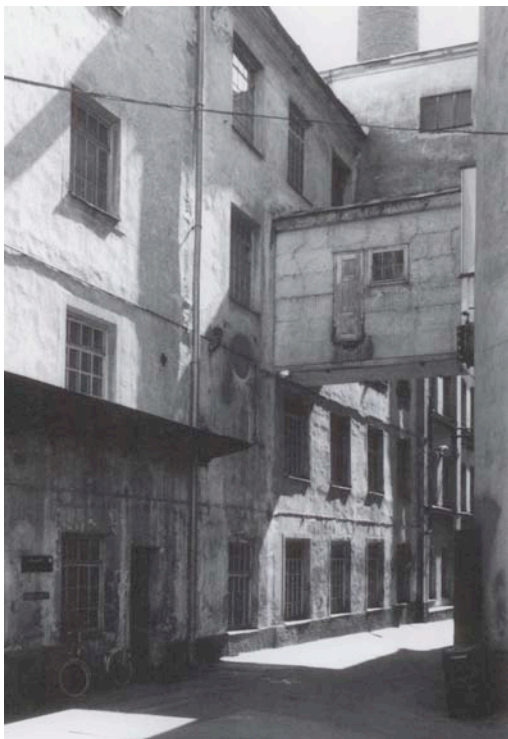
Finlayson-Forssa vanha kutomo.

Finlaysonin kelloporttirakennus.

Forsan kehräämö.

Finlaysonin tehdas.

Kaukaan lankarullatehdas.

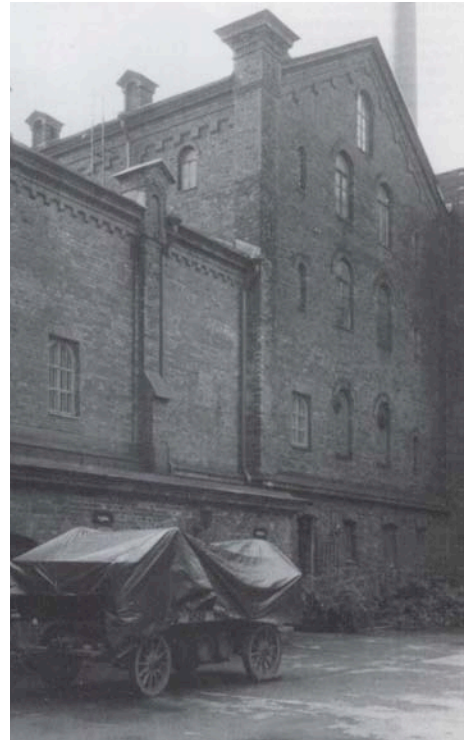

Porin puuvillatehdas.

Elintarvike- ja nautintoainearkkitehtuuri

SOK:n Helsingin tehtaata.

Sinebrychoffin oluttehdas.

Huittisen Osuusmeijeri.

Turun Rettigin tupakkatehdas.

Pietarsaaren Strengbergin tupakkatehdas.

Westerlundin karamellitehdas, Töölönkatu 26

Kuva 1. Josef Stenbäck & K.G. Garhnin suunnittelema Westerlundin karamellitehdas.

Kuva 2. Sakari Halosen suunnittelema asuintalo.

Sokeritehdas, Helsinginkatu 58

Kuva 3. Theodor Höijerin, Waldemar Aspelin, Runar Finnilän, Hugo Harmian ja Woldemar Beckmanin eri aikakausina suunnittelema Sokeritehdas.

Kuva 4. Eero Hyvämäen, Jukka Karhusen ja Risto Parkkisen suunnittelema Oopperatalo.

Sinebrychoffin viinatislaamo, Uudenmaakatu 37

Kuva 5. Theodor Höijerin suunnittelema Sinebrychoffin viinatislaamo.

Kuva 6. Kaj Saleniuksen suunnittelema Veikkauksen pääkonttori.

Hattutehdas, Museokatu 26

Kuva 7. Bertel Gripenbergin suunnittelema Hattutehdas.

Kuva 8. Pertti Lajunen suunnittelema kuusikerroksisen asuintalo.

